

Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς
σε απομονωμένες περιοχές:
Αναδεικνύοντας τις βίγλες της Χίου

Μαρία Πατελίδα
αρχιτέκτων μηχανικός Α.Π.Θ

Οκτώβριος 2024

Δ.Π.Μ.Σ Προστασία Μνημείων Ε.Μ.Π
Β' Κατεύθυνση
«Υλικά & Επεμβάσεις Συντήρησης»

Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς
σε απομονωμένες περιοχές:
Αναδεικνύοντας τις βίγλες της Χίου

Επιτροπή Επίβλεψης

Αντωνία Μοροπούλου, Ομ. Καθ. Σχ. ΧΜ ΕΜΠ (Επιβλέπουσα)
Χαράλαμπος Ιωαννίδης, Καθ. Σχ. ΑΤΜ-ΜΓ ΕΜΠ
Έλενα Κωνσταντινίδου, Αν. Καθ., Σχ. ΑΜ ΕΜΠ
Κυριάκος Λαμπρόπουλος, Επ. Καθ. Σχ. ΧΜ ΕΜΠ
Αικατερίνη Δελέγκου, ΕΔΙΠ Σχ. ΧΜ ΕΜΠ

Στην επιστημονική υποστήριξη συνέβαλαν:
Αναστασία Βυθούλια, ΥΔ ΑΜ ΕΜΠ
Ασπασία Φαφούτη, ΑΜ, ΔΠΜΣ Προστασία Μνημείων

Επιτροπή Εξέτασης

Αντωνία Μοροπούλου, Ομ. Καθ. Σχ. ΧΜ ΕΜΠ
Χαράλαμπος Ιωαννίδης, Καθ. Σχ. ΑΤΜ-ΜΓ ΕΜΠ
Αστέριος Μπακόλας, Καθ. Σχ. ΧΜ ΕΜΠ
Έλενα Κωνσταντινίδου, Αν. Καθ., Σχ. ΑΜ ΕΜΠ
Αικατερίνη Δελέγκου, ΕΔΙΠ Σχ. ΧΜ ΕΜΠ

Οκτώβριος 2024

περιεχόμενα

0. περίληψη/abstract_____	8
----------------------------------	----------

[1]. γενικό θεωρητικό πλαίσιο

1.1. Προστασία & Ανάδειξη Πολιτιστικής κληρονομιάς

1.1.1. Αειφορία και Βιωσιμότητα	11
1.1.2. Προστασία Πολιτιστικής κληρονομιάς	12
1.1.3. Αειφόρος Ανάπτυξη: Ο ρόλος της πολιτιστικής κληρονομιάς	14
1.1.4. Σχεδιασμός της προστασίας & ανάδειξης πολιτιστικής κληρονομιάς	16

1.2. Προστασία & Διαχείριση πολιτιστικής κληρονομιάς σε απομονωμένους νησιωτικούς τόπους

1.2.1. Απομονωμένοι τόποι & Νησιωτικότητα	18
1.2.2. Νησιωτική ανάπτυξη: Ο ρόλος της πολιτιστικής κληρονομιάς	19
1.2.3. Πολιτιστικές διαδρομές	22
1.2.4. Η ψηφιοποίηση στην διαχείριση, προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.	24

[2]. ειδικό θεωρητικό πλαίσιο

2.1. Πυργοειδή οικοδομήματα

2.1.1. Κατηγορίες πύργων	29
2.1.2. Οι βίγλες	29
2.1.3. Προστασία & διαχείριση συνόλων πύργων	35

2.2. Νήσος Χίος

2.2.1. Γενική περιγραφή	38
2.2.2. Φυσική κληρονομιά Χίου	40
2.2.3. Πολιτιστική κληρονομιά Χίου	40
2.2.4. Περιπατητικές & Πολιτιστικές διαδρομές Χίου	42

[3]. μεθοδολογική προσέγγιση

3.1. Μεθοδολογία τεκμηρίωσης & σύνθεσης	50
---	----

[4]. παρουσίαση και συζήτηση αποτελεσμάτων

4.1 Αναγνώριση της Περιοχής Μελέτης

4.1.1. Οι βίγλες της Χίου	51
4.1.2. Η αρχιτεκτονική των βιγλών της Χίου	53
4.1.3. Περιγραφή των βιγλών της Χίου	56
4.1.4. Προστασία και ανάδειξη των βιγλών της Χίου	81

4.2 Κριτική Θεώρηση- Προβλήματα και Προοπτικές Ανάδειξης	86
--	----

4.3 Προτάσεις Ανάδειξης

4.3.1. Στρατηγικές για την προστασία και ανάδειξη των βιγλών	90
4.3.2. Ανάδειξη βιγλών μέσω πολιτιστικών περιπατητικών διαδρομών	93

5. Συμπεράσματα_____	110
----------------------	-----

Βιβλιογραφία	111
--------------	-----

Ιστογραφία	113
------------	-----

Κατάλογος ΦΕΚ	114
---------------	-----

Κατάλογος Εικόνων	116
-------------------	-----

Κατάλογος Διαγραμμάτων	117
------------------------	-----

παράρτημα	119
-----------	-----

ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά την ομότιμη καθηγήτρια και επιβλέπουσα της μεταπτυχιακής μου εργασίας, Αντωνία Μοροπούλου για την καθοδήγηση και υποστήριξη της. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στις απόφοιτες του Δ.Π.Μ.Σ «Προστασία Μνημείων» Αναστασία Βυθούλια και Ασπασία Φαφούτη για το χρόνο που μου διέθεσαν και τις εύστοχες συμβουλές τους. Οφείλω να ευχαριστήσω ακόμη την ΕΔΙΠ κα Αικατερίνη Δελέγκου, που η ιδιαίτερη σχέση της με τον τόπο καταγωγής μου και τόπο μελέτης της προκείμενης εργασίας, τη Χίο, έσπειρε ενδιαφέρουσες συζητήσεις και ουσιαστικούς διαλόγους. Ευχαριστώ επίσης τον Χρήστο Παπατρέχα του ΙΓΜΕ, τους καθηγητές Χαράλαμπο Ιωαννίδη, Έλενα Κωνσταντινίδου και Κυριάκο Λαμπρόπουλο για τις πολύτιμες υποδείξεις τους. Τέλος, δεν θα μπορούσα να παραλείψω την οικογένεια και τους φίλους μου για τη στήριξή τους σε κάθε μου βήμα αλλά κυρίως τους συντοπίτες και συντοπίτισσες μου για το χρόνο και τις πληροφορίες που μου παραχώρησαν. Αναφέρω ενδεικτικά τους Μιχάλη Βαρά, Μανώλη Βουρνού, Νίκο Γανιάρη, Χαράλαμπο Κιτρινάκη, Στέλλα Φαϊτάκη, Γιώργο Χαλάτση.

Στον παππού μου, Θανάση

περίληψη

Η εργασία προσεγγίζει το ζήτημα της προστασίας, ανάδειξης και ανάπτυξης απομονωμένων νησιωτικών τόπων. Σε πρώτο στάδιο, μελετάται το ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο περί αειφορίας, νησιωτικότητας και πολιτιστικής διαχείρισης και έπειτα, διερευνάται και αναγνωρίζεται η ευρύτερη περιοχή μελέτης. Η προκείμενη εργασία, εστιάζει στο νησί της Χίου καθώς συντελεί όχι μόνο απομονωμένο νησιωτικό τόπο της χώρας, αλλά και τόπο με ποικιλόμορφη και πολυσήμαντη πολιτιστική και γεωφυσική κληρονομιά. Αναφέρονται τα ιδιότυπα γνωρίσματά της, τα σπουδαιότερα μνημεία της, τα υλικά και άυλα πολιτιστικά στοιχεία της. Ακολουθεί αναφορά στα παράκτια μνημεία της Χίου, τις βίγλες.

Οι βίγλες της Χίου, συντελούν σημαντικό μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού, αλλά και του Αιγαιοπελαγίτικου και Μεσογειακού συμπλέγματος εν γένει, προσφέροντας μαρτυρίες για την αμυντική στρατηγική και την καθημερινή ζωή κατά τη διάρκεια των μεσαιωνικών χρόνων. Σήμερα, οι βίγλες προσελκύουν πολλούς επισκέπτες και ιστοριοδίφες που επιθυμούν να εξερευνήσουν την ιστορία και την αρχιτεκτονική τους. Ειδικοί με ζητήματα του πολιτισμού και του χώρου επομένως, καλούνται να διασφαλίσουν την προστασία και ανάδειξη τους, με σύγχρονους όρους και μεθόδους διαχείρισης.

Αναμφισβήτητα, οι βίγλες συγκροτούν αναπόσπαστο κομμάτι της οχυρωματικής αρχιτεκτονικής της Χίου, του χωροταξικού και πολεοδομικού κελύφους που χαρακτηρίζει το νησί μέχρι και σήμερα. Η προκείμενη εργασία, στοχεύει στην προστασία, ανάδειξη και προστασία των βιγλών της Χίου σε στρατηγικό και συλλογικό επίπεδο. Επιχειρεί επίσης, την επαναοικειοποίηση των ντόπιων και των επισκεπτών της Χίου με το πολιτισμικό και φυσικό περιβάλλον.

Λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα και ακολουθώντας αντίστοιχη μεθοδολογική προσέγγιση με το έργο ΑΕΙ για την περίπτωση της Χίου, προτείνεται η διάνοιξη και ανάδειξη πολιτιστικών περιπατητικών διαδρομών. Οι βίγλες προσεγγίζονται ως τόπους μάθησης, άθλησης, εξερεύνησης και αναψυχής, με στόχο την ανάδειξη και την προστασία τους. Ως επι μέρους περιοχές επέμβασης, επιλέγεται η περιοχή της Ελίντας, του Εμπορίου και της Αγίας Δύναμης. Μέσα από τη μελέτη τους, διαφαίνεται ο διαχρονικός πολιτιστικός και ιστορικός χαρακτήρας τους, εξάγονται συμπεράσματα και γεννώνται ερωτήματα. Όπως προκύπτει, η προστασία και ανάδειξη των βιγλών αλλά και της πολιτιστικής κληρονομιάς γενικότερα, βασίζεται στη συνεργατική υλοποίηση, στον συμμετοχικό και στρατηγικό σχεδιασμό.

abstract

The research project approaches the case of protection, promotion, and development of isolated lands. In the first stage, the broader theoretical framework regarding sustainability, insularity, and cultural management is studied. Investigation, identification, and analysis of the wider study area came after. Particularly, the research focuses on Chios Island, as it not only represents an isolated island location but also a locus case with diverse and significant cultural and geophysical heritage. The island's distinctive features, most important monuments, and tangible and intangible cultural elements are mentioned. The coastal monuments of Chios, known as vigles, are then discussed.

The vigles of Chios are a significant part of the island's cultural heritage, as well as of the Aegean and Mediterranean regions in general, providing evidence of defensive strategy and daily life during medieval times. Today, vigles attract many visitors and history enthusiasts eager to explore both tradition and architecture. Therefore, experts in culture and spatial issues are called upon to ensure their protection and promotion using modern management terms and methods.

Undoubtedly, vigles constitute an integral part of the fortification architecture of Chios and the spatial and urban nexus that still defines the island nowadays. The aim of this study, is to protect, promote and preserve the vigles of Chios, at a strategic and communal way. It attempts to reintroduce to the local population and visitors of Chios their cultural and natural environment. The vigles are approached as places ideal for learning, exercise, exploration, and recreation, aiming to their highlighting and protection.

Taking into consideration the spatio-temporal conditions and following the AEI's methodology for the case of Chios similarly, the opening and promotion of cultural walking routes are proposed. The selected areas for intervention are Elinta, Emporios, and Agia Dynami. Through their study, the enduring cultural and historical character of these areas becomes apparent, conclusions are drawn, and questions are revealed. As this project unveils, the protection and promotion of the vigles, as well as cultural heritage in general, is based on collaborative implementation, participatory, and strategic planning

[1]. γενικό θεωρητικό πλαίσιο

πολιτισμός/ αειφορία/ νησιωτικότητα/
προστασία/ ανάδειξη/ διαχείριση

1.1. Προστασία & Ανάδειξη Πολιτιστικής κληρονομιάς

1.1.1. Αειφορία & Βιωσιμότητα

Άνθρωπος και περιβάλλον αλληλοεπιδρούν άλλοτε αρμονικά και άλλοτε όχι. Στις αρχές τις δεκαετίας του 1970, περίοδος που οι επιπτώσεις της αλόγιστης κατανάλωσης φυσικών πόρων και ανεξέλεγκτης ανοικοδόμησης ήταν πλέον εμφανείς, άρχισαν να εγείρονται ανησυχίες ως προς την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, με απόσταγμα την εμφάνιση του όρου της βιωσιμότητας. Ο όρος αειφορία που τελικά επικράτησε, προτάθηκε από την επιτροπή Brundtland το 1987, επισήμως αναγνωρισμένη ως Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη και αναφέρει ότι «Βιώσιμη ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες»¹.

Η αειφόρος ανάπτυξη είναι ένα σύστημα το οποίο θα πρέπει να είναι βιώσιμο ταυτόχρονα υπό το πρίσμα της οικονομίας, του περιβάλλοντος και της κοινωνίας. Από οικονομική σκοπιά, και μεν απαιτείται η ικανότητα συνεχούς παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών, αλλά με ανθρωποκεντρικό πρόσημο. Η περιβαλλοντικά βιώσιμη προσέγγιση, προσαπίζει την διατήρηση σταθερής βάσης φυσικών πόρων, την μείωση της χρήσης των μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων αλλά παράλληλα, τη μη υπερεκμετάλλευση των ανανεώσιμων συστημάτων. Βασική αρχή της περιβαλλοντικής αειφορίας, είναι η στήριξη της βιοποικιλότητας, των φυσικών συστημάτων υποστήριξης της ζωής εν γένει, στο παρόν μα κυρίως στο μέλλον. Κοινωνικά βιώσιμο θεωρείται το σύστημα που χαρακτηρίζεται από ισότητα, δικαιοσύνη, δυνατότητα συμμετοχής στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, το σύστημα που παρέχονται επαρκείς κοινωνικές υπηρεσίες, όπως υγεία και εκπαίδευση.

Η βιωσιμότητα ορίζεται ως ο υλοποιήσιμος στόχος της Βιώσιμης Ανάπτυξης. (Χαϊδούλης, 2023) Είναι μια ιδανική κατάσταση, όπως η δημοκρατία, και αποτελεί έναν ευγενή στόχο που με δυσκολία μπορεί να επιτευχθεί. Η βιωσιμότητα και η αειφορία δεν ταυτίζονται ως έννοιες. Παρά μονάχα η ισχυρή βιωσιμότητα, η αναγνώριση της ύπαρξης περιβαλλοντικών περιορισμών στην ανάπτυξη και η προσαρμογή της οικονομίας στις οικολογικές απαιτήσεις ταυτίζεται με την αειφορία. Το ακόλουθο διάγραμμα (διάγ. 1), απεικονίζει την συστηματική ή ολιστική άποψη της βιωσιμότητας. Η κλιματική αλλαγή, η φτώχεια, η ανισότητα, η βία και η ανασφάλεια που μασιτίζουν τον πλανήτη έθεσαν από τη δεκαετία του 1990 και μετέπειτα, την αειφορία και τη βιωσιμότητα στο προσκήνιο των διεθνών συνδιασκέψεων. Η Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, είναι το πιο φιλόδοξο σχέδιο δράσης για τους ανθρώπους, τον πλανήτη και την ευημερία που έχει υιοθετήσει ποτέ ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.

Η Ατζέντα 2030, που εγκρίθηκε το 2015 από όλες τις χώρες, υπό τη μορφή 17 στόχων και 169 υποστόχων, προάγει αφενός την ενσωμάτωση της βιωσιμότητας σε όλους τους τομείς αφετέρου τη σύνδεση και τη συνοχή των πολιτικών και νομοθετικών πλαισίων που σχετίζονται με τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης (ΣΒΑ) με ορίζοντα δεκαπενταετίας. Οι στόχοι που τίθενται έχουν οικουμενική εφαρμογή, δίνουν έμφαση στη δημιουργία μιας εταιρικής σχέσης μεταξύ κρατών και διεθνών θεσμών, διευρύνουν τη θεματολογία, την έννοια της επιμερισμένης ευθύνης και το βαθμό της εξειδίκευσης (Ζερβάκη, 2018). Διατρέχοντας την αντζέντα, διαφαίνεται ο κρισιμικός ρόλος του πολιτισμού στην επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης. Στον υποστόχο 11.4², υπάρχει ρητή αναφορά στον πολιτισμό, όπου η βιωσιμότητα των πόλεων επιτυγχάνεται μέσω ανάπτυξης, διαχείρισης, σχεδιασμού και μέσω ενίσχυσης των προσπαθειών για προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς (Vecco & Srakar, 2018).

1 Διαθέσιμο στο: Our Common Future - Brundtland Report (1987)

2 Διαθέσιμο στο: UN SDG Goal 11: Sustainable Cities and Communities

1.1.2. Αειφόρος Ανάπτυξη: Ο ρόλος της πολιτιστικής κληρονομιάς

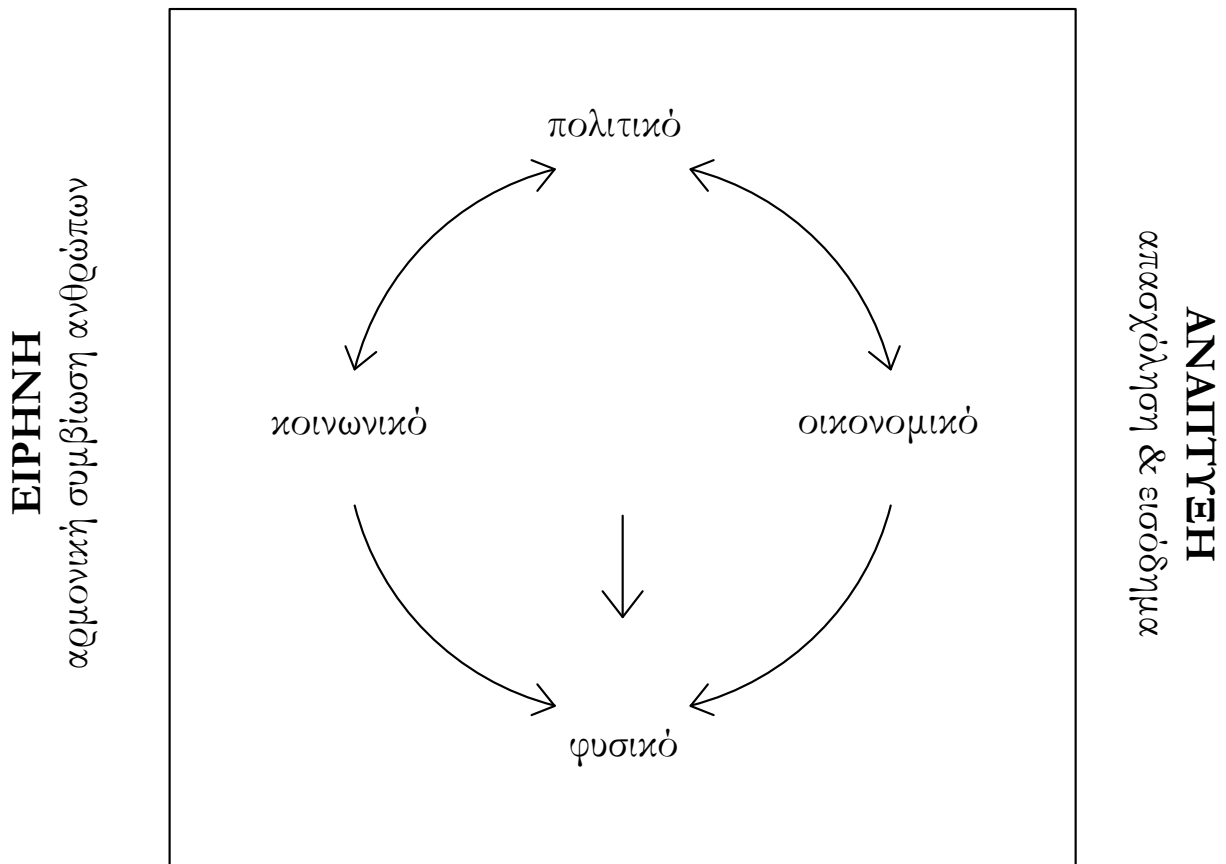
Το 2001, στο έργο «Ο τέταρτος πυλώνας της βιωσιμότητας», ο Hawkes συντάσσει την άποψη πως ο πολιτισμός, μαζί με την οικονομία, το περιβάλλον και τη κοινωνία συναπαρτίζουν τους βασικούς πυλώνες βιώσιμης ανάπτυξης. Οι Soini και Birkeland το 2015 υποστηρίζουν το καθοριστικό τριπλό ρόλο του πολιτισμού στο μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης. Κατ' αυτούς, ο πολιτισμός καλείται να λειτουργεί και να αναπτύσσεται παράλληλα με την οικονομία, το περιβάλλον, τη κοινωνία. Έπειτα, επισημαίνουν πως ο πολιτισμός μεσολαβεί στους τρεις πυλώνες, διευκολύνει και μεταφράζει την αειφόρο ανάπτυξη και πρέπει να είναι πάντα παρών σε όλους του τομείς, τις πολιτικές και τους στρατηγικούς σχεδιασμούς. Τρίτον, η ίδια η αειφορία πρέπει να ενσωματωθεί στον πολιτισμό. (Soini & Birkeland, 2014)

Οι άνθρωποι, ανέκαθεν μετακινούνται είτε για την αποφυγή κινδύνων είτε για την εξεύρεση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης. Κάθε τόπος εγκατάστασής οδηγεί στη δημιουργία κοινοτήτων με κοινή κουλτούρα. Τα ήθη, τα έθιμα, τα υλικά και άυλα γνωρίσματα μίας ομάδας συναπαρτίζουν τα πολιτιστικά της στοιχεία. Ο πολιτισμός, είναι μία έννοια πολυποικίλη που εμπεριέχει κάθε τι που συσχετίζεται με την καθημερινότητα: τρόπους, συνήθειες, ενδυμασίες, γλώσσα, θρησκεία, τέχνη, νόμους και ηθική. Ο Hannes Palang θεωρεί τον πολιτισμό ως ένα ολοκληρωμένο σύνολο πρακτικών, θεσμών και μηχανισμών που ασχολείται με την παραγωγή, τη διανομή, την κατανάλωση και τη διατήρηση συλλογικά κοινών νοημάτων και είναι αυτές οι σχέσεις που συνθέτουν την κοινωνική ζωή και που πρέπει ερευνηθούν (Dessein, 2015). Η γη, είναι ένα μωσαϊκό πολιτισμών που εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης και των σημερινών συνθηκών ολοένα και μεταλλάσσεται. Η ανάγκη διαφύλαξης των πολιτιστικών στοιχείων από την αφομοίωση, καθίσταται αναγκαία.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

εξουσία, πολιτική & λήψη αποφάσεων

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

έμβια όντα & συστήματα υποστήριξης ζωής

διάγ.1: διάγραμμα ροής αειφόρου ανάπτυξης

1.1.3. Προστασία πολιτιστικής κληρονομιάς

Μετά τις εκτεταμένες καταστροφές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, διεθνείς φορείς και οργανισμοί ιδρύθηκαν, με σκοπό την διάσωση, προστασία και αποκατάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Έκτοτε, φορείς όπως οι UNESCO, ICOM, ICCROM, ICOMOS, η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω προγραμμάτων και πρωτοβουλιών, η Europa Nostra και άλλοι συμβάλλουν στη θέσπιση χαρτών (μη δεσμευτικών από νομική άποψη κειμένων) και συμβάσεων (δεσμευτικών κειμένων), καθορίζοντας εν συνεχεία το θεσμικό πλαίσιο προστασίας. Ομολογουμένως, η ιδέα της «κλειφύρου ανάπτυξης» που εισήγαγε η έκθεση της επιτροπής Brundtland το 1987 και η ιδέα της «ολοκληρωμένης προστασίας» της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς που θεσπίστηκε με συστάσεις και συμβάσεις της ίδιας χρονικής περιόδου είχαν πολλούς κοινούς στόχους.

Με τη χάρτα του Άμστερνταμ του 1975 τίθεται το ζήτημα της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς ως μείζονος σημασίας του αστικού και χωροταξικού σχεδιασμού και μία δεκαετία αργότερα, υπογράφεται η Σύμβαση της Γρανάδας, καθιστώντας όχι μόνο μνημεία, αλλά και «αρχιτεκτονικά σύνολα» και «τόπους»¹ ως αποκτήματα της Ευρωπαϊκής Αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Το 1987, η ICOMOS συμπεριλαμβάνει την σημασία των κοινωνικοοικονομικών δράσεων στα πλαίσια της βέλτιστης διατήρησής ιστορικών συνόλων και αστικής διαχείρισης. Η σύμβαση για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στην Ευρώπη επικυρώθηκε με τον νόμο ν.2039/92². Στην νέα Χάρτα της Αθήνας(2003), παρουσιάζεται ως μέλημα των ρυθμιστικών και χωροταξικών προγραμμάτων, όχι μόνο η επίτευξη της βιωσιμότητας, αλλά και η δημιουργία συνοχικής πόλης που αναδεικνύει τον πολιτιστικό πλούτο και την φυσιογνωμία της.

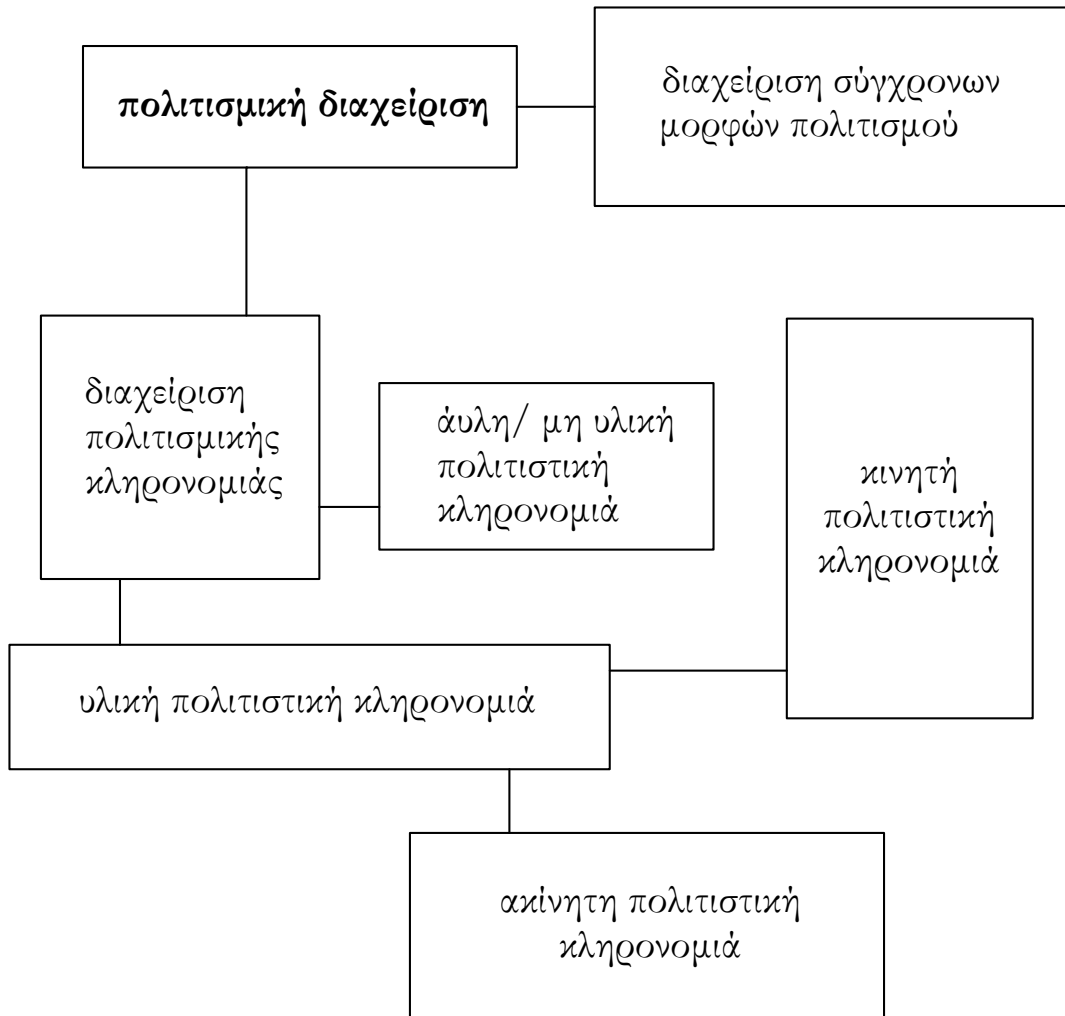
Η προστασία και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς (διάγ. 2) στην Ελλάδα, αρχίζει να επικυρώνεται νομοθετικά, με την αναγνώρισή της ως ανεξάρτητο κράτος(1832). Η ελληνική νομοθεσία περί της πολιτιστικής κληρονομιάς συνάδει με τις διεθνείς συμβάσεις και χάρτες. Ο νόμος ν. 3028/2002³ περί της «Προστασίας Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» μεριμνά για μνημεία και πολιτιστικά αγαθά. Ως έννοια, αφορά πλέον κινητά και ακίνητα, υλικά και άυλα, αρχαία και νεότερα αγαθά, άξια προστασίας και παράδοσής τους στις μελλοντικές γενεές. Ο νόμος 3658/2008⁴ που ακολούθησε, επικαιροποιεί και ενισχύει τον προηγούμενο, εισάγοντας νέα μέτρα προστασίας και συντήρησης. Παράλληλα, τα αρμόδια υπουργεία και οι αποκεντρωμένες υπηρεσίες τους (λ. χ εφορείες αρχαιοτήτων και νεότερων μνημείων, μουσεία), διαχειρίζονται και διαφυλάττουν τον πολιτιστικό πλούτο σε εθνικό επίπεδο. Όπως είναι αναμενόμενο, παράγοντας μείζονος σημασίας σε κάθε εγχείρημα υλοποίησης μίας ενέργειας με στόχο τη προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και γενικότερα, είναι η χρηματοδότηση. Οι κύριες κατηγορίες οικονομικών κεφαλαίων στην Ελλάδα είναι η κρατική χρηματοδότηση, η ευρωπαϊκή επιδότηση και τα ιδιωτικά κεφάλαια. Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται έκδηλα η εξασφάλιση των χρηματοδοτήσεων μέσω της σύμπραξης δημοσίου και ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ) και της κοινωνικής χρηματοδότησης (crowdfunding). Οι δράσεις συλλογής κεφαλαίου διαδραματίζονται μέσω ψηφιακής πλατφόρμας και φέρνουν σε επαφή τους αρμόδιους για την χρηματοδότηση της πρότασης (initiators) και τους χρηματοδότες.

1 «Μνημείο συντελεί «κάθε κατασκευή ιδιαίτερα σημαντική λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού ή τεχνικού της ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένων των εγκαταστάσεων ή διακοσμητικών στοιχείων, που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της». Ως αρχιτεκτονικά σύνολα αναγνωρίζονται τα «ομοιογενή σύνολα αστικών ή αγροτικών κατασκευών, σημαντικών λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού ή τεχνικού τους ενδιαφέροντος, συναφή μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζουν ενότητες, που να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά». Τέλος οι τόποι ορίζονται ως σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης, εν μέρει κτισμένα, τα οποία αποτελούν εκτάσεις τόσο χαρακτηριστικές και ομοιογενείς, ώστε να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά και τα οποία είναι σημαντικά λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού». Ορισμοί όπως διατυπώθηκαν στη Σύμβαση της Γρανάδας, που υπογράφηκε στις 3 Οκτωβρίου 1985 από το Συμβούλιο της Ευρώπης.

2 ΦΕΚ 61/Α/13-4-1992, Ν.2039 Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης.

3 ΦΕΚ 153/Α/28-06-2002, Ν. 3028 Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

4 ΦΕΚ Α' 70/22.04.2008, Ν. 3658 Μέτρα για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών και άλλες διατάξεις.

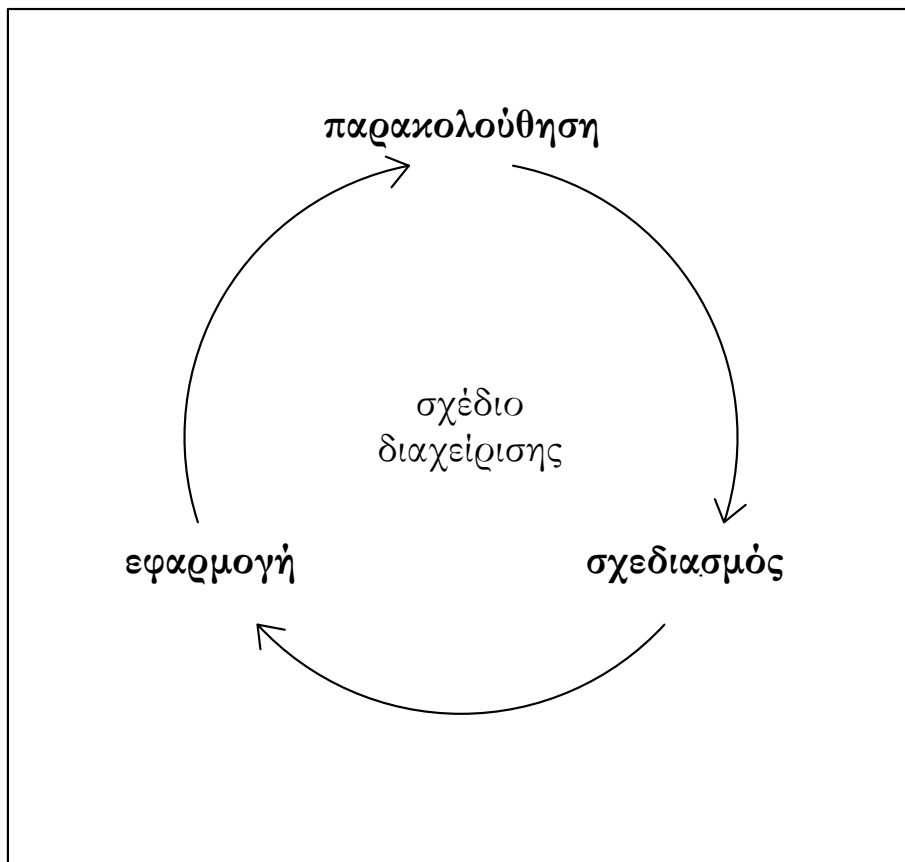

διάγ 2. διάγραμμα πολιτισμικής διαχείρισης

1.1.4. Σχεδιασμός προστασίας & ανάδειξης πολιτιστικής κληρονομιάς

Η αναγκαιότητα της διαχείρισης πηγάζει από το γεγονός ότι η πολιτιστική κληρονομιά επηρεάζεται από ένα ευρύ φάσμα παραγόντων και πολλές φορές συγκρουόμενων συμφερόντων, τα οποία με τη διαχείριση μπαίνουν σε σειρά προτεραιότητας και προλαμβάνονται προβλήματα που μπορούν να μετατραπούν σε απειλές ή ακόμα και καταστροφές (Wijesuriya, et al., 2013). Ο σχεδιασμός της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, ουσιαστικά προϋποθέτει τη διαχείριση των αλλαγών. Σύμφωνα με τη Μοροπούλου, καθώς η περιβαλλοντική κρίση ολοένα και πιο εμφανιζόταν, περιλαμβάνει έντονη κλιματική αλλαγή και ακραίους φυσικούς κινδύνους, προκύπτουν νέες απαιτήσεις για τον σχεδιασμό στρατηγικών διατήρησης, αποκατάστασης και πρόληψης βλαβών της πολιτιστικής κληρονομιάς(Διδακτικές σημειώσεις ΕΜΠ, 2023).

Ένα σχέδιο Προστασίας και Διαχείρισης (διάγ. 3), καλείται να περιλαμβάνει ανάλυση και αξιολόγηση της υπάρχουσας κατάστασης. Έπειτα, να προσδιορίζει την επιθυμητή κατάσταση και τους στόχους παρέμβασης, καθώς και να οργανώνει το προτεινόμενο σχέδιο. Επίσης, επιλέγονται τα κατάλληλα μέσα εφαρμογής του σχεδίου, και παρακολουθούνται τα αποτελέσματα και οι βελτιώσεις του. Επιπρόσθετα, τα σχέδια διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς είθισται να στηρίζουν τη διαφορετικότητα, τη συμμετοχική προσέγγιση, να είναι επαρκώς ευέλικτα ως προς αντιμετώπιση κινδύνων, να βασίζονται στις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης. Επιβάλλεται να εφαρμόζονται σε διάφορα επίπεδα, σε διεθνές, εθνικό, περιφερειακό, τοπικό ή μεμονωμένο, χωρίς το ένα επίπεδο διαχείρισης να αναιρεί το άλλο.

διάγ 3. διάγραμμα ροής σχεδίου διαχείρισης

1.2. Προστασία & Διαχείριση πολιτιστικής κληρονομιάς σε απομονωμένους νησιωτικούς τόπους

1.2.1. βιώσιμοι τόποι & νησιωτικότητα

Νησί ονομάζεται, κατά κανόνα, κάθε τμήμα γης δίχως χερσαία σύνορα. Όπως και η ετυμολογία της λέξης νήσου (νέω-νώ= πλέω, κολυμβώ) προμηνύει, θεωρείται ο πλωτός, ασταθής τόπος, εν αντιθέσει με την στέρεα γη (στεριά). Η έννοια της νησιωτικότητας, περιγράφει τα φυσικά και κοινωνικοοικονομικά στοιχεία των νησιωτικών περιοχών, συμβάλλοντας στη βιώσιμη ανάπτυξή τους. Χαρακτηρίζονται από μικρό μέγεθος σε έκταση και πληθυσμό, σχετική απομόνωση, εξάρτηση από θαλάσσιες και εναέρια μεταφορές, ατελή πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες, περιορισμένους παραγωγικούς πόρους και ευαίσθητα οικοσυστήματα. Συγχρόνως, θεωρούνται τόποι φυσικού και πολιτιστικού κάλους, κατοικημένοι από ανθρώπους με ιδιόμορφες αντιλήψεις και κοινωνικές συμπεριφορές. Τόπους που υπερισχύει το αίσθημα ασφάλειας και ηρεμίας.

Αναντίρρητα, η τουριστική ανάπτυξη της χώρας από τη δεκαετία του '50 και μετέπειτα και η προώθηση του μοντέλου «ήλιος-θάλασσα» δεν άφησε ανεπηρέαστα τα ελληνικά νησιά. Πρωτίτερα η εξόρυξη, η ναυπηγική, η ναυτιλία και η μικρή βιομηχανία ήταν οι κύριοι μοχλοί ανάπτυξης των νησιών. Μεταπολεμικά, έχασαν την ελκυστικότητά τους για επιχειρηματική δραστηριότητα και μόνιμη παραμονή, καθώς τα αστικά ηπειρωτικά κέντρα προσέφεραν πολλαπλές ευκαιρίες σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η εργασία, η επιχειρηματικότητα, καθώς και πρόσβαση σε μεταφορικές και ενεργειακές υποδομές, κοινωνικές υπηρεσίες και πολιτιστικές δραστηριότητες. Παράλληλα, η γεωργική παραγωγή στις μεγάλες πεδιάδες ως ανταγωνιστικότερη, οδήγησε στην εγκατάλειψη της στα περισσότερα νησιά.

Πλήθος νησιωτών, βρήκαν διέξοδο στην ενασχόληση με τον τουρισμό σε μεγάλο ή και μικρό βαθμό. Κατά κοινή ομολογία, η πλήρης εξάρτηση από τον τουρισμό και η έντονη εποχικότητα που συνδέεται με το κυρίαρχο τουριστικό προϊόν του ήλιου και της θάλασσας δημιουργεί μια ιδιαίτερη μορφή «εποχιακής ελκυστικότητας», η οποία κάθε άλλο παρά διασφαλίζει τη βιώσιμη και ισόρροπη ανάπτυξη του τόπου (εικ. 3,4).

Η απουσία μιας εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής που λαμβάνει υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νησιών έχει οδηγήσει σε σπατάλη πόρων σε αναποτελεσματικές δράσεις (Σπιλάνης, et al., χ.χ). Οι παρεμβάσεις της αυτοδιοίκησης μέχρι σήμερα βασίζονται στους άξονες δράσης των προγραμμάτων και των τομεακών δημόσιων πολιτικών, χωρίς αυτές να προσαρμόζονται στις ιδιαιτερότητες των περιοχών της χώρας (αστικές, περιαστικές, αγροτικές, ορεινές, παράκτιες και νησιωτικές) και αντανακλούν απλώς τις γενικές αναπτυξιακές προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η έλλειψη αυτής της προσαρμογής και η απουσία συγκεκριμένου στρατηγικού σχεδίου για την ανάπτυξη των νησιών, οδηγούν σε μη ανταποδοτικές δράσεις. Παρά την υψηλή απορρόφηση κοινοτικών και εθνικών πόρων, τα δυσεπίλυτα κοινωνικοοικονομικά και περιβαλλοντικά προβλήματα παραμένουν. Συνακόλουθα, οι μεμονωμένες και ασυντόνιστες μεταξύ τους παρεμβάσεις της (αυτό)

διοίκησης αποφέρουν υποτυπώδη αποτελέσματα. Άλλωστε, η Ευρωπαϊκή Ένωση επικρίνει διαχρονικά τα χαμηλά επίπεδα αποδοτικότητας στη χρήση των κοινοτικών πόρων από τα διαρθρωτικά ταμεία.

1.2.2. Νησιωτική ανάπτυξη: Ο ρόλος της πολιτιστικής κληρονομιάς

Οι έννοιες του στρατηγικού σχεδιασμού και της ανάλυσης SWOT που έχουν προαναφερθεί, προέρχονται από το περιβάλλον των επιχειρήσεων και του ανταγωνισμού. Σε έναν κόσμο λοιπόν που τα νησιά ανταγωνίζονται για τη προσέλκυση επιχειρήσεων και πληθυσμού, οι έννοιες του επιχειρηματικού τομέα διεισδύουν στον στρατηγικό σχεδιασμό των νησιών. Η στρατηγική του μάρκετινγκ των τόπων (ή local branding) αφορά τη διαχείριση της εικόνας και την ανάδειξη της ταυτότητας τους, με στόχο την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης.

Ενσωματώνει στοιχεία από τομείς όπως ο χωρικός σχεδιασμός, ο τουρισμός, η γεωγραφία, η οικονομία και η χρήση διαδικτυακών εργαλείων. Η πολιτιστική κληρονομιά, είτε υλική είτε άυλη, καθορίζει την ταυτότητα του, ενώ η αναγνωρίσιμη επωνυμία της (brand name) συναπαρτίζει συγκριτικό πλεονέκτημα. Εντούτοις, η στρατηγική του μάρκετινγκ των τόπων δεν αποτελεί πανάκεια. Λεπτοί αδέξιοι χειρισμοί της στρατηγικής, δύναται να ενισχύσουν νησιωτική πολιτιστική πολιτική, με έμφαση στο τουριστικό μάρκετινγκ και στην ιδέα της πολιτιστικής επένδυσης. Η στρατηγική του branding χρησιμοποιείται επίσης για την προώθηση περιοχών ως τουριστικά προϊόντα, γεγονός που οδηγεί σε τουριστικοποίηση και εμπορευματοποίηση του χώρου.

Πλήθος ενεργειών έχουν σήμερα υλοποιηθεί στον ευρωπαϊκό χώρο, με στόχο την ολοκληρωμένη προσέγγιση βιώσιμων νησιών. Το νησί Samsø ήταν από τα πρώτα που υιοθέτησαν μια ολοκληρωμένη προσέγγιση, ξεκινώντας από την ενέργεια (UNFCCC, 2023). Το Bornholm της Δανίας από το 2008 επιχειρεί -με τη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων, όπως επιχειρηματίες και κατοίκους- την ανταπόκριση στην αειφόρο ανάπτυξη. Η Σίφνος συμμετέχει σε ένα παγκόσμιο δίκτυο για την ολοκληρωμένη διαχείριση φυσικών πόρων σε μικρά νησιά, ενώ παράλληλα υλοποιεί το πρόγραμμα SMILO-MED μαζί με άλλα τρία νησιά της Μεσογείου (SMILO-MED, 2024).

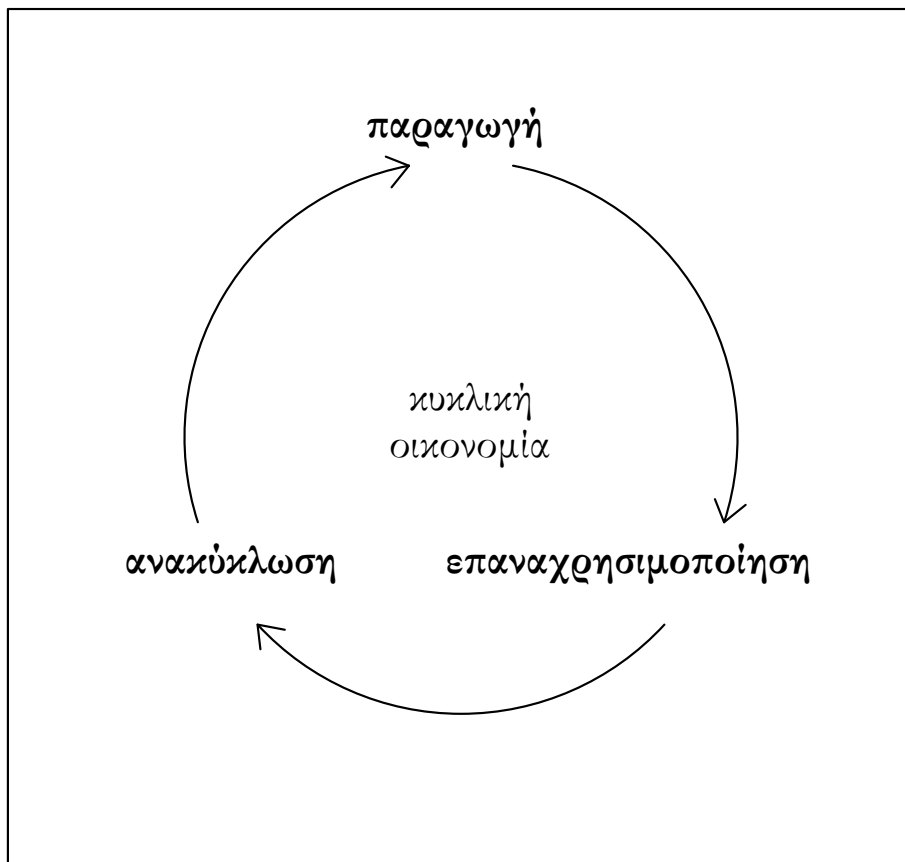
Σήμερα, που η ανταπόκριση στις σημερινές προκλήσεις γίνεται ολοένα και πιο επιτακτική (αειφορία), υλοποιούνται καινοτόμες δράσεις σε ευρωπαϊκό και ελλαδικό νησιωτικό χώρο. Σχέδια Βιώσιμης Νησιωτικής Κινητικότητας (ΣΒΝΚ-SIMP) και Βιώσιμου Τουρισμού εκπονούνται (CIVINET, 2024). Οι τοπικοί πόροι (πολιτιστικοί, φυσικοί, θαλάσσιοι) αναδεικνύονται βάσει των προτύπων της βιωσιμότητας και κέντρα διήγησης της τοπικής ιστορίας δημιουργούνται. Αναξιοποίητα και εγκαταλελειμμένα δομήματα επαναλειτουργούν στο πλαίσιο της κυκλικής οικονομίας (διάγ. 4). Οι ντόπιοι και οι επισκέπτες των νησιών, έρχονται σε επαφή με νέες δεξιότητες και γνώσεις.

[εικ 1. Ψαράδες σε νησί, <https://blueskytv.gr/>]

[εικ 2. Υπερτουρισμός στα νησιά, <https://www.tovima.gr/>]

διάγ 4. διάγραμμα ροής κυκλικής οικονομίας

1.2.3. Πολιτιστικές διαδρομές

Ο θεσμός της πολιτιστικής διαδρομής, που έχει καθιερωθεί σχετικά πρόσφατα, συντελεί σημαντικό μέσο ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς αφενός διασυνδέονται τα πολιτιστικών αγαθά μεταξύ τους αφετέρου ενσωματώνονται σε ένα κοινό διεπιστημονικό πλαίσιο ενισχύοντας την ποικιλότητά τους. Πρόκειται για επικοινωνιακό «μέσο» που αναφέρεται σε χειρσαίες, θαλάσσιες ή άλλου τύπου διαδρομές και στοχεύει στην εκπαίδευση, την ευαισθητοποίηση και την ψυχαγωγία. Τα μνημεία, τα τοπία, οι δημόσιοι χώροι, καθώς και οι πληροφορίες που μεταφέρονται στον επισκέπτη, συνιστούν τα «στοιχεία» αυτού του νοητού «μηνύματος» μιας πολιτιστικής διαδρομής.

Η έννοια των πολιτιστικών διαδρομών υιοθετείται στον ευρωπαϊκό χώρο μέσω του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1987. Σύμφωνα με το Ψήφισμα CM/Res(2013)66 του Συμβουλίου της Ευρώπης, που θεσπίζει τη Διευρυμένη Μερική Συμφωνία για τις Πολιτιστικές Διαδρομές (Enlarged Partial Agreement EPA), η οποία εγκρίθηκε από την Υπουργική Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μια Πολιτιστική Διαδρομή, ορίζεται ως ένα σχέδιο συνεργασίας της πολιτιστικής, εκπαιδευτικής κληρονομιάς και του τουρισμού, το οποίο στοχεύει στην ανάπτυξη και προώθηση μιας διαδρομής, ή μιας σειράς διαδρομών με βάση μια ιστορική διαδρομή, μια πολιτιστική έννοια, ένα σχήμα ή φαινόμενο διεθνικής σημασίας και σπουδαιότητας, για την κατανόηση και το σεβασμό των κοινών ευρωπαϊκών αξιών (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2015).

Η ICOMOS παράλληλα, αναγνωρίζει την αυξημένη πολυπλοκότητα της σύγχρονης πολιτιστικής κληρονομιάς και τη σημασία της σε σχέση με τα γεωγραφικά σύνολα που περιλαμβάνει. Κατανοεί επίσης την ανάγκη για προστασία της μέσω επιστημονικά τεκμηριωμένων δράσεων και την προώθηση κοινωνικής συνειδητοποίησης. Το 1998 ιδρύει τη Διεθνή Επιστημονική Επιτροπή για τις Πολιτιστικές Διαδρομές (CIIC) και αναπτύσσει τη Χάρτα για τις Πολιτιστικές Διαδρομές. Η Χάρτα επιχειρεί να διαχωρίσει την έννοια της Πολιτιστικής Διαδρομής από άλλα συναφή σύνολα και να δημιουργήσει επιστημονική βάση για την ταυτοποίησή τους και τη μεθοδολογική προσέγγιση του πεδίου.

Σύμφωνα με τη Χάρτα του ICOMOS, οι Πολιτιστικές Διαδρομές ορίζονται ως «οποιοδήποτε οδικό δίκτυο ή διαδρομή που υπάρχει στη γη, στο νερό, ή αλλού, με δική του χαρακτηριστική δυναμική και ιστορική λειτουργικότητα, εξυπηρετώντας έναν σαφώς καθορισμένο σκοπό». Οι διαδρομές αυτές πρέπει να πληρούν τρεις προϋποθέσεις: α) να πηγάζουν από και να αντικατοπτρίζουν αλληλεπιδράσεις και ανταλλαγές αγαθών, ιδεών και αξιών μεταξύ ανθρώπων και περιοχών σε συγκεκριμένες ιστορικές περιόδους, β) να έχουν προκαλέσει γόνιμη αλληλεπίδραση μεταξύ των πολιτισμών, όπως φαίνεται τόσο στην υλική όσο και στην άυλη κληρονομιά, και γ) να έχουν ενσωματώσει ιστορικές και πολιτιστικές συσχετίσεις που σχετίζονται με την ύπαρξή τους. (International Scientific Committee on Cultural Routes (CIIC) of ICOMOS, 2006).

Το 2004, η UNESCO ορίζει ότι μια Πολιτιστική Διαδρομή αποτελείται από υλικά στοιχεία με πολιτιστική σημασία που προκύπτει από τις ανταλλαγές και τον διάλογο μεταξύ χωρών και περιοχών. Το 2005, η UNESCO αναγνωρίζει τις Πολιτιστικές Διαδρομές ως κατηγορία για ένταξη στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, χαρακτηρίζοντάς τες ως ένα ιδιαίτερο, δυναμικό είδος πολιτιστικού τοπίου. Οι παραπάνω ορισμοί είναι σχετικά παρόμοιοι. Αναγνωρίζουν τον κομβικό ρόλο των πολιτιστικών διαδρομών στην προώθηση της κατανόησης, της διατήρησης και του σεβασμού των κοινών αξιών και της πολιτιστικής κληρονομιάς των τόπων που διασχίζουν.

Οι πολιτιστικές διαδρομές (διάγ. 5), πόσο μάλλον σε νησιωτικές περιοχές που έχουν διατηρήσει σε μεγάλο βαθμό το φυσικό και πολιτιστικό τους απόθεμα, δημιουργούν ένα ενοποιημένο σύστημα που προσδίδει μεγαλύτερη αξία από το άθροισμα των μερών του. Λειτουργούν ως εργαλείο για την «ήπια διαχείριση», καθώς και για την «προώθηση» και την ενίσχυση του βιώσιμου τουρισμού. Πλήθος ελληνικών νησιών με μακραίωνη ιστορία και φυσικό πλούτο, όπως η Κρήτη, η Ρόδος, η

Κέρκυρα και Κυκλαδίτικα νησιά αναπτύσσουν πολιτιστικές διαδρομές και αναδεικνύουν τα μοναδικά χαρακτηριστικά του τόπου τους.

διάγ 5. διάγραμμα πολιτιστικών διαδρομών

1.2.4. Η ψηφιοποίηση στη διαχείριση, προστασία & ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς

Σήμερα, οι μέθοδοι διαχείρισης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς γίνονται όλο και πιο περίπλοκες, καθώς οι παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη για ένα επιτυχημένο σχέδιο δράσης συνεχώς επανακαθορίζονται. Εναλλακτικοί τρόποι προώθησης και αξιοποίησης του πολιτιστικού πλούτου, όπως οι πολιτιστικές διαδρομές, απαιτούν τη συλλογή, διαχείριση και οργάνωση ενός ευρέος φάσματος πληροφοριών.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας και του διαδικτύου, και ειδικότερα οι ψηφιακές τεχνολογίες, έχουν περάσει από τα ερευνητικά εργαστήρια στην αγορά με τη δημιουργία νέων βιομηχανιών, αλλά και στην καθημερινή ζωή, διευκολύνοντας τον τρόπο ζωής. Σύμφωνα με τον Α. Γιαννακίδη, τα ψηφιακά εργαλεία, ως μέσα στη διάθεση των τοπικών κοινωνιών και των πολιτιστικών οργανισμών, διακρίνονται σε εργαλεία Τεκμηρίωσης και Επικοινωνίας. Στο επιστημονικό πεδίο της ερμηνείας, συντήρησης, ψηφιοποίησης και γενικά της διαχείρισης των πολιτισμικών αγαθών, όπως μια βάση δεδομένων ή ένα γεωγραφικό σύστημα πληροφοριών (ΓΣΠ), τα Ψηφιακά Εργαλεία Επικοινωνίας παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διάδοση αυτών των αγαθών και διευκολύνουν την ευρεία πρόσβαση του κοινού σε αυτά (Γιαννακίδης, 2015).

Τα εργαλεία αυτά μπορούν να συμβάλουν ουσιαστικά στην προσπάθεια των φορέων προστασίας και διαχείρισης των πολιτιστικών πόρων, υποστηρίζοντας μια βιώσιμη στρατηγική. Στο άρθρο «A Digital Future of Cultural Heritage», οι συγγραφείς τονίζουν ότι η σημασία της ψηφιακής τεκμηρίωσης είναι καθοριστική, καθώς «τα εργαλεία και οι βέλτιστες πρακτικές που θα υιοθετηθούν από τους ειδικούς της πολιτισμικής κληρονομιάς, θα διαμορφώσουν το ψηφιακό της μέλλον» (Mudge & Asley, 2012)

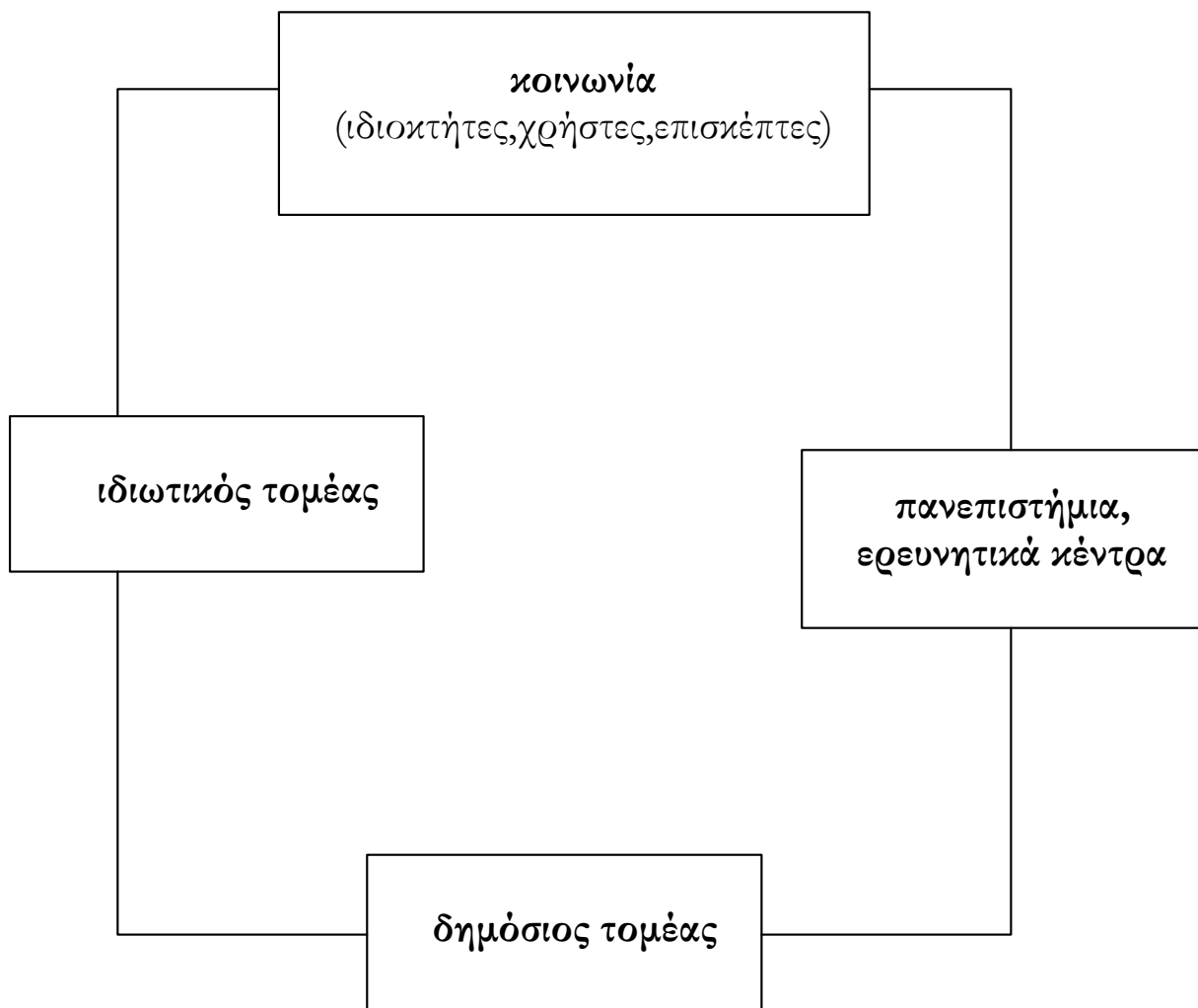
Οι διαθέσιμοι πόροι της ανθρώπινης γνώσης και έκφρασης, όπως είναι οι πολιτιστικές, εκπαιδευτικές, επιστημονικές, διοικητικές δραστηριότητες καθώς και οι τεχνικές, νομικές και ιατρικές πληροφορίες, μετατρέπονται πλέον σε ψηφιακή μορφή από τις υπάρχουσες αναλογικές εκδόσεις (UNESCO 2003). Τα ψηφιακά τεκμήρια περιλαμβάνουν κείμενα, βάσεις δεδομένων, κινούμενες εικόνες, ήχο, γραφικά, λογισμικό και ιστοσελίδες, με τον κατάλογο των μορφών αυτών να διευρύνεται συνεχώς.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε μια σύσταση για τη δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού χώρου δεδομένων για την πολιτιστική κληρονομιά. Ο στόχος είναι να επιταχυνθεί η ψηφιοποίηση όλων των μνημείων, των χώρων, των αντικειμένων και των τεχνουργημάτων πολιτιστικής κληρονομιάς, να προστατευτούν και να διατηρηθούν όσα είναι σε κίνδυνο και να προωθηθεί η επαναχρησιμοποίησή τους σε τομείς όπως η εκπαίδευση, ο βιώσιμος τουρισμός και η πολιτιστική δημιουργία.

Η ανάγκη για ψηφιακή διατήρηση του πολιτισμού υπογραμμίστηκε από γεγονότα όπως τα περιοριστικά μέτρα λόγω της πανδημίας ή η καταστροφική πυρκαγιά στον καθεδρικό ναό της Παναγίας των Παρισίων, τα οποία ανέδειξαν τη σημασία της ψηφιακής προσβασιμότητας στην πολιτιστική κληρονομιά, όπως τόνισε η Εκτελεστική Αντιπρόεδρος για την Ψηφιακή Εποχή, Μαργκερίτε Βέστεϊγιερ. Η Ευρωπαϊκή ψηφιακή βιβλιοθήκη, γνωστή ως Europeana, είναι ο κεντρικός πυρήνας του κοινού χώρου δεδομένων για την πολιτιστική κληρονομιά, δίνοντας τη δυνατότητα σε μουσεία, αίθουσες τέχνης, βιβλιοθήκες και αρχεία από όλη την Ευρώπη να μοιράζονται και να επαναχρησιμοποιούν ψηφιοποιημένες εικόνες

Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς σε απομονωμένες περιοχές

πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως τρισδιάστατα μοντέλα ιστορικών χώρων και υψηλής ποιότητας σαρώσεις έργων τέχνης. Η Επιτροπή παροτρύνει τα κράτη μέλη να ψηφιοποιήσουν όλα τα μνημεία που κινδυνεύουν να υποβαθμιστούν έως το 2030, καθώς και τα μισά από τα μνημεία που επισκέπτονται συχνότερα οι τουρίστες. Η ψηφιοποίηση, όπως φαίνεται από τα παραπάνω, μπορεί να αποτελέσει ένα πολύτιμο εργαλείο για την αντιμετώπιση μιας από τις μεγαλύτερες προκλήσεις: την ολοκληρωμένη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο πλαίσιο αυτής της ολοκληρωμένης διαχείρισης, ενσωματώνονται όλοι οι ενδιαφερόμενοι που συμμετέχουν στη διαδικασία (χρήστες, ιδιοκτήτες, επαγγελματίες, εμπειρογνώμονες, πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα, δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς) με σκοπό τη δημιουργία συνολικών σχεδίων για την προστασία και ανάδειξη του πολιτιστικού πλούτου (διάγ. 6).

διάγ 6. διάγραμμα εμπλεκόμενων φορέων

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεσματικής συνεργασίας μεταξύ των παραπάνω φορέων στο πλαίσιο της ολοκληρωμένης διαχείρισης και προώθησης του πολιτιστικού αποθέματος, με έμφαση στην αειφορία, είναι το καινοτόμο πρόγραμμα ΑΕΙ «Αειφόρος Ανάπτυξη Λιγότερο Αναπτυγμένων Περιοχών με τη Δημιουργία Νέων Τουριστικών Πόρων και Προϊόντων μέσω Ανάλυσης, Τεκμηρίωσης, Μοντελοποίησης, Διαχείρισης και Διατήρησης Πολιτιστικού Αποθέματος με χρήση Εφαρμογών ΤΠΕ»¹ (διάγ. 7). Το πρόγραμμα συντονίζεται από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο με επιστημονικά υπεύθυνη την κ. Μοροπούλου και εστιάζει σε λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές πλησίον σε πύλες εισόδου της χώρας ή σε τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές.

Το έργο στοχεύει στον προσανατολισμό του τουριστικού ρεύματος προς νέους τουριστικούς πόρους και προϊόντα, όπως προκύψουν από την αναβάθμιση του πολιτιστικού και περιβαλλοντικού αποθέματος και την αξιοποίηση τους μέσω εφαρμογών ΤΠΕ. Η χρήση αυτών των εφαρμογών δύναται να ενισχύσει την ανάπτυξη τουριστικών πόρων και προϊόντων, προσφέροντας προστιθέμενη αξία στην τοπική τουριστική ανάπτυξη μέσω ανάλυσης και διαχείρισης.

Μέχρι στιγμής, το πρόγραμμα έχει εφαρμοστεί σε απομονωμένους χερσαίους (Αιτωλοακαρνανία, Μάνη) και νησιωτικούς τόπους (Καστελόριζο, Κάσο, Σύμη, Χάλκη, Χίο, Εύβοια). Μέσα από τη μελέτη τους, παρατηρεί κανείς πως αν και σε κάθε περιοχή εφαρμογής ακολουθήθηκε το ίδιο πρότυπο μεθοδολογίας, οι προτεινόμενες προτάσεις διαφοροποιούνται αισθητά μεταξύ τους. Κάθε τόπος, φέρει τα δικά του χαρακτηριστικά, τα δικά του νοήματα και αξίες και οποιαδήποτε αναπτυξιακή πρόταση καλείται να ανταποκρίνεται αφενός στα σύγχρονα επιστημονικά πρότυπα αφετέρου στις ειδικότερες ανάγκες του τόπου.

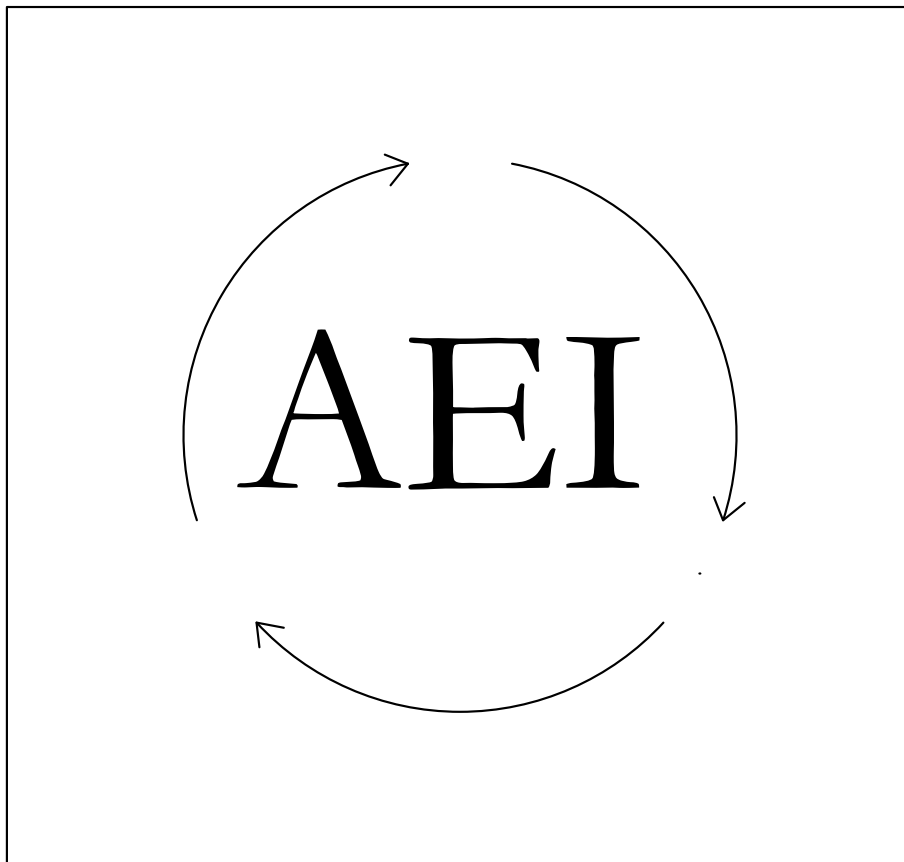
Σε γενικές γραμμές, η μεθοδολογία που ακολουθείται σε κάθε περιοχή εφαρμογής είναι η ακόλουθη: Στην πρωταρχική φάση της ανάλυσης και τεκμηρίωσης του πολιτιστικού περιβαλλοντικού και αποθέματος (ΠΠΑ), η βιβλιογραφική έρευνα και η επιτόπια εργασία προσφέρουν περιγραφικές και ποσοτικές πληροφορίες, και ακολούθως οργανώνονται μέσω τυποποίησης. Χρησιμοποιούνται διαδικασίες διαχείρισης και ανάλυσης GIS για να συνδυαστούν τα διάφορα στρώματα δεδομένων που αφορούν την τρέχουσα κατάσταση διατήρησης και τα υπάρχοντα αναπτυξιακά πλαίσια της εκάστοτε περιοχής (αν υπάρχουν). Οι προτάσεις κατευθύνονται και αναπτύσσονται βάσει την εκάστοτε περίπτωση. Κυρίως, αφορούν την ανάπτυξη και ανάδειξη του πολιτιστικού και περιβαλλοντικού αποθέματος και σε προτάσεις σχεδιασμού υποδομών.

Στην Δυτική Μάνη για παράδειγμα, περιοχή της Πελοποννήσου που το συγκεκριμένο τμήμα της αναπτυξιακά διαφέρει ριζικά από την Ανατολική Μάνη, προτείνονται νέες θεματικές πολιτιστικές διαδρομές για να συνδέσουν την υλική πολιτιστική κληρονομιά και τις περιβαλλοντικές αξίες της περιοχής με τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά και το άυλο περιεχόμενό της. Επιπρόσθετα, προτείνονται προστατευόμενες περιοχές για την ασφάλεια μνημείων και χώρων ιστορικής ή φυσικής σημασίας. Τα ευρήματα αυτής της μελέτης δείχνουν ότι, μέσω ενός ολοκληρωμένου στρατηγικού σχεδιασμού για την ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων και δικτύων, που συνδυάζει τις αρχές του χωροταξικού και αστικού σχεδιασμού, επιτυγχάνεται η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου της περιοχής, καθώς και μια ισορροπημένη οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή, που οδηγεί σε αειφόρο ανάπτυξη. (Oikonomopoulou, et al., 2023).

Αντίστοιχα, το σχέδιο του ΑΕΙ για την Κάσο, απομονωμένο νησί των Δωδεκανήσων που διατηρεί ενδιαφέροντα στοιχεία από αυθεντικές γεωργικές πρακτικές και αρχιτεκτονική (όπως αναβαθμίδες

¹ Διαθέσιμο στο: <http://aei-project.ntua.gr/>

που υποστηρίζουν την αγροτική καλλιέργεια, μύλους και μιτάτες) εστιάζει στον αγροτικό χαρακτήρα του νησιού, στο υπάρχον δίκτυο μονοπατιών και στην αποκατάσταση και προσαρμοστική επανάχρηση σημαντικών αρχιτεκτονικών στοιχείων που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ανάδειξη της ιστορίας και της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κάσου (Vythoulka, et al., 2024). Ομοίως, στη περίπτωση μελέτης της Σύμης, ένα επίσης μικρό και απομακρυσμένο νησί των Δωδεκανήσων, γνωστό ως προορισμός θρησκευτικού τουρισμού, προτείνεται ένα δίκτυο πολιτιστικών διαδρομών, που ενσωματώνει μνημεία από διάφορες ιστορικές περιόδους, σημαντικούς θρησκευτικούς χώρους και περιοχές με αρχιτεκτονική και περιβαλλοντική αξία (Fafouti, et al., 2023).

διάγ 7. λογότυπο προγράμματος AEI

[2]. ειδικό θεωρητικό πλαίσιο

οχύρωση/ πύργος/ σύνολο/ τόπος/ προστασία/
ανάδειξη/ διαχείριση

2.1. Πυργοειδή οικοδομήματα

2.1.1. Κατηγορίες πύργων

Η προκείμενη εργασία, προσεγγίζει τις βίγλες της Χίου, οχυρές πυργοειδείς κατασκευές που αποτελούν ένα παράκτιο δίκτυο ελέγχου και επικοινωνίας. Ομολογουμένως, βάσει των εκαστοτε χωροχρονικών συνθηκών, η θέση και η λειτουργία των οχυρών πυργοειδών οικοδομημάτων ποικίλει. Οχυρές πυργοειδείς κατασκευές εντοπίζονται σε περιοχές της ηπειρωτικής και νησιωτικής έκτασης του ελλαδικού χώρου διαχρονικά, τόσο σε παράκτιες όσο και χερσαίες θέσεις.

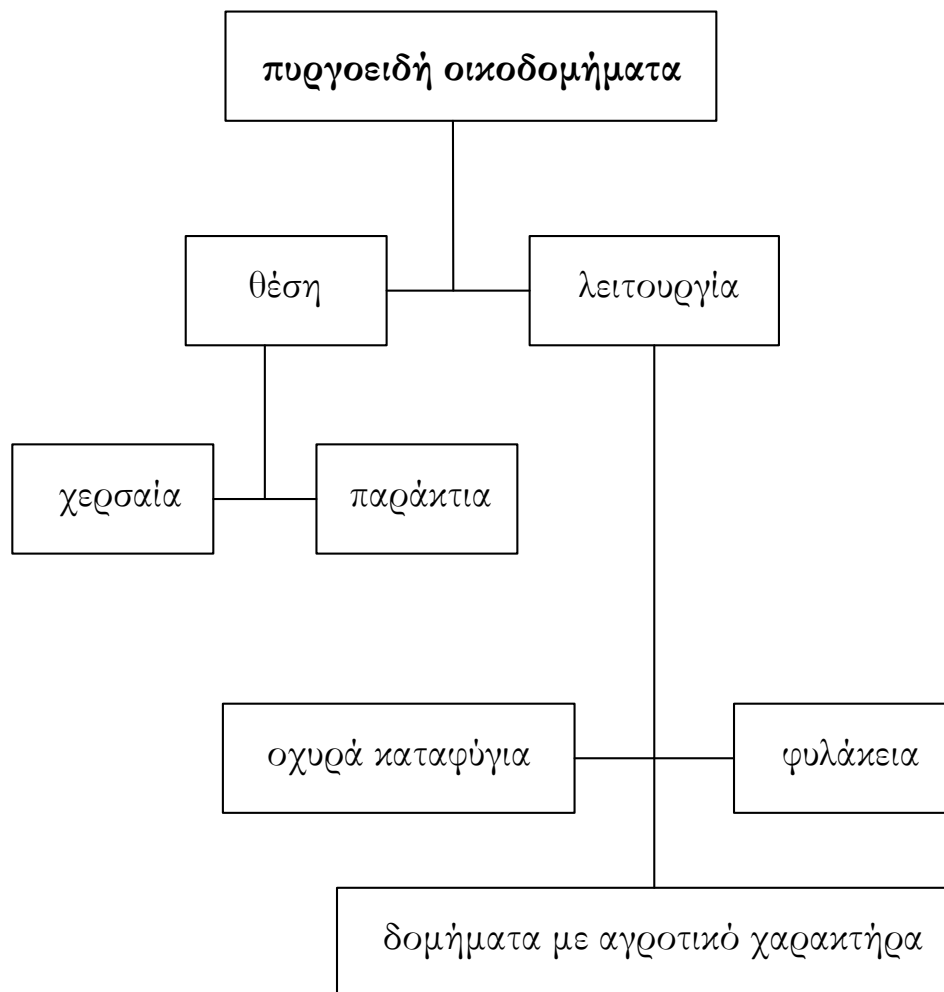
Ανάλογα με τα αρχιτεκτονικά και χωροθετικά τους χαρακτηριστικά, λειτουργούν είτε ως κατασκευές με αγροτικό χαρακτήρα, είτε ως φυλάκια (βίγλες), είτε ως οχυρά καταφύγια. Τα παράκτια φυλάκια, εποπτεύουν τους θαλάσσιους δρόμους, τους όρμους που προσφέρονται για πρόσδεση των πλοίων, τις εκβολές ρεμάτων και τις πηγές πόσιμου νερού. Τα χερσαία φυλάκια αντίστοιχα, εποπτεύουν περάσματα και συνοριακές γραμμές. Πολλές φορές, χερσαίοι και παράκτιοι πύργοι δρουν (και) ως σημεία αναμετάδοσης μηνυμάτων και πληροφοριών (διάγ. 8). Τέλος, τα φυλάκια συνήθως κατασκευάζονται με κρατική πρωτοβουλία και όχι ιδιωτικής, όπως συνηθίζεται σε οχυρές αγροτικές και άλλες οχυρές κατασκευές.

2.1.2. Οι βίγλες

Οι βίγλες ευρέως διαδεδομένες ως πύργοι, πυργίσκοι, φανόπυργοι, πρόβολοι και φυλάκια, αποτελούν κατασκευές που λειτουργούν κυρίως ως σημεία ελέγχου, παρατήρησης και μετάδοσης μηνυμάτων σε περίπτωση επιθέσεων και αναταραχών. Η εικόνα τους ήταν πολλές φορές αποτρεπτική στα μάτια των επιτιθέμενων, λόγω της αίσθησης έγκαιρης άμυνας και ετοιμότητας που δίδουν. Ως επί τω πλείστων, πρόκειται περισσότερο για τμήματα ενός δικτύου οχυρώσεων παρά για μεμονωμένες λειτουργικά δομές.

Οι φρονιτωρίες πιθανότατα χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά κατά τον Μυκηναϊκό πολιτισμό. Στα Ομηρικά έπη, επισημαίνεται επίσης η χρήση των φρονιτωριών ως επικοινωνιακό μέσο. Τα μηνύματα των βιγλών μεταδιδόταν με κάποια κωδικοποιημένη μορφή, με τη χρήση φωτιάς, σαλπύγγων, κανονιοβολισμών, σημαίων και περιστερών (Roca, 1987) Το σήμα, μεταδιδόταν ακόμη και από τους ίδιους τους βιγλάτορες διαπροσωπικά, που έσπευδαν στο πλησιέστερο σημείο του δικτύου οχύρωσης για να εκμεταλλευτούν το πλεονέκτημα του αφηνδιασμού

Το δίκτυο αυτό, συμπεριλαμβάνει επίσης κάστρα, καστροχώρια και πύργους. Παρόλο που παρομοιάζονται πολλές φορές με τον οχυρωματικό τύπο των πύργων, διαφέρουν σημαντικά ως προς το μέγεθος, την μορφή και την λειτουργία. Ο ωφέλιμος χώρος των βιγλών και ο αμυντικός τους ρόλος είναι σαφώς περιορισμένος. Παράκτιο δίκτυο βιγλών, κατασκευάζεται από τους Ιωαννίτες στη Ρόδο, τη Μάλτα, τη Κω, τη Χάλκη, τη Τήλο, τη Νίσυρο, τη Κάλυμνο, τη Λέρο, τη Σύμη. Εντοπίζονται επίσης βίγλες σε Ζάκυνθο και Κεφαλλονιά κατά τη περίοδο της Ενετοκρατίας. Στον μεσογειακό χώρο, συναντώνται ανάλογοι παράκτιοι πύργοι εποπτείας στη Σικελία, στην Κορσική, στις Βαλεαρίδες και στην Costa del Sol της Ισπανίας. Αν και κατασκευαστικά και μορφολογικά οι πύργοι πολλές φορές διαφοροποιούνται τόσο από τόπο σε τόπο όσο και στον ίδιο, επιτελούν ουσιαστικά πυργοειδή οικοδομήματα με

διάγ 8. διάγραμμα πυργοειδών οικοδομημάτων

Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς σε απομονωμένες περιοχές

κοινό σκοπό και λειτουργία, την έγκαιρη μετάδοση ενός μηνύματος, είτε για όλη τη περιοχή, είτε για ένα μέρος της. Σε Άνδρο, Τήνο, Σίφνο, Σάμο, Σπέτσες, Ικαρία και άλλου οι βίγλες δρουν σε μεμονωμένες περιοχές.

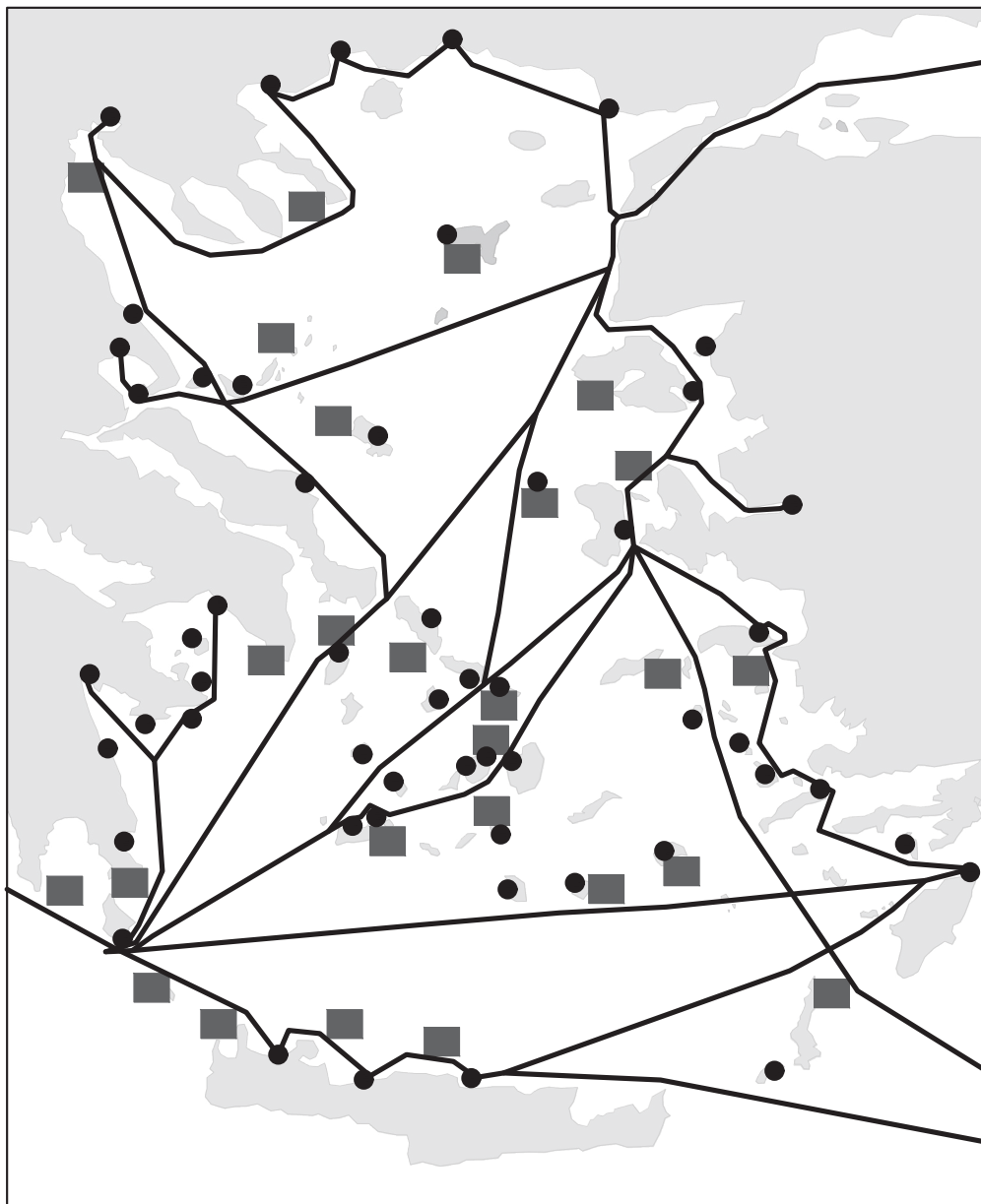
Η αναφορά στη χωροθέτηση και στη λειτουργία των βιγλών, θα ήταν ασταθής χωρίς τη συσχέτισή τους με τα γεγονότα και τις συνθήκες που επικρατούσαν στο παρελθόν. Φαινόμενο άρρηκτα συνδεδεμένο με την παρουσία των βιγλών συντελεί η πειρατεία, που άλλωστε δεν αποτελούσε παρά κοινή πρακτική από την Αρχαιότητα μέχρι και τα μέσα του 19ου αιώνα. Πρώτη γραπτή αναφορά στην πειρατεία (πειράω =δοιμάζω, προσπαθώ), συναντάται σε ένα αθηναϊκό ψήφισμα της ελληνιστικής περιόδου προς τιμήν του στρατηγού Επιχάρους, ο οποίος κατά το Χερμωνίδειο πόλεμο διακρίθηκε στη φύλαξη των ακτών της πόλης (Souza, 2002). Στα χρόνια του Μεσαίωνα, διαμορφώθηκε ο εννοιολογικός διαχωρισμός μεταξύ πειρατή και κουρσάρου¹ και η πειρατεία ανά διαστήματα έλαβε σοβαρές εξάρσεις. Οι Άραβες πειρατές (Σαρακεννοί) κατά τα τέλη του 7ου αιώνα και κατά τις απαρχές του 9ου αιώνα, υπήρξαν απειλή για τον παραθαλάσσιο μεσογειακό χώρο. Η εποχή της υστεροβυζαντινής περιόδου και μετέπειτα-εποχή παρακμής της βυζαντινής ναυτικής κυριαρχίας-μασιίζεται και πάλι από την πειρατεία. Από τον 14ο αιώνα και μετέπειτα, η δια μεσογειακή κοινωνία μεταβάλλεται και η πειρατεία λαμβάνει περισσότερο τη μορφή ενός φαινομένου παρα-οικονομίας.

Πειρατές ορμώμενοι από την Μάλτα τη Γένοβα, Την Αλγερία, τη Μάνη, πολλές φορές ακόμη και υπό την προστασία των εμπορικών δυνάμεων της εποχής, καταλύζουν το Αιγαίο. Αναντίρητα βέβαια, η δράση των Τούρκων πειρατών στο Αιγαίο από τον 14ο ως τον 18ο αιώνα, και ιδιαίτερα του Χαϊρεντίν παρά, γνωστού και ως Μπαρμπαρόσα ήταν αυτή που σιγματίσε το Αιγαίο και το Ιόνιο, κυρίως λόγω της βιαιότητας και της συστηματικότητας των επιδρομών του. Περί τον 17ο αιώνα, οι πειρατικές επιδρομές των Τούρκων ολοένα και μειώνονται, αφενός λόγω της θέσπισης συστημάτων φορολόγησης, αφετέρου λόγω της εξέλιξης των ναυσιπλοΐας και επομένως της αντικατάστασης των κωπηλατών-αιχμαλώτων πειρατικών επιδρομών- από τους μηχανισμούς των ιστιοπλόων.

Οι πειρατές, βάσει της δράσης τους διακρίνονται σε δύο γενικότερες κατηγορίες: σε εμπόρους-εξερευνητές και τυχοδιώκτες πειρατές. Οι επιθέσεις πειρατών σε πλοία παρέμειναν αμείωτες μέχρι και τον 19ο αιώνα, εποχή συγκρότησης τόσο εθνικών κρατών όσο διεθνούς δικαίου, συνθηκών συνεπώς που κατέστησαν ολοένα και δυσκολότερη τη πειρατική δραστηριότητα. Όπως είναι αναμενόμενο, οι πειρατικές επιδρομές σε άλλα πλοία αντιμετωπίζονταν με μάχες δια θαλάσσης μεταξύ των στόλων, ενώ οι επιδρομές σε παράλια και ακτές αντιμετωπίζονταν μέσω αμυντικών συστημάτων, μέρος του οποίου ήταν και οι βίγλες.

Οι βίγλες, συναντώνται στον μεσογειακό χώρο από την αρχαιότητα μέχρι και τον 19ο αιώνα, σε στρατηγικά σημεία ελέγχου και παρατήρησης, όπως σε βουνοκορφές, σε ακτές και σε περάσματα. Στην αρχαία Ελλάδα, αποκαλούσαν αυτά τα οικοδομήματα ως φρυκτωρίες (φρυκτός=πυρός φλεγόμενος) ενώ στην αρχαία Ρώμη ως *vigilia* (*vigilare*= παρατηρώ). Στο Βυζάντιο ήταν γνωστές ως *καμινοβίγλια*, στα χρόνια του οποίου αυξήθηκε η εμβέλεια του σήματος λόγω χρήσης καθρεφτών. Από την περίοδο των Παλαιολόγων και μετέπειτα, περίοδο άνθησης της πειρατείας και κοινωνικοοικονομικών αναταράξεων, η πλειονότητα των βιγλών εντοπίζεται σε παραθαλάσσιους όρμους και ακτές που προσφέρονται για ελλιμενισμό πλοίων (διάγ. 9). Σήμερα, εντοπίζονται βίγλες σε όλες τις ακτές του ελλαδικού χώρου (εικ. 3,4,5), με εντονότερη παρουσία στις ακτές των Επτανήσων, των Δωδεκανήσων και του Βορείου Αιγαίου.

¹ Κατά τον Μεσαίωνα στη Δυτική Ευρώπη, αναπτύχθηκε μια νέα αντίληψη για την ηθική και νομική διάσταση της πειρατείας. Ο όρος «πειρατής» άρχισε να αναφέρεται σε αυτόν που επιτίθονταν σε πλοία παράνομα, είτε σε καιρό ειρήνης είτε σε καιρό πολέμου. Αντίθετα, ο όρος «κουρσάρος» προερχόμενος από τη γαλλική λέξη «corsaire», περιέγραφε έναν ιδιώτη που είχε επίσημη άδεια από το κράτος να επιτίθεται σε εχθρικά πλοία και πόλεις κατά τη διάρκεια πολέμου. Ωστόσο, ένας κουρσάρος για τη μία πλευρά εξακολουθούσε να θεωρείται πειρατής από την αντίπαλη πλευρά, παρά τις άδειες που διέθετε.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

■ πειρατικά λημέρια

● ναυτικοί σταθμοί

— διαδρομές εμπορικών πλοίων

διάγ 9. διάγραμμα θαλάσσιων δεδομένων στον ελληνικό χώρο στα χρόνια της πειρατείας

[εικ 3. Αρχαίος πύργος στη Σίφνο, <https://sifnos.gr/>]

[εικ 4. Πύργος Αγίου Μηνά στη Ρόδο, <https://www.kastra.eu/>]

[εικ 5. Πύργος Αγίου Πέτρου στην Άνδρο, <https://www.kastra.eu/>]

2.1.3. Προστασία & διαχείριση συνόλων πύργων

Αναμφίβολα, οι οχυρωματικές κατασκευές διαχρονικά συγκαταλέγονται στα αξιοσημάντα μνημεία ενός τόπου. Οι οχυρώσεις ενός τόπου λοιπόν, μεγάλες ή μικρές, απομονωμένες σήμερα στην ύπαιθρο, σε απόκρημνα και απρόσιτα μέρη ιστορικής μνήμης μέσα ή όχι σε οικιστικά σύνολο, αποτελούν την μαρτυρία ενός τόπου, της αρχής και του τέλους μιας ιστορικής περιόδου.” (Στεργιάτου, 2000). Στην Ελλάδα, κυρίως λόγω της πολύπλοκης προσέγγισης και των σημαντικών χρηματικών πόρων που απαιτούνται για την συστηματική μελέτη οχυρωματικών μνημείων, η προστασία και ανάδειξη τους ξεκινά μόλις τα τέλη της δεκαετίας του 1960.

Η ίδρυση του Ελληνικού Ινστιτούτου Φρουριών και Πύργων υπό την επιστημονική υποστήριξη του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος το 1968 ήταν μία πρώτη συντονισμένη προσπάθεια προς μία διεπιστημονική κατεύθυνση. Μολονότι λειτούργησε μόλις για μία διετία, συνέβαλε στην επιστημονική τεκμηρίωση των οχυρωματικών κατασκευών και συνεπώς στη διάσωση, την διατήρηση και την ανάδειξή τους.

Το 1996, πρεσβευτής της ανάδειξης της οχυρωματικής κληρονομιάς στον Ελλαδικό χώρο υπήρξε το πρόγραμμα “Κάστρων Περίπλους”, υπό την αιγίδα του ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων του Υπουργείου Πολιτισμού. Στο πρόγραμμα περιλήφθηκαν κάστρα ενετικά (Κέρκυρας, Πάργας, Κεφαλλονιάς, Ζακύνθου, Βόνιτσας, Ρίου, Αντιρρίου, Ναύπακτου, Μεθώνης, Κυθήρων, Γραμβούσας, Σούδας, Σητείας) κάστρα ιπποτικά (Καστελόριζου, Ρόδου, Χάλκης, Κω, Καλύμνου, Λέρου, Καρπάθου), οχυρωμένοι μεσαιωνικοί οικισμοί του Αιγαίου και κυρίως των Κυκλάδων (Αστυπάλαια, Κίμωλος, Σαντορίνη, Σίφνος), καθώς και τα κάστρα που κατασκεύασαν οι Γενοβέζοι (Σαμοθράκη, Ικαρία, Χίος, Λήμνος, Μυτιλήνη, Λέσβος) οι Οθωμανοί (Κελεφάς, Κιάφας) και οι Φράγκοι (Κάρυστος, Σάμος). (Ζαφειροπούλου, 2008).

Τα αμέσως επόμενα χρόνια, μεταξύ του 1999 και του 2001, υλοποιήθηκε το πρόγραμμα ARCHI – MED, μία πρότυπη πειραματική ενέργεια για τη διεθνική συνεργασία στον τομέα του χωροταξικού σχεδιασμού στο χώρο της κεντρικής και ανατολικής Μεσογείου. Στο πρόγραμμα, χαρτογραφήθηκαν και τεκμηριώθηκαν οχυρωματικά μνημεία που διαμόρφωσαν Ενετοί και Ιωαννίτες στον χώρο περιοχής μελέτης. Τα μνημεία προβλήθηκαν όχι ως μεμονωμένες περιπτώσεις αλλά ως τμήματα ευρύτερων δικτύων, ενώ παράλληλα σχεδιάστηκαν πολιτιστικές διαδρομές που αναδεικνύουν την πολιτιστική κληρονομιά και συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τουρισμού (Τρουποσκούφη & Τσιτούρη, 2001).

Όσο αφορά τη προστασία, διαχείριση και ανάδειξης παράκτιων οχυρωματικών μνημείων, ιδιαίτερη μνεία δίδεται στο πιλοτικό πρόγραμμα αποκατάστασης παράκτιων πύργων “Torri Costiere”, που υλοποιήθηκε το 2015 με την στήριξη της Περιφέρειας της Σαρδηνίας. Το πρόγραμμα απέβλεπε στην αποκατάσταση και επανάχρηση εννέα εξ αυτών των πύργων, για πολιτιστικό και τουριστικό σκοπό. Διεξήχθησαν ενέργειες δημιουργίας ασφαλών προσβάσεων στο περιβάλλον των πύργων, ενώ όπου ήταν αυτό εφικτό, το εσωτερικό των πύργων κατέστη επισκέψιμο (εικ.6,8). Παράλληλα, έλαβαν χώρα ενέργειες πληροφόρησης και προώθησης του συγκεκριμένου έργου ως πολιτιστικό αγαθό. Το έργο, ενισχύεται από τη δημιουργία περιπατητικής και πολιτιστικής διαδρομής των 100 πύργων (Itinerario dei 100 Torri). Η Διαδρομή των 100 Πύργων πήρε το όνομά της από τους πολυάριθμους πύργους παρατήρησης που βρίσκονται κατά μήκος της ακτογραμμής της Σαρδηνίας. Αν και ο ακριβής αριθμός των πύργων είναι λίγο μεγαλύτερος από 100 (περίπου 105), το όνομα «100 πύργοι» επιλέχθηκε ως συμβολικός αριθμός για να αναδείξει τη μεγάλη πυκνότητα αυτών των ιστορικών κατασκευών (εικ. 7).

[εικ 6. Πύργος στη του Longonsardo, Σαρδηνία, <https://www.logitravel.eu/>]

[εικ 7. Η διαδρομή των 100 Πύργων, https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page]

[εικ 8. Πύργος της Chia στη Σαρδηνία, <https://el.wikiloc.com/>]

Στόχος, σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα των πύργων της Σαρδηνίας, είναι αφενός η επέμβαση να λειτουργήσει ως πρότυπο παρέμβασης σε επίπεδο σχεδιασμού, υλοποίησης, διαχείρισης και συντήρησης για τους υπόλοιπους παράκτιους πύργους, αφετέρου να ευαισθητοποιηθούν πιο και να παραχωρηθούν κίνητρα αξιοποίησής τους ως χώροι συνάντησης και αναψυχής¹.

Ομολογουμένως, οι βίγλες, μνημεία που κατακλύζουν τις ακτές της ανατολικής Μεσογείου, κυρίως λόγω της δυσπρόσιτης θέσης τους, της δυσκολίας διέλευσης στο εσωτερικό τους, (η πρόσβαση σε αυτές επιτυγχάνεται συνήθως με τη χρήση σκοινιού μέσα από ένα μικρό άνοιγμα) και του μικρού από άποψη επιφανειακής κάλυψης μεγέθους τους δεν έχουν μέχρι σήμερα συντηρηθεί, αποκατασταθεί και επαναχρησιμοποιηθεί στο μεγαλύτερο ποσοστό τους. Αν λάβει κανείς υπόψη και το υψηλό χρηματικό ποσό που θα απαιτούσε ένα τέτοιο εγχείρημα, φαντάζει τη δεδομένη χρονική στιγμή ως ένα ουτοπικό σενάριο.

Σε μία προσπάθεια ανάδειξης του αρχαιολογικού πολιτιστικού πλούτου της Σίφνου, ένα μικρό χωριάκι νησί στο οποίο έχουν ήδη εντοπιστεί εβδομήντα πέντε πύργοι κατασκευασμένοι από την Αρχαιότητα, η Δημοτική Κοινωφελής Επιχείρηση Σίφνου σε συνεργασία με το Δήμο Σίφνου και τον Πολιτιστικό Σύλλογο Σίφνου, αναβιώνουν την επικοινωνία του δικτύου των αρχαίων πύργων-φρουκτωριών & ακροπόλεων της. Εθελοντές, ντόπιοι και μη, κάθε ηλικίας, προσεγγίζουν τους αρχαίους πύργους και συμμετέχουν με τον τρόπο τους, στο άναμμα του φωτεινού σήματος, στην αναβίωση της ιστορίας (εικ.9).

Μέχρι σήμερα, ολοένα και περισσότερα νησιά των Κυκλάδων, όπως Άνδρος, η Θήρα, η Κέα, η Κίμωλος, η Κύθνος, η Μήλος, η Σέριφος, η Σύρος, η Πάρος η Φολέγανδρος συμμετέχουν στη δράση με τα δικά τους μνημεία-τμήματα του δικτύου επικοινωνίας, προσδίδοντας στο εγχείρημα ακόμη μεγαλύτερη δυναμική. Με αφορμή την καθιέρωση της αναβίωσης των αρχαίων πύργων και φρουκτωριών, πραγματοποιούνται σχετικές ειδηλώσεις πολιτιστικού και διδακτικού σκοπού, που προσελκύουν την τοπική και όχι μόνο κοινότητα.

¹ Διαθέσιμο στο: (<http://www.sardegnaorri.eu/>).

[εικ 9. Η αναβίωση των πύργων της Σίφνου, <https://www.ert.gr/>]

2.2. Νήσος Χίος

2.2.1. Γενική περιγραφή

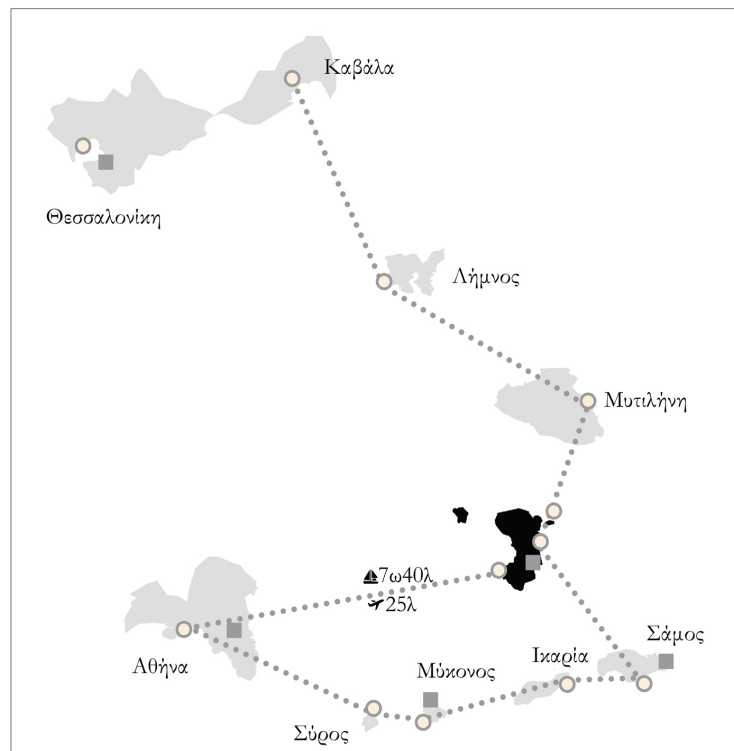
Η Χίος είναι ένα νησί στο βορειοανατολικό Αιγαίο Πέλαγος, γνωστό για τη φυσική ομορφιά του, την πλούσια ιστορία και τον πολιτισμό του (διάγ. 10). Βρίσκεται κοντά στα παράλια της Μικράς Ασίας, με τη στενή Χιώτικη θάλασσα να τη χωρίζει από την Τουρκία. Το νησί έχει έκταση περίπου 842 τετραγωνικά χιλιόμετρα και πληθυσμό περίπου 50.000 κατοίκους (εικ. 10). Η Χίος διαθέτει ένα ποικιλόμορφο τοπίο, με ορεινές περιοχές, εύφορες πεδιάδες και γραφικές ακτές. Είναι ορεινό νησί που σπονδυλώνεται από βορρά προς νότο με οροσειρά η οποία καταλήγει στην βουνολοφώδη περιοχή των Μαστιχοχωρίων.

Τα Μαστιχοχώρια, αποτελούν μεσαιωνικά χωριά που μέχρι και σήμερα διατηρούν σε σημαντικό βαθμό τα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά τους. Η Χίος, με την πλούσια γεωφυσική και τοπιογραφική της ποικιλία, προσφέρει μια μοναδική φυσική ομορφιά που συνδυάζει την ιστορία και την παράδοση με το μοναδικό της περιβάλλον. Το κλίμα είναι μεσογειακό, με ήπιους χειμώνες και ζεστά καλοκαίρια. Η οικονομία της Χίου τέλος, βασίζεται κατά κόρων στη ναυτιλία, την αγροτική παραγωγή και λιγότερο

ΣΥΝΔΕΣΕΙΣ

- Αεροδρόμιο
- Λιμάνι

διάγ. 10. διαγραμματική απεικόνιση θαλάσσιων & εναέριων συνδέσεων

[εικ 10. Η πόλη της Χίου, προσωπικό αρχείο]

2.2.2. Φυσική κληρονομιά Χίου

Η Χίος προσφέρει έναν μοναδικό συγκερασμό φυσικών και πολιτιστικών στοιχείων. Στο πλαίσιο βαθύτερης κατανόησης της σπουδαιότητας του τόπου, ακολουθεί αναφορά στη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά της. Αρχικά, το βόρειο τμήμα της Χίου είναι κατά κύριο λόγο ορεινό, με την κορυφή Πεληναίο να φτάνει τα 1.297 μέτρα, αποτελώντας το υψηλότερο σημείο του νησιού. Ένα μεγάλο κομμάτι της βόρειας Χίου έχει χαρακτηριστεί ως περιοχή NATURA 2000 (βλ.παρ). Η κεντρική και νότια Χίος από την άλλη, περιλαμβάνει κυρίως εύφορες πεδιάδες και κοιλάδες. Το νησί διαθέτει ακόμη, ποικίλες ακτές με αμμώδεις και βραχώδεις παραλίες και αξιομνημόνευτους γεωλογικούς σχηματισμούς.

Στη βορειοδυτική Χίο (μαζί με την Κω) παρουσιάζονται τα αρχαιότερα ιζηματογενή πετρώματα της Ελλάδας, ηλικίας 450-300 εκ. χρόνων. Παρατηρούνται ακόμη ασβεστολιθικές εκτάσεις με ιδιαίτερες τεκτονικές δομές όπως ξηρές κοιλάδες, φαράγγια, σπήλαια, δολίνες και πόλγες. Η Χίος διαθέτει ηφαιστειακούς σχηματισμούς, στην Κώμη, το Εμποριό, τα Καμπιά, τα Καρδάμυλα, οι οποίοι αποτελούν υπολείμματα προϊστορικών ηφαιστειακών εκρήξεων. Το νησί παρουσιάζει επίσης τα παλαιότερα απολιθωμένα αμμωνιτών στην Ελλάδα.

Η χλωρίδα της Χίου είναι πλούσια και ποικίλη λόγω των διαφορετικών κλιματικών ζωνών. Στην ορεινή περιοχή, υπάρχουν δάση από πεύκα, κυπαρίσσια και δρυς. Στην πεδινή περιοχή, καλλιεργούνται εσπεριδοειδή, ελιές και μαστιχόδεντρα. Η Χίος είναι παγκοσμίως γνωστή για την παραγωγή μαστίχας, ενός φυσικού ρητινώδους προϊόντος που παράγεται από το δέντρο *Pistacia lentiscus var. Chia*, το οποίο καλλιεργείται αποκλειστικά στο νότιο τμήμα του νησιού. Η περιοχή του Κάμπου είναι επίσης ευρέως διαδεδομένη για τους μανταρινώνες του.

Όσο αφορά την πανίδα του νησιού, φιλοξενείται μια ποικιλία ζώων, συμπεριλαμβανομένων μικρών θηλαστικών, όπως οι λαγοί και οι σιαντζόχοιροι. Η Χίος, είναι επίσης σημαντικός βιότοπος για αρπακτικά πτηνά όπως τα γεράκια και οι κουκουβάγιες, καθώς και για μεταναστευτικά είδη. Υπάρχουν επίσης θαλάσσια είδη στις ακτές, όπως οι φώκιες *Monachus monachus* και διάφορα είδη ψαριών.

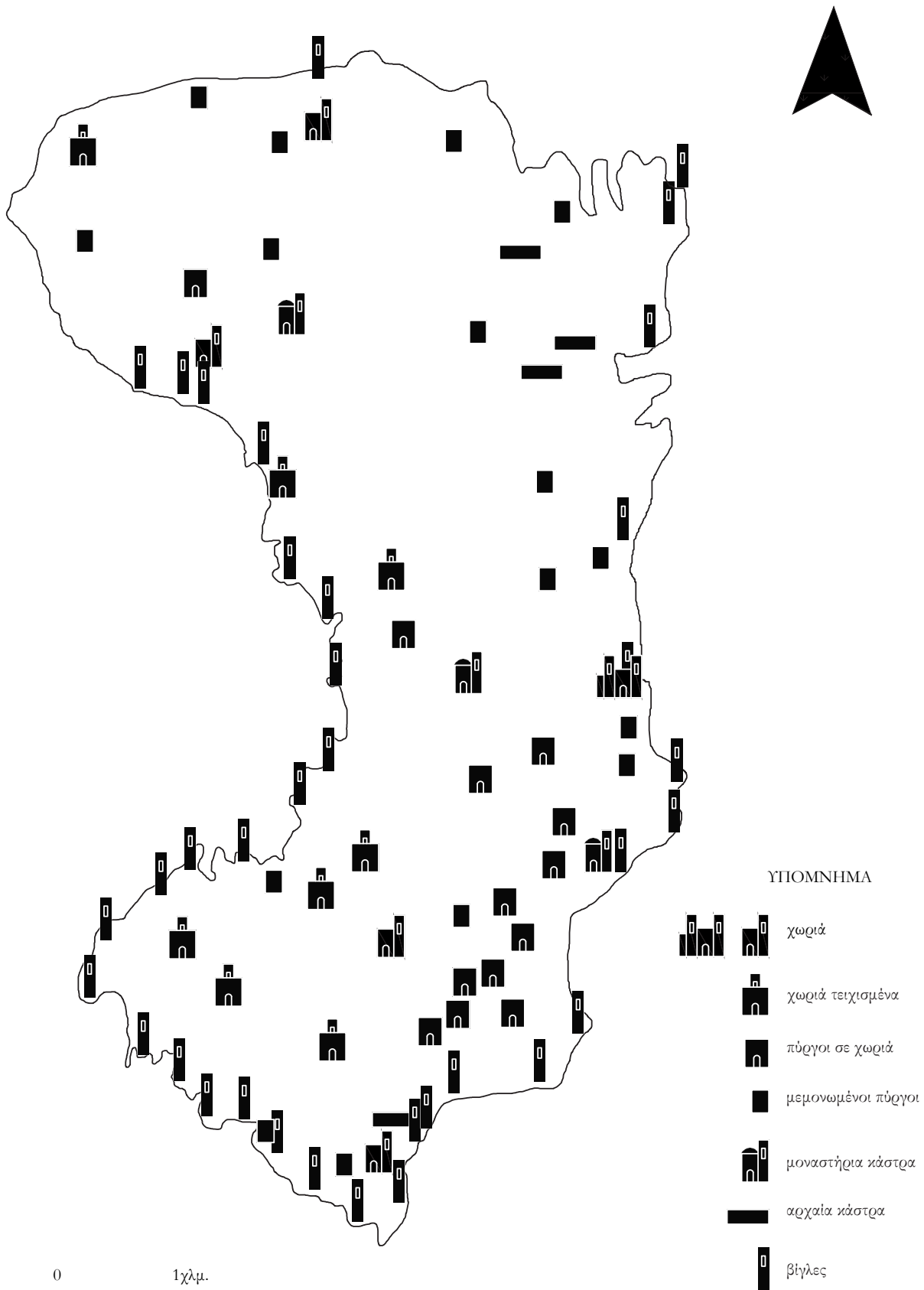
2.2.3. Πολιτιστική κληρονομιά Χίου

Η πολιτιστική κληρονομιά της Χίου είναι πλούσια και ποικιλόμορφη, με μνημεία, παραδόσεις και έθιμα που αντικατοπτρίζουν την ιστορία και την κουλτούρα του νησιού. Η Νέα Μονή Χίου, βυζαντινό μοναστήρι του 11ου αιώνα, έχει ανακηρυχθεί Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO (εικ.13). Το Κάστρο της Χίου με χαρακτηριστικά βυζαντινά, ενετικά, γενοβέζικα και οθωμανικά είναι ένα από τα σπουδαιότερα οχυρωματικά έργα του τόπου. Ο αρχαιολογικός χώρος του Εμποριού, είναι ένας από τους σημαντικότερους προϊστορικούς οικισμούς του ελλαδικού χώρου.

Η Χίος, φημίζεται για τα Μεσαιωνικά χωριά (εικ. 13) της και ιδίως για αυτά στο νότιο τμήμα της, τα Μαστιχοχώρια (εικ. 11). Στα Μαστιχοχώρια παρατηρείται έντονη ομοιομορφία στην αμυντική και πολεοδομική τους διάρθρωση, σε βαθμό τυποποίησης, γεγονός που δεν εντοπίζεται σε κανένα νησί του Αιγαίου¹. Οι οικισμοί αυτοί σχεδιάστηκαν με στόχο όχι μόνο την αμυντική τους προστασία, αλλά

¹ Σε αντίθεση με τους μαστιχοπαραγωγικούς οικισμούς, οι οχυρωμένοι οικισμοί των νησιών του Αιγαίου αναπτύχθηκαν ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλο, χωρίς κάποιον κεντρικό σχεδιασμό, ως ανταπόκριση στην ανάγκη προστασίας από πειρατικές επιδρομές ή την επιθυμία των κατακτητών να διατηρήσουν τον έλεγχο των περιοχών τους. Αυτοί οι οικισμοί αποτέλεσαν ένα δίκτυο

διάγ 11. διάγραμμα οχρωματικής αρχιτεκτονικής Χίου

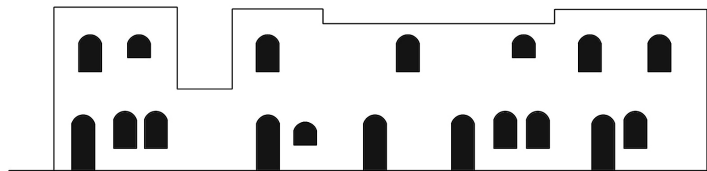
Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς σε απομονωμένες περιοχές

και τη μεγιστοποίηση της παραγωγής μέσω του ελέγχου του εργατικού δυναμικού (διάγ. 12,13,14). Ο σχεδιασμός αυτός δημιούργησε ένα δίκτυο εποπτείας και ελέγχου που, λόγω της μεγάλης του κλίμακας, απέκτησε σχεδόν χωροταξικό χαρακτήρα (διάγ. 11). Στη βόρεια Χίο, παρατηρούνται πολύ πιο λιτές κατασκευές.

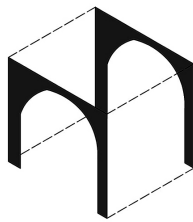
Ο Κάμπος της Χίου, με τα αρχοντικά του, οι βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες, οι λιθοκτιστες και αγροτικές κατασκευές (οικίες, αποθήκες, πηγάδια, καλύβια κ.α.) που είναι διάσπαρτες σε όλη το νησί ,αντικατροπτρίζουν τη μακράιωνη ιστορία του. Τα μουσεία της άλλωστε (αρχαιολογικό, βυζαντινό, ναυτικό, λαογραφικό, μουσείο Μαστίχας, δημοτική πινακοθήκη κ.α.) φιλοξενούν ευρήματα από διάφορες ιστορικές περιόδους.

Τα πολιτιστικά έθιμα και οι τοπικές παραδόσεις δεν εκλείπουν από το νησί της Μαστίχας. Η καλλιέργεια της μαστίχας, οι παραδοσιακοί γάμοι, τα πανηγύρια, οι τοπικοί χοροί και τραγούδια, το έθιμο του ρουκετοπόλεμου και των Καψάλων στο Βροντάδο και στη Καλαμωτή αντίστοιχα, είναι κάποια από τα στοιχεία που συμβάλλουν στην διατήρηση της τοπικής ταυτότητας. Τα πολιτιστικά ιδρύματα του τόπου, το Ομήρειο Πνευματικό κέντρο, η ιστορική βιβλιοθήκη Κοραή φιλοξενούν φεστιβάλ και

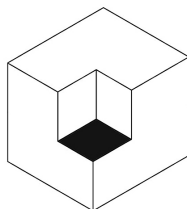
επικοινωνίας και παρακολούθησης της θάλασσας. Το δίκτυο αυτό διαφέρει σημαντικά από εκείνο των Μαστιχοχωριών. Στη Χίο, οι οικισμοί δεν είναι συνδεδεμένοι με τη θάλασσα. αφού η ευνησεια τους βασίζεται κυριως στις εκτάσεις με τις μαστιχόδεντρα.

1. ποικιλομορφία ανοιγμάτων-ακανόνιστη διαμόρφωση

2. αναπτυγμένη θολοδομία-λιτότητα μορφών

3. ορθογώνιοι όγκοι που διασπώνται από τον ηλιακό

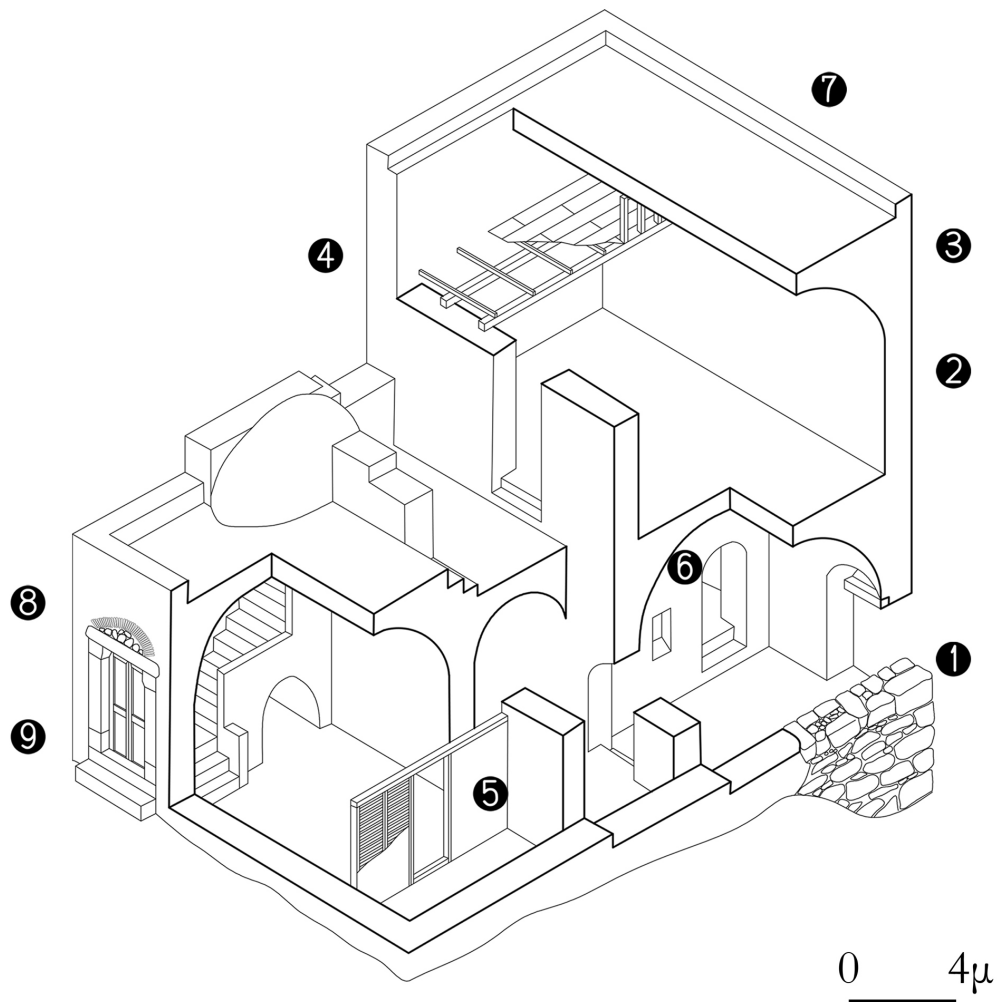
διάγ 12. διάγραμμα μορφολογίας τυπικής μεσαιωνικής αρχιτεκτονικής των Μαστιχοχωριών, προσωπική επεξεργασία βασει δεδομένων από: <http://5a.arch.ntua.gr/>

[εικ 11. Φωτογραφική άποψη του οικισμού των Αρμολίων στα Μαστιχοχώρια, προσωπικό αρχείο]

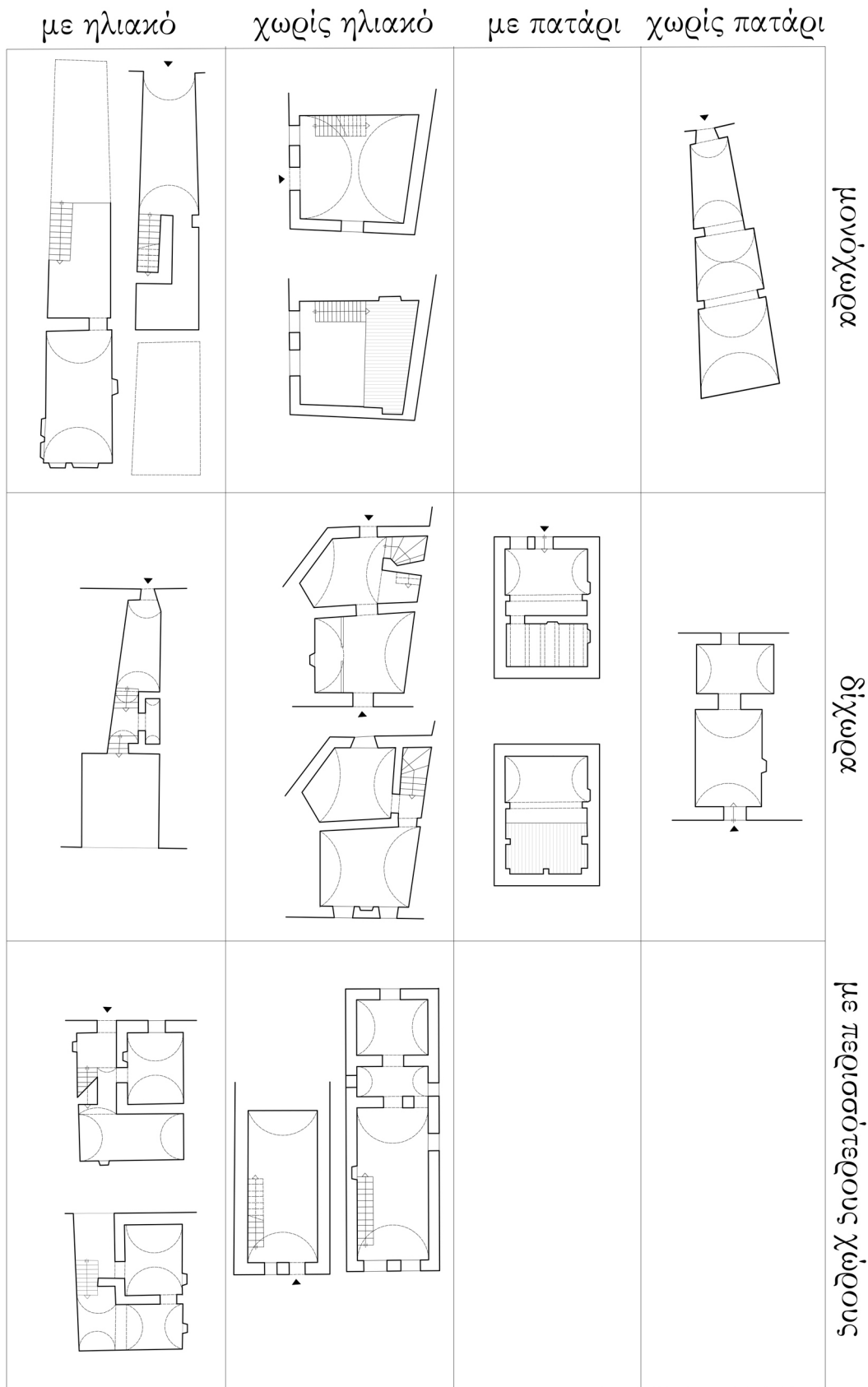
ΦΕΡΟΝΤΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

1. θεμελίωση από αργολιθοδομή
2. λιθινή τοιχοποιία
3. θόλοι
4. ξύλινα πατάκια

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΔΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

5. μπαγδατί
6. ερμάκια
7. επικαλύψεις
8. θύρες, ανώφλια, παράθυρα
9. σκάλες

διάγ 13. αξονομετρικό σχέδιο δομικής ανάλυσης τυπικής μεσαιωνικής οικίας των Μαστιχοχωριών, προσωπική επεξεργασία βάσει δεδομένων από: <http://5a.arch.ntua.gr/>

διάγ 14. διαγραμματική απεικόνιση τυπολογίας τυπικής μεσαιωνικής οικίας των Αρμολίων στα Μαστιχοχώρια, προσωπική επεξεργασία βάσει δεδομένων από: <http://5a.arch.ntua.gr/>

ειδηλώσεις που περιλαμβάνουν μουσικές παραστάσεις, εκθέσεις, και δραστηριότητες σχετικές με τον τόπο και τον πολιτισμό του. Τα φεστιβάλ μαστίχας, κινηματογράφου, μουσικής, χορού κ.α. συνδέουν το παρελθόν με το παρόν.

2.2.4. Περιπατητικές & Πολιτιστικές διαδρομές Χίου

Οι αναφορές στη Χίο, επικεντρώνονται στη μαστίχα, τη ναυτική της παράδοση, τη Νέα Μονή και τα φημισμένα καστροχώρια της. Εντούτοις, υπάρχουν και άλλα κομμάτια της, που αποκαλύπτονται μόνο εάν διασχίσει κανείς τα παλιά μονοπάτια. Σύμφωνα με τον κ. Χαλάτση, “..στη Χίο δεν υπάρχουν τα ψηλά βουνά, οι παγετώνες, οι λίμνες και οι καταρράκτες. Όμως υπάρχει αυτό το γαλήνιο και ήρεμο τοπίο, που δίνει τη δυνατότητα να περπατάς σε μονοπάτια που έχουν περπατήσει οι πρόγονοι των σημερινών Χιωτών. Θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η πεζοπορία έχει να κάνει με εμπειρίες και συναισθήματα. Αρχαίοι τόποι και μύθοι με αρχαία μονοπάτια δεν συναντιούνται συχνά στο εξωτερικό” (Φύκαρης, 2024).

Τα τελευταία χρόνια, τόσο οι αυτοδιοικητικοί παράγοντες όσο και οι πολίτες αντιλαμβάνονται τη σπουδαιότητα ανάδειξης και συντήρησης των παλαιών μονοπατιών, καθώς δε συγκροτούν μονάχα ένα χωρικό στοιχείο του παρελθόντος. Αποτελούν, ένα εργαλείο ανάπτυξης και προβολής του τόπου, που δύναται όχι μόνο να προωθήσει τον εναλλακτικό τουρισμό στο νησί, αλλά και να επιδράσει στις συνήθειες και στις συνειδήσεις των ίδιων των ντόπιων, προς έναν πιο φυσικό και ποιοτικό τρόπο ζωής. Πλέον, πάνω από δέκα περιπατητικές διαδρομές σε όλο το νησί, συνολικού μήκους 50 χλμ., έχουν αναδειχθεί. Πρόσφατα μάλιστα, ολοκληρώθηκε η μεγάλη περιπατητική διαδρομή των 92 χλμ., στο βορειοδυτικό και κεντροδυτικό τμήμα του νησιού.

Όπως στο έργο του ΑΕΙ επισημαίνεται για την περίπτωση της Χίου, το νησί διαθέτει έναν πλούτο πολιτιστικών και φυσικών χαρακτηριστικών που θα μπορούσαν να αναδειχθούν μέσω ενός οργανωμένου δικτύου μονοπατιών και πολιτιστικών διαδρομών. Για να αξιοποιηθούν πλήρως τα υπάρχοντα μονοπάτια του νησιού, είναι απαραίτητη η ενίσχυση και η βελτίωση του οδικού δικτύου όπου χρειάζεται, καθώς και η τοποθέτηση ενημερωτικών πινακίδων, infokiosks και συστημάτων προστασίας του περιβάλλοντος². Στο ίδιο έργο, προτείνονται εννέα πολιτιστικές διαδρομές με στόχο την ανάδειξη του πολιτιστικού και περιβαλλοντικού αποθέματος σε όλη την έκταση του νησιού. Οι αποστάσεις των διαδρομών, επιτρέπουν τη διάσχισή της με ποδήλατο και συνδέονται με υφιστάμενα περιπατητικά μονοπάτια του νησιού.

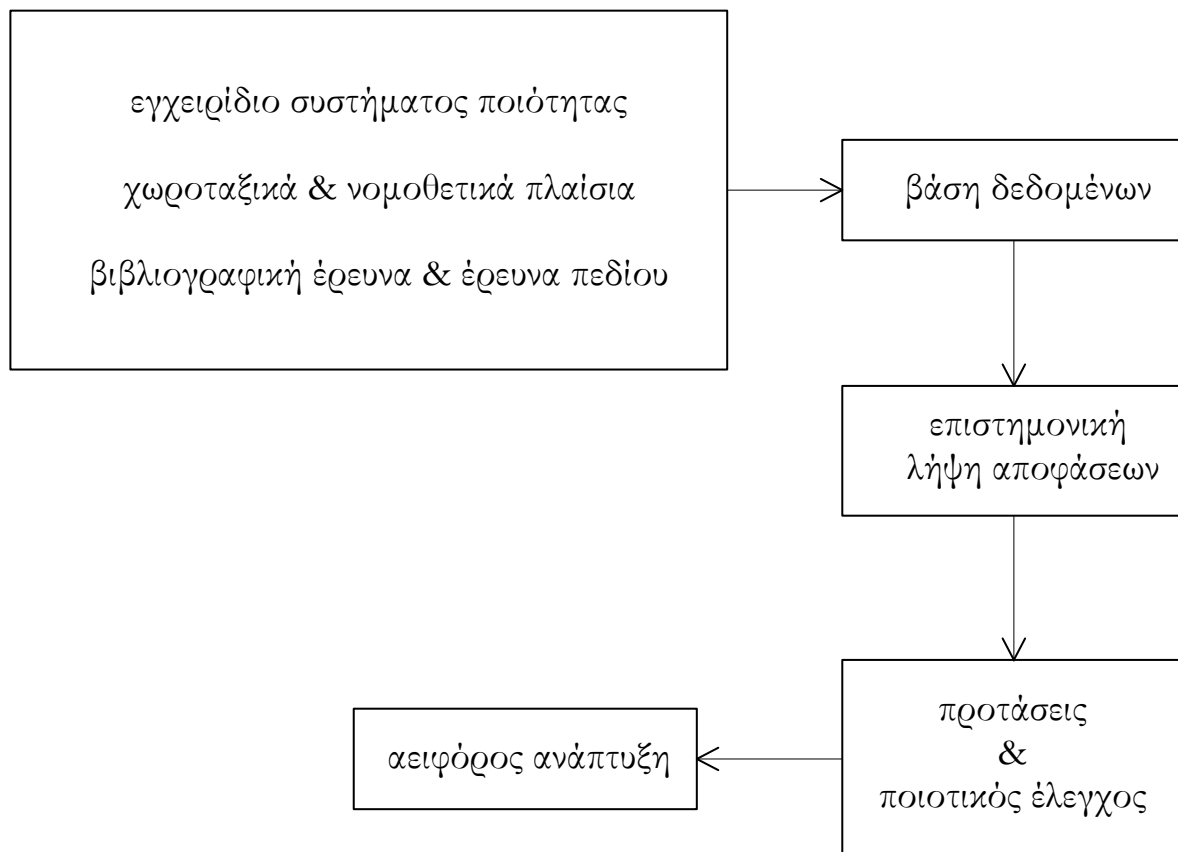
Στο άρθρο των Οικονομοπούλου, Δελέγκου, Σάγια και Μοροπούλου, προσεγγίζονται δύο περιπατητικές φυσιολατρικές διαδρομές της Χίου, η διαδρομή Μεστά-Ολύμποι και Νέα Μονή-Άγιοι Πατέρες (Οικονομοπούλου, et al., 2017). Βάσει της φυσικής εποπτείας των μονοπατιών και της συμπλήρωσης καρτελών αυτοψίας ορίστηκαν τα περιγραφικά χαρακτηριστικά της υφιστάμενης κατάστασης των μονοπατιών και εντοπίστηκαν κατά την επι τόπου έρευνα και σε αρχικό στάδιο, οι απαραίτητες επεμβάσεις για την ανάδειξή τους (διάγ. 15,16).

Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη τα Νομοθετικά και Χωροταξικά Πλαίσια της περιοχής, δημιουργήθηκαν οι αντίστοιχοι θεματικοί χάρτες ζωνών προστασίας και εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Ακόμη, βάσει των διαδικασιών καθαρισμού, ασφάλειας, αναδιαμόρφωσης, ενημέρωσης κοινού και ανάδειξης του

2 Διαθέσιμο στο: <http://aei-project.ntua.gr/chios/>

Εγχειρίδιου Συστήματος Διαχείρισης Ποιότητας κατά το πρότυπο ISO9001:2000 διαμορφώθηκαν οι αντίστοιχοι θεματικοί χάρτες. Με τη βοήθεια ενός Γεωγραφικού Συστήματος Πληροφοριών για την ψηφιοποίηση των δεδομένων, τη δημιουργία χαρτών και την υποστήριξη αποφάσεων διαμορφώνονται οι προτάσεις (Οικονομοπούλου, et al., 2017).

διάγ 15. διάγραμμα ροής μελέτης των μονοπατιών Μεστά-Ολύμποι & Νέα Μονή-Άγιοι Πατέρες, βάσει δεδομένων από (Οικονομοπούλου, et al., 2017)

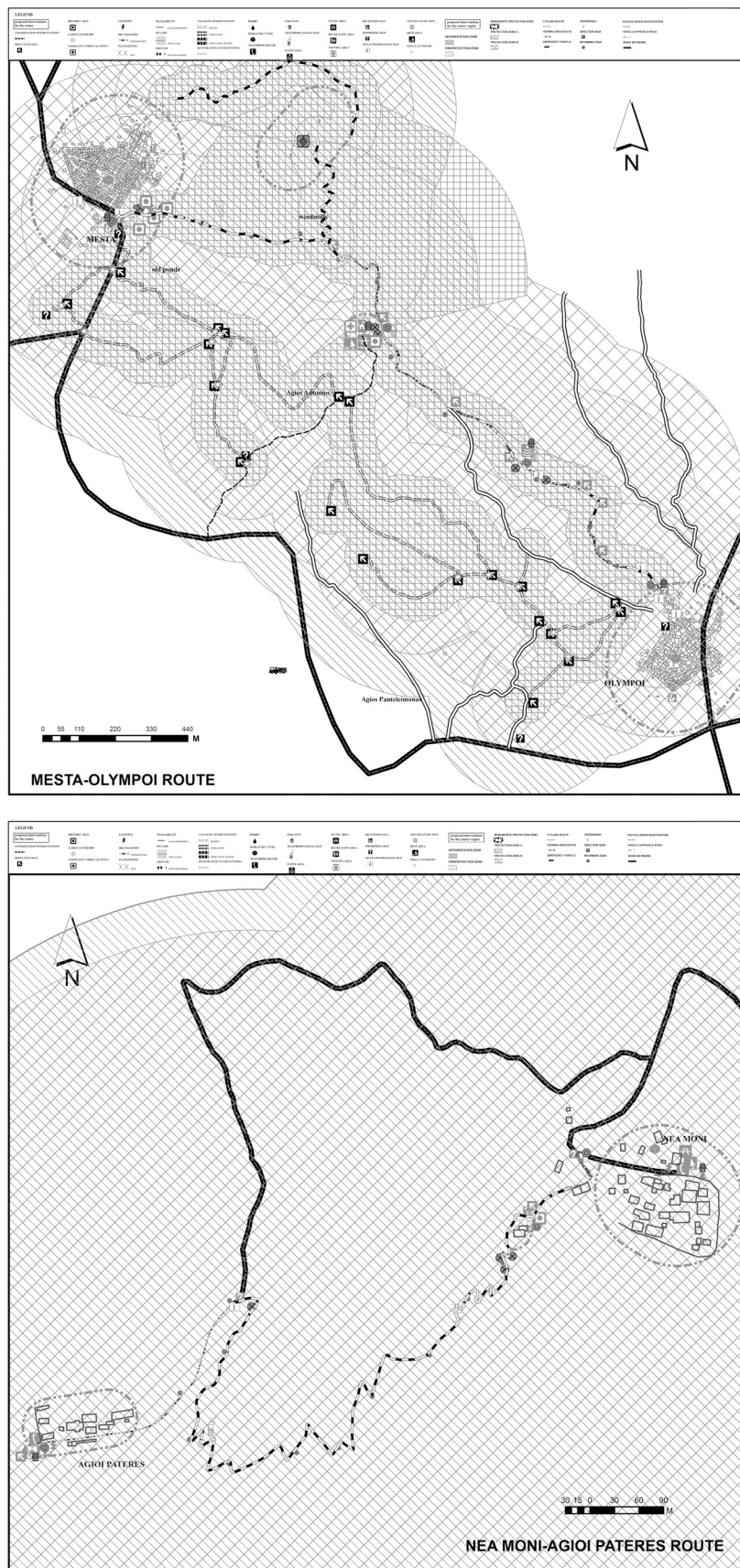
[εικ 12. Ο Ανάβατος της Χίου, προσωπικό αρχείο]

[εικ 13. Η Νέα Μονή της Χίου, προσωπικό αρχείο]

Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς σε απομονωμένες περιοχές

διάγ 16. διάγραμμα επεξεργασίας των περιπατητικών διαδρομών σε ΓΣΠ, Οικονομοπούλου, et al.,2017)

[3] μεθοδολογική προσέγγιση

3.1. Μεθοδολογία τεκμηρίωσης & σύνθεσης

Οι προτεινόμενες προτάσεις, προκύπτουν τόσο από την διερεύνηση και μελέτη του γενικού και ειδικού θεωρητικού πλαισίου που προηγήθηκε, όσο και από την αναγνώριση της περιοχής μελέτης και του πολιτιστικού της αποθέματος. Η λήψη δεδομένων σε αυτό το πρωταρχικό στάδιο από το καινοτόμο πρόγραμμα του ΑΕΙ “Αειφόρος Ανάπτυξη Λιγότερο Αναπτυγμένων Περιοχών με την Δημιουργία Νέων Τουριστικών Πόρων και Προϊόντων μέσω Ανάλυσης, Τεκμηρίωσης, Μοντελοποίησης, Διαχείρισης και Διατήρησης Πολιτιστικού Αποθέματος με χρήση Εφαρμογών ΤΠΕ” ήταν καθοριστικής σημασίας.

Η μεθοδολογία τεκμηρίωσης και σύνθεσης της προκείμενης μελέτης, βασίζεται επίσης στη μεθοδολογική προσέγγιση του προγράμματος ΑΕΙ. Στη φάση της ανάλυσης και τεκμηρίωσης των βιγλών, η βιβλιογραφική έρευνα και η επιτόπια εξερεύνηση προσφέρουν περιγραφικές και ποσοτικές πληροφορίες, και ακολούθως οργανώνονται σε αρχεία mymaps και μετέπειτα .cad. Οι βίγλες, ταξινομούνται ως προς την κατάσταση διατήρησης, το θεσμικό καθεστώς προστασίας και την προσβασιμότητα. Παράλληλα, λήφθηκαν υπόψη τα τοπικά πολεοδομικά σχέδια (ΓΠΣ) των δημοτικών ενοτήτων της Χίου και το σχέδιο Βιώσιμη Αστικής Κινητικότητας (ΣΒΑΚ) της πόλης του νησιού.

Ακολουθεί η αναφορά στις δράσεις προστασίας και ανάδειξης των βιγλών της Χίου μέχρι σήμερα. Βάσει των όσων προηγήθηκαν και μετά από κριτική σκέψη, εντοπίστηκαν τα προβλήματα και οι προοπτικές ανάδειξής τους. Στο επόμενο κεφάλαιο, γίνεται λόγος για το προτεινόμενο σχέδιο δράσης. Το δίκτυο περιπατητικών πολιτιστικών διαδρομών που προτείνεται, περιγράφεται λεκτικά, σχεδιαστικά και φωτογραφικά. Τα τοπογραφικά διαγράμματα, παρήχθησαν με τη βοήθεια GPS μοντέλου Magellan σε σύστημα ΕΓΣΑ '87. Στη συνέχεια, τα δεδομένα εισάγονται στη βάση δεδομένων του mymaps και ακολουθεί η ψηφιοποίησή τους σε .cad μορφή αρχείου.

[4] παρουσίαση & συζήτηση αποτελεσμάτων

4.1. Αναγνώριση της περιοχής μελέτης

4.1.1. Οι βίγλες της Χίου

Οι βίγλες της Χίου είναι κυλινδρικές οχυρές κατασκευές που αποτελούν ένα παράκτιο δίκτυο παρατήρησης και μετάδοσης μηνυμάτων, μέρος του αμυντικού δικτύου που είχε αναπτυχθεί επί Γενουατοκρατίας (1346-1564) και συνέχισε να λειτουργεί μέχρι τα μέσα του 17^{ου} αιώνα (Επικοινωνίες και μεταφορές στην προβιομηχανική περίοδο, 2001). Εντούτοις, υπάρχουν ιστορικά ντοκουμέντα που αποδεικνύουν τη φύλαξη ορισμένων βιγλών (της Κώμης και της Καλλιμασιάς) ακόμη και στα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Στο παράρτημα της εργασίας, επισυνάπτονται αποσπάσματα των γραπτών πηγών.

Τα έγγραφα που παρατίθενται αποτελούν μέρος ενός παλαιού κώδικα της Καλαμωτής στη Χίο και αφορά διορισμούς βιγλάτορων κατά την περίοδο 1774-1791, καθώς και πρακτικές που συνδέονται με τη φύλαξη και την ασφάλεια της περιοχής. Σύμφωνα με το έγγραφο, οι γέροντες και οι προεστοί του χωριού Καλαμωτής σε συνέλευση αποφάσισαν τον διορισμό βιγλάτορων, δηλαδή φυλάκων που παρακολουθούσαν τόσο την ξηρά όσο και τη θάλασσα για να προστατεύουν το χωριό από επιδρομές ή άλλους κινδύνους.

Η βίγλα, δηλαδή η παρατηρητική θέση, είχε παραχωρηθεί για έναν χρόνο στον Γιάννη Τρούλο και στον Νικολή Λύκο έναντι πληρωμής (40 ασήμινων). Οι βιγλάτορες αυτοί θα έπρεπε να προσέχουν το χωριό, με τους κανόνες και τις συνήθειες που είχαν καθιερωθεί. Η συμφωνία, επίσης, ανέφερε ότι οι βιγλάτορες από τα δύο γειτονικά χωριά, Πάτρινα και Αρμόλια, δεν θα ενοχλούσαν ο ένας τον άλλον στη δουλειά τους και αν κάποιος από αυτούς παραβίαζε τη συμφωνία, θα έπρεπε να πληρώσει 20 ασήμια ως ποινή.

Το κείμενο προσθέτει επίσης μια δεύτερη αναφορά από την Καλλιμασιά του 1839, όπου καταγράφεται η πακτωμένη φύλαξη της βίγλας του γιαλού, μια συνηθισμένη διαδικασία, με τον ίδιο τρόπο όπως αναφέρονταν στα προηγούμενα χρόνια. Παρέχονται αμοιβές στους βιγλάτορες για τη δουλειά τους, ενώ αναφέρεται και το ενδεχόμενο κάποιου κινδύνου (π.χ. ζημιάς) από τις αρχές. Αυτό το είδος οργάνωσης ήταν πολύ συνηθισμένο στα νησιά του Αιγαίου εκείνη την περίοδο, λόγω της ανάγκης προστασίας από πειρατικές επιθέσεις και άλλες απειλές.

Θεωρείται από ορισμένους ιστορικούς, πως οι βίγλες, το κάστρο των Απολίχων και τα οχυρωματικά έργα στο λιμάνι της Χίου χτίζονται την ίδια χρονική περίοδο. Η άποψη αυτή, υποστηρίζεται από τα αποτελέσματα χρονολόγησης δείγματος ξυλείας βιγλών που εκπόνησε το πανεπιστήμιο του Cornell το 2002, δείγματος ανεπαρκούς ποσότητας ώστε να επιβεβαιώσει τον ισχυρισμό. Το δίκτυο βιγλών της Χίου, είναι το εκτενέστερο στον ελλαδικό χώρο, κυρίως λόγω ανάγκης προστασίας του πολύτιμου προϊόντος της, της μαστίχας.

Τα σημεία του δικτύου αυτού, οι βίγλες, χτίστηκαν κατά μήκος του νησιού, σε τέτοιες θέσεις ώστε

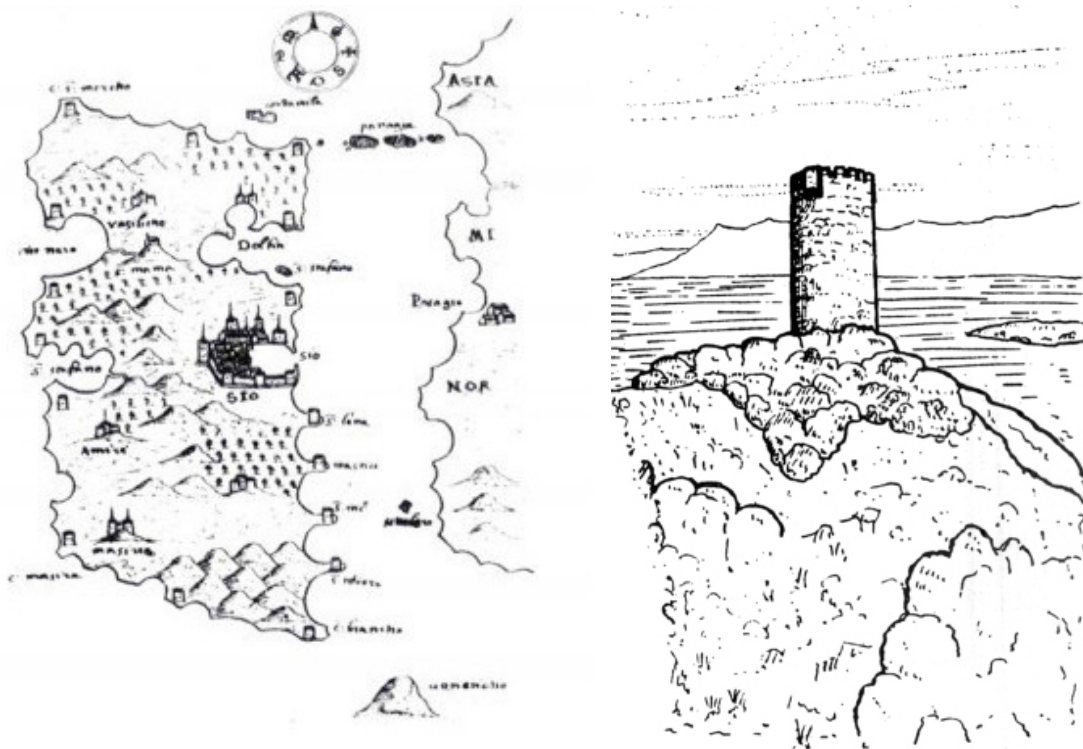
Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς σε απομονωμένες περιοχές

αφενός να ελέγχονται πλήρως οι όρμοι και οι κόλποι του νησιού, αφετέρου να επιτρέπεται ικανοποιητική ορατότητα εχθρικών πλοίων. Η τοποθέτηση της κάθε βίγλας εξαρτάται από τη σύνδεσή της με άλλες ή με κεντρικότερους πύργους της Χίου όπως των Δοτίων, το Κάστρο της Γριάς, της Βολισσού, των Απολίχων. Στις περισσότερες περιπτώσεις, αν όχι σε όλες, απώτερος δέκτης του μηνύματος, ήταν η βίγλα του Κουλά, εντός του Κάστρου της πόλης της Χίου και σπουδαιότερου οχυρού του νησιού. Η βίγλα αυτή, θεωρείται ως η μεγαλύτερη του αμυντικού συστήματος με πεταλοειδή μορφή και πολλών εντοιχισμένων στη τοιχοποιία του μελών σε δεύτερη χρήση. Πιθανότατα να κατασκευάσθηκε κατά τη βυζαντινή εποχή.

Η έλλειψη επικοινωνίας ορισμένων βιγλών σήμερα, προμηνύει την ύπαρξη βιγλών που δεν έχουν εντοπιστεί μέχρι στιγμής, ακόμη και μη οχυρωματικών κτισμάτων που μεσολαβούσαν στη μετάδοση του μηνύματος. Αναμφισβήτητα, και όπως φαίνεται στο ακόλουθο διάγραμμα, οι περισσότερες βίγλες του νησιού βρίσκονται στο νότιο τμήμα, περιοχή καλλιέργειας και παραγωγής της μαστίχας, καθώς το βόρειο ορεινό τμήμα, προσφέρει φυσικά σημεία εποπτείας.

Ο ιστορικός της Χίου Ιερώνυμος Ιουστινιάνης, το 1586 θεωρεί την απόσταση μεταξύ δύο βιγλών ότι είναι ένα ναυτικό μίλι (που ισούται με 1.609 μ.), γεγονός που συνάδει σε κάποιο βαθμό με τα σημερινά δεδομένα, που η απόσταση τους κυμαίνεται μεταξύ 1,6 χλμ. και 3,8 χλμ. Αναφέρει επίσης πως εφόσον εντοπισθεί κάποιο πλοίο, το μήνυμα μεταδίδεται μέσω σημάτων φωτιάς μέσα σε όλη τη Χίο εντός δύο ωρών. Το μήνυμα, που τη μέρα αντί για φωτιά, διαδιδόταν μέσω σημάτων καπνού, πληροφορούσε σχετικά με το σημείο της επιβίβασης και τον αριθμό των πλεούμενων ώστε να αποσταλεί στρατιωτική βοήθεια και να προφυλαχθεί ο κόσμος στα οχυρά.

Πιθανολογείται πως στη λειτουργική φάση των βιγλών, υπήρχαν 50 με 60 βίγλες, ενώ μέχρι σήμερα έχουν εντοπισθεί λίγο περισσότερες από τι μισές (εικ. 14). Ενδιαφέρον ακόμη προκαλεί πως βάσει ξένων περιηγητών, η κατασκευή των βιγλών υλοποιήθηκε ως ιδέα μερίδας της τοπικής κοινωνίας, που γοργά διαδόθηκε σε όλο τη Χίο και όχι της Μαόνας, της εμπορικής εταιρίας που διαχειριζόνταν εκείνη την περίοδο το νησί.

[εικ 14. Γκραβούρα της Χίου και των βιγλών της, <https://www.meoth.gr/vigles-chios>]

4.1.2. Η αρχιτεκτονική των βιγλών της Χίου

Οι βίγλες της Χίου, παρουσιάζουν ως επί τω πλείστων, τυποποιημένα χαρακτηριστικά κυλινδρικής κάτοψης, μέσης διαμέτρου 7,5 μ. και μέσου συνολικού ύψους 12 μ. Αποτελείται από κυλινδρικό κορμό με κολουροκωνική βάση (scarpa), γεμισμένο με γαίες και αργούς λίθους, δώμα και επάλξεις (εικ. 14, 15). Κατά τα 2/3 του ύψους της κατασκευής από το έδαφος, βρίσκεται δωμάτιο καλυπτόμενο από ημικυλινδρικό ή χαμηλωμένο θόλο. Δύο ελκυστήρες από ημικατεργασμένο ξύλο ή και σπάνια από μέταλλο παραλαμβάνουν τις πλάγιες ωθήσεις του.

Η κωνική διαπλάτυνση της βάσης, αποτελεί ιδίωμα ορισμένων Χιώτικων βιγλών, που ενίσχυε τη στατικότητα, τον εξοστρακισμό των κανονιοβολισμών και απέτρεπε στους επιτιθέμενους να πλησιάσουν. Σε βίγλες που εδράζονται σε βραχώδες έδαφος, η απέχουν από τη θάλασσα σε σημείο που τα μικρά πυροβόλα να βρίσκονται εκτός βεληνεκούς, η κειλιμένη απόκλιση από τη βάση είτε είναι μικρότερη, είτε απουσιάζει.

Η τοιχοποιία διαιρείται σε οριζόντιες στάθμες (σοβάκια) και αποτελείται από λίθους τοπικής προέλευσης και ελαφρά λαξευμένους στην εξωτερική τους παρειά. Οι αρμοί δόμησης είναι συνήθως μεγάλου πλάτους και γενικά η λιθοδομή δεν είναι ιδιαίτερα επιμελημένη. Οι λίθοι συνδέονται μεταξύ τους με κονιάμα, μείγμα τριμμένου κερραμιδιού, χρώματος και ασβέστη. Το μέσο πάχος των τοιχωμάτων, μειώνεται καθ' ύψος μέχρι και κατά 1μ., με τελικό μέσο πάχος το 1μ. Η πρόσβαση στο δωμάτιο επιτυγχάνεται μέσω ανοίγματος στο ύψος του δωματίου ή και απευθείας στο δώμα, με τη χρήση ανεμόσκαλας ή σκοινιού και γάντζου.

Το υποτυπώδες άνοιγμα, διαμορφώνεται με λίθινο πλαίσιο από δύο παραστάδες, κατώφλι και πρέι. Το ξύλινο φύλλο της πιθανότατα να ενισχυόταν με μεταλλική επένδυση. Η πόρτα ασφάλιζε με ένα μεγάλο ξύλο που την αμπάρωνε, μπαίνοντας σε αντικριστές οπές, στους λαμπάδες. Συνήθως, το άνοιγμα διαμορφώνονταν σε θέση κρυφή από τη θάλασσα και περιλάμβανε καταχύστρα (κατασκευή αμυντικής επιπόνησης προεξοχής για τη ρίψη καυτών υγρών και πίσσας).

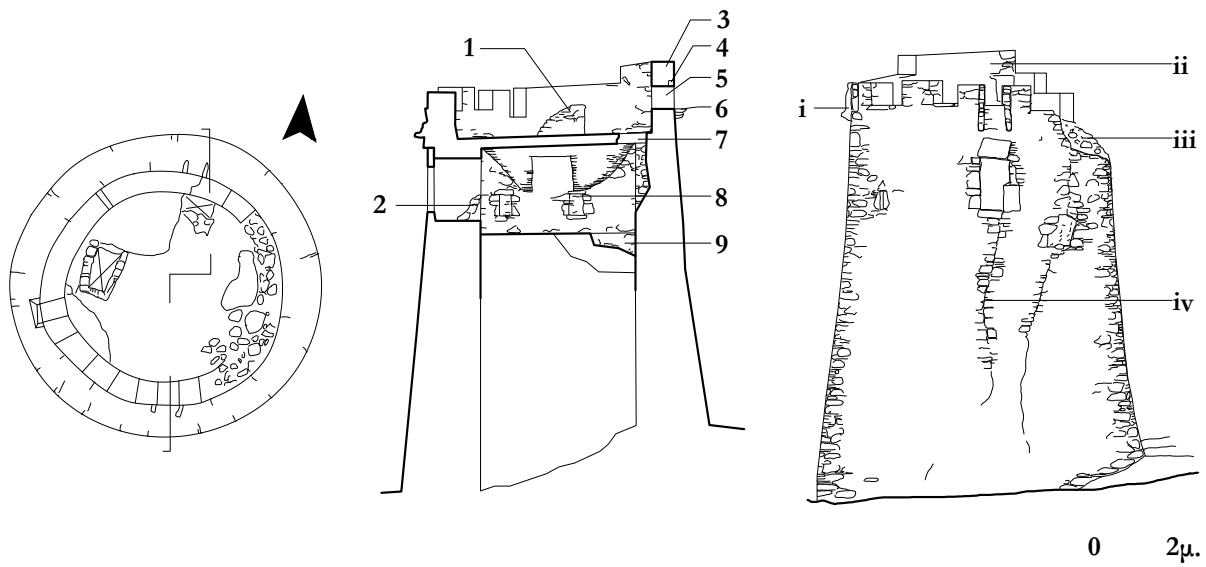
Το δωμάτιο, διέθετε πολεμότρυπες (μικρά ανοίγματα τραπεζοειδούς κάτοψης, που κατέληγαν σε στενές οπές), και επικοινωνεί με το δώμα μέσω καταπακτής. Το δώμα, καλύπτεται με οστρακιά, ένα είδος υδραυλικού κονιάματος και είχε διαμορφωμένες κλίσεις, για τη διέλευση των ομβρικών σε υποτυπώδεις υδρορροές. Οι επάλξεις των βιγλών, διαμορφώνονταν με απλά τετράπλευρα θωράκια και ενδιάμεσες πολεμίστρες. Πρόσθετα παραπέτο με πολεμότρυπες, προστάτευαν την κατασκευή σε περιπτώσεις που η βίγλα εδράζονταν επί κειλιμένου εδάφους (διάγ. 17).

Οι βίγλες περιμετρικά τους, διαθέτουν βοηθητικές κατασκευές για τις ανάγκες διαβίωσης των δύο βιγλατόρων, ανδρών με πολεμικές γνώσεις, επίσημα ορισμένων από την τοπική κοινότητα, με χρέη σκοπιάς και συντήρησης της βίγλας. Οι βιγλάτορες διέθεταν στη κατοχή τους ελαφρύ οπλισμό, ανάλογο με την εποχή τους καθώς τις περισσότερες φορές οι βίγλες δεν γινόταν τόπος επιθέσεων και οι ίδιοι επέστρεφαν στο χωριό τους βιαστικά για να συνδράμουν στην άμυνα.

[εικ 14, 15. Φωτογραφικές απόψεις της βίγλας στην Ελίντα, <https://discoverchios.gr/el/>]

ΥΠΟΜΝΗΜΑ-ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

1. άνοιγμα επίσκεψης δώματος (ο θολίσκος που το κάλυπτε έχει καταρρεύσει)
2. αποδιοργάνωση λιθοδομής
3. υπερυψωμένο τμήμα επάλξεων
4. φθαρμένο ξύλινο πρέκι
5. καταχύστρα
6. πρόβολος καταχύστρας
7. κατάρρευση θόλου
8. ανοίγματα
9. κατολίσθηση χωμάτων πληρώσεως λόγω διαρροής στη βάση της βίγλας

- i. παρειά καταχύστρας
- ii. υπερυψωμένο τμήμα επάλξεων
- iii. τμήμα επάλξεων που έχει καταρρεύσει
- iv. αποδιοργάνωση εξωτερικής λιθοδομής

διάγ 17. διαγραμματική απεικόνιση υφιστάμενης κατάστασης βίγλας Ελίντας, (βάσει δεδομένων από: Καμπάνη Μ, 2023).

4.1.3. Περιγραφή των βιγλών της Χίου

Για να αντιληφθεί κανείς τις χωροποιητικές ποιότητες και τα μοναδικά χαρακτηριστικά του τόπου, καλείται να περιηγηθεί σε αυτόν, να επικοινωνήσει με ντόπιους και επισκέπτες, να αφουγκραστεί το πνεύμα του τόπου μέσα από μελέτη αλλά και επιτόπια έρευνα (εικ.16,17). Η κάτωθι περιγραφή των βιγλών, βασίζεται αφενός σε δική μου περιήγηση στο χώρο των βιγλών αφετέρου, στις συζητήσεις και τις πληροφορίες που μου παραχώρησαν ο αρχηγός του 2ου συστήματος ναυτοπροσκόπων Χίου Νίκος Γανιάρης και ο πρόεδρος του συλλόγου «φίλοι μονοπατιών Χίου» Γιώργος Χαλάτσης, δύο άνθρωποι που αγαπούν και στηρίζουν- ο καθένας με τον δικό του τρόπο- τον τόπο τους. Από το βιβλίο του 2ου Συστήματος Ναυτοπροσκόπων Χίου με τίτλο: Βιγλίζοντας: Θάλασσα και Πολιτισμός. Εξερευνώντας τα Μεσαιωνικά Παρατηρητήρια αντλήθηκαν σημαντικές πληροφορίες.

[εικ 16. Φωτογραφική άποψη του πύργου του Κουλά από το επιθαλάσσιο τείχος, προσωπικό αρχείο]

[εικ 17. Ο πύργος του Κουλά στο κάστρο της Χίου, προσωπικό αρχείο]

ΠΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΚΟΥΛΑΣ

Ο πύργος Κουλάς είναι ένα δεσπόζων μνημείο με αβέβαιη χρονολόγηση και χρήση. Κατασκευάστηκε κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας, ή ίσως και προγενέστερα κατά τη Βυζαντινή ή και Γενουατική περίοδο. Μία θεωρία τον ταυτίζει με το κτίσμα που αναφέρεται σε γενοβέζικα έγγραφα ως La Stenta. Το όνομα "Κουλάς" προέρχεται από την τουρκική λέξη "sukulesi", που σημαίνει "πύργος", όρος που χρησιμοποιείται από τον Μεσαίωνα. Η πιο διαδεδομένη άποψη θεωρεί πως ο Κουλάς ήταν η μεγαλύτερη βίγλα του νησιού και κεντρικότερη του αμυντικού συστήματος. Άλλες θεωρίες τον συνδέουν με τις οχυρώσεις του κάστρου, προτείνοντας πως ίσως χρησίμευε ως παρατηρητήριο ή αποθήκη. Η μοναδικότητα του πύργου αναδεικνύεται τόσο από τα σπόλια (αρχαία υλικά που επαναχρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή του) αλλά και την πεταλοειδή του μορφή, στοιχεία που δεν παρατηρούνται σε καμία άλλη βίγλα.

[εικ 18. Ο πύργος του Κουλά, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΑΓΙΑΣ ΕΛΕΝΗΣ

Μία από τις πλησιέστερες στον αστικό ιστό της Χίου και σημαντικές βίγλες του νησιού είναι αυτή της Αγίας Ελένης. Επιτηρεί τον κόλπο του Καρφά, το στενότερο σημείο ανάμεσα στην Τουρκία και τη Χίο, καθώς και την είσοδο του κεντρικού λιμανιού προς βορρά. Η στρατηγική σημασία της βίγλας επιβεβαιώνεται από την παρουσία στρατιωτικού φυλακίου, (όπως και στη βίγλα στη θέση Μπρουσιά Κώμης). Είναι εύκολα προσβάσιμη μέσω του κεντρικού δρόμου που συνδέει τη Χίο με τον Καρφά. Δύο λεπτά μετά από έναν ανηφορικό χωματόδρομο, περνώντας αριστερά από το εργοστάσιο της ΔΕΗ, φτάνει κανείς σε ένα μικρό δάσος, όπου βρίσκεται η βίγλα. Το κτίσμα έχει ανακατασκευαστεί εξ ολοκλήρου με σύγχρονα υλικά, που δεν παραπέμπουν ούτε μορφολογικά ούτε υλικοτεχνικά με τον αρχικό της σχεδιασμό. Ένα από τα εμφανή χαρακτηριστικά της ανακατασκευής είναι η προσθήκη ανοίγματος στον κορμό της βίγλας, στοιχείο που αντιτάσσεται στον αρχικό σχεδιασμό και λειτουργία των βιγλών.

[εικ 19. Βίγλα Αγίας Ελένης, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΛΙΒΑΔΙ

Η βίγλα Λιβάδι, δεσπόζει σε ύψωμα στο νοτιοδυτικό άκρο του λιμένα των Μεστών, και είναι μία από τις καλύτερα διατηρημένες και προσφάτως αναστυλωμένες βίγλες της Χίου. Ένας χωματόδρομος ξεκινά περίπου ένα χιλιόμετρο από το χωριό προς το λιμάνι, με κατεύθυνση βορειοδυτικά, και οδηγεί στο ακρωτήριο των Μεστών, έχοντας συνολικό μήκος περίπου τρία χιλιόμετρα. Βρίσκεται σε υψόμετρο 115 μ. από τη θάλασσα και στα πλαίσια των εργασιών της αναστήλωσης, διανοίχθηκε εργοταξιακός δρόμος μήκους 1 χλμ. που έπειτα διαστρώθηκε με σκύρα ώστε να προσεγγίζει κανείς τη βίγλα. Σήμερα, ο δρόμος δεν διατηρείται σε καλή κατάσταση.

Καθώς περπατάς τον δρόμο ανάμεσα σε ελαιώνες, μικρά πεύκα και αγριόχορτα, ανεβαίνοντας προς το λόφο που καταλήγει στην ακτή, απολαμβάνεις τη θέα της δυτικής πλευράς της Χίου από ψηλά. Μετά από περπάτημα περίπου τριών τετάρτων, φτάνεις μπροστά στη μεγαλοπρεπή βίγλα του Λιβαδιού, η οποία στέκεται αγέρωχη στο άκρο του ακρωτηρίου, θυμίζοντας τα χρόνια της πειρατείας. Η πεζοπορία από τα Μεστά μέχρι τη βίγλα διαρκεί περίπου μία ώρα και ένα τέταρτο. Η επίσκεψη στη βίγλα προκαλεί δέος, καθώς βρίσκεται σε μεγάλο υψόμετρο πάνω από την απότομη πλαγιά του ακρωτηρίου. Από εκεί, κοιτώντας βόρεια, διακρίνεται ο μεγάλος κόλπος της Χίου και άλλες βίγλες από απόσταση.

[εικ 20. Βίγλα στο Λιβάδι, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΠΡΙΟΝΑ

Η βίγλα του Πριόνα βρίσκεται στη δυτική πλευρά του νησιού, σε μισογκρεμισμένη κατάσταση. Από τη θέση της βίγλας διακρίνεται η βίγλα Λιβαδιού στο Πασά Λιμάνι των Μεστών προς βορρά και η βίγλα της Μερικούντας προς νότο. Με αφετηρία τον μεσαιωνικό οικισμό των Μεστών και ακολουθώντας τον δρόμο προς το Πασά Λιμάνι, κατευθύνεται κανείς στο μνημείο. Στην πρώτη αριστερή στροφή, υπάρχει ένας μικρός χωμάτινος δρόμος με ένα ξωκλήσι στην αρχή του. Στη διάρκεια της διαδρομής συναντώνται αρκετά ξωκλήσια (συνολικά εννέα) και, μετά από περίπου 3,5 χλμ., το μονοπάτι τελειώνει κοντά σε μια ιδιόκτητη κατοικία. Από την κορυφή του λόφου, στο τέλος του δρόμου, η βίγλα είναι ορατή κάτω, έχοντας υποστεί φθορά από τους ανέμους, τη βροχή και τον ήλιο. Επειδή το μονοπάτι είναι είτε ανύπαρκτο είτε χαμένο μέσα στη βλάστηση, πρέπει να παρατηρήσεις προσεκτικά και να χαράξεις τη διαδρομή προς τη βίγλα.

Υπάρχουν πολλές ιστορίες γύρω από τις βίγλες και τους βιγλάτορες. Μια από αυτές, που διηγήθηκε ένας κάτοικος των Μεστών στην εξόρμηση του 2ου Συστήματος Ναυτοπροσκόπων Χίου το 2000, αφορά την Τουρκοκρατία (Γανιάρης, 2000). *«Εκείνη την εποχή, η εμπορία αλατιού ήταν αυστηρά απαγορευμένη. Ένας βιγλάτορας από τη βίγλα στον Πριονά κατέβαινε στον ορμίσκο και μάζεβε αλάτι από τις γούβες, που σχηματιζόταν από την εξάτμιση του θαλασσινού νερού. Μετά το έφερνε κρυφά στο χωριό και το πουλούσε στους χωρικούς. Ωστόσο, κάποιος τον κατέδωσε στον Τούρκο χωροφύλακα, ο οποίος του έστησε παγίδα και τον συνέλαβε. Καθώς ανέβαιναν προς το χωριό, η δύσκολη διαδρομή κουράσε τον χωροφύλακα, που δεν ήταν συνηθισμένος να ανεβαίνει τα βράχια. Ο βιγλάτορας, έξυπνος, προσφέρθηκε να τον βοηθήσει να σκαρφαλώσει τον τελευταίο βράχο. Όταν εκείνος δέχτηκε, ο βιγλάτορας τον έσπρωξε, ρίχνοντάς τον στα απόκρημνα βράχια, με αποτέλεσμα να σκοτωθεί. Έτσι, ο βιγλάτορας γλίτωσε και εξαφανίστηκε μέχρι να καταλαγιάσει ο θόρυβος».*

[εικ 21. Βίγλα στον Πριόνα, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΤΡΑΧΗΛΙΩΝ (ΜΕΣΤΩΝ)

Όταν φτάσεις στην παραλία των Τραχηλίων (Μεστά), στα δεξιά σου υψώνεται ένα λόφο που καταλήγει σε ακρωτήριο. Σε περίπου είκοσι λεπτά μπορείς να σαρφαλώσεις στην κορυφή χωρίς προκαθορισμένο μονοπάτι. Στο ψηλότερο σημείο του λόφου δεσπόζει ο μισογυρεμισμένος πύργος, ο οποίος στέκει εκεί αιώνες και έχει πολλά να αφηγηθεί για την ιστορία του τόπου. Από τη νότια πλευρά, είναι ορατές οι παραλίες της περιοχής, με τη βίγλα της Αγίας Δύναμης να είναι η πλησιέστερη, ενώ διακρίνεται και η βίγλα των Κάτω Φανών. Η βίγλα που βρίσκεται βορειότερα, και πριν από τις βίγλες του Πριονά και του Λιβαδιού (Λιμάνι Μεστών) είναι του Πέτασου.

[εικ 22. Βίγλα Τραχηλίου (Μεστών), <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΣΤΟ ΑΙΠΟΣ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΜΥΤΗ ΒΟΥΝΟΥ

Μία από τις πιο σημαντικές βίγλες του νησιού είναι αυτή στο βουνό Αίπος. Βρίσκεται πάνω από τη Δασκαλόπετρα, σε ένα μεγάλο υψόμετρο, και παρόλο που είναι ερειπωμένη, η στρατηγική της θέση την καθιστά σημαντική, καθώς συνδέει τη βορειοανατολική με την κεντρική Χίο. Η πρόσβαση είναι εύκολη μόλις ο επισκέπτης φτάσει στο Αίπος. Ένας χωματόδρομος, που περνά μέσα από ένα μικρό πευκόφυτο άλσος, οδηγεί προς το γιρεμό του Αίπους. Από το τέλος του δρόμου, με περίπου δέκα λεπτά πεζοπορίας στο βραχώδες τοπίο, ο επισκέπτης φτάνει στη βίγλα και εντυπωσιάζεται από τη θέα. Από τη μια πλευρά φαίνεται η πόλη της Χίου και ο Βροντάδος, ενώ από την άλλη απλώνονται οι κόλποι του Θόλου, του Παντουκιούς και της Λαγκαδάς. Στο βάθος διακρίνονται τα Μικρασιατικά παράλια με τις πόλεις της Ιωνίας, προσφέροντας πανοραμική θέα όλης της θαλάσσιας κίνησης της περιοχής.

[εικ 23. Βίγλα στο Αίπος (θέση Μύτη Βουνού), <https://chioshiking.gr/>]

ΒΙΓΛΑ ΓΑΔΑΡΑ

Η βίγλα βρίσκεται σε έναν λόφο ανάμεσα στις παραλίες του Μέγα Λιμνιώνα και της Αγίας Φωτεινής, επιβλέποντας τις περιοχές από ύψος εκατό μέτρων πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας. Μολονότι δεν έχει διατηρηθεί σε καλή κατάσταση και μόνο το ένα τρίτο της κατασκευής της διασώζεται σήμερα, εξακολουθεί να προκαλεί ενδιαφέρον για αυτόν τον ιστορικό τόπο.

[εικ 24. Βίγλα Γαδαρά, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

Η βίγλα του Εμποριού βρίσκεται σε ύψωμα στην αριστερή πλευρά του λιμανιού, κάτω από τον λόφο του Προφήτη Ηλία. Είχε σημαντική στρατηγική σημασία, καθώς έλεγχε την είσοδο και την έξοδο από το αρχαιότερο και πιο σημαντικό λιμάνι της Χίου, το οποίο συνδεόταν με την Ανατολία. Κοντά στη βίγλα, λίγο χαμηλότερα, προς τα ανατολικά, βρίσκεται το κλεφτολίμανο, ένα μικρό και κρυφό λιμανάκι, όπου αμυντικά καράβια μπορούσαν να κρύβονται για να προστατεύσουν το λιμάνι του Εμποριού. Η ανάβαση προς τη βίγλα είναι δύσκολη, διαρκεί περίπου μισή ώρα και γίνεται σε απότομο έδαφος. Στεκούμενος κανείς στη θέση της βίγλας, αντιλαμβάνεται τη στρατηγική της σημασία. Εκτός από τη γενική παρακολούθηση της περιοχής, λειτουργούσε παράλληλα ως φρουρός του λιμανιού.

Βόρεια, επικοινωνούσε με τη βίγλα της Κώμης στη θέση Μπρουκιά, που απέχει μόλις 700 μέτρα, κάτι σπάνιο για τις βίγλες του νησιού. Πιο βόρεια, πάνω από την παραλία της Κώμης, βρίσκεται και η ομώνυμη βίγλα. Νοτιότερα, πέρα από το λιμάνι του Εμποριού, διακρίνεται η ηφαιστειογενής παραλία των Μαύρων Βόλια, ενώ νοτιότερα φαίνεται το ακρωτήριο Ουρά και το νησάκι Βενέτικο. Η βίγλα σήμερα βρίσκεται σε ερειπωμένη κατάσταση, με ύψος μόλις 1,5 έως 2 μέτρα. Τα υλικά κατασκευής της, κυρίως πέτρες και χώμα από την περιοχή, έχουν υποστεί φθορές, πιθανότατα λόγω των σεισμών που έχουν πλήξει το νησί. Το έδαφος είναι ηφαιστειογενές, ενώ η βλάστηση αποτελείται από θάμνους όπως αγριόσχοινα, ασπιφίδες και πουρνάρια. Σήμερα διασώζεται μόνο η βάση της, η οποία παρουσιάζει ρωγμές και κατολισθήσεις.

[εικ 25. Βίγλα Εμποριού, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΑΓΙΑΣ ΔΥΝΑΜΗΣ

Λίγο πριν φτάσει κανείς στο Καστροχώρι των Ολύμπων, υπάρχει ένας δρόμος που οδηγεί στη βίγλα της Αγίας Δύναμης. Ο δρόμος είναι σε καλή κατάσταση, καθώς έχει ασφαλτοστρωθεί. Μετά από περίπου 2,5 χλμ., συναντάται μια διασταύρωση, όπου ακολουθώντας τον δεξιό δρόμο (ο αριστερός οδηγεί στην παραλία των Κάτω Φανών), φτάνει κανείς στη βίγλα. Στην περιοχή υπάρχει και ένα σπήλαιο, προσβάσιμο στο κοινό, το λεγόμενο Σπήλαιο των Ολύμπων.

Στο τέλος του δρόμου, στα δεξιά απλώνεται η παραλία και στα αριστερά βρίσκεται το εγκατασπίλι της Αγίας Δύναμης. Λίγο πιο πίσω και ψηλότερα, βρίσκεται η μισογκρεμισμένη βίγλα. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι παρατηρώντας τις γειτονικές βίγλες των Κάτω Φανών (ανατολικά) και των Τραχηλίων (δυτικά), γίνεται κατανοητό ότι υπήρχε επικοινωνία μεταξύ τους, γεγονός που εγείρει ερωτήματα για την αναγκαιότητα της βίγλας της Αγίας Δύναμης.

Ωστόσο, βλέποντας τους πολλούς όρμους και παραλίες στην περιοχή, γίνεται σαφές ότι η βίγλα ήταν απαραίτητη για την επιτήρηση της περιοχής, καθώς βρίσκεται κεντρικά και χαμηλότερα από τις άλλες δύο βίγλες. Το υλικό πλήρωσης της μισογκρεμισμένης βίγλας έχει εκρεύσει στη δυτική πλευρά, γεγονός που καθιστά εύκολη την πρόσβαση στο εσωτερικό της. Έπειτα, παρουσιάζει ρωγμές σε όλες τις πλευρές της, με το ύψος της να φτάνει κατά προσέγγιση τα τέσσερα μέτρα. Η περιοχή είναι βραχώδης και άγονη, με εξαίρεση αγριόσχοινοους, πουρνάρια, αγιάθια, ελιές και αμυγδαλιές που ενδύονται στο τοπίο

[εικ 26. Βίγλα Αγίας Δύναμης, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΠΑΧΗ (ΤΗΓΑΝΙ)

Η Σιδηρούντα είναι ένα χωριό που βρίσκεται στα βορειοδυτικά της Χίου. Κατηφορίζοντας προς τα νότια, μετά από περίπου τρία χιλιόμετρα, συναντάται το Μετόχι, έναν όρμος με βότσαλα. Στη νότια πλευρά του όρμου, υπάρχει το ακρωτήριο που φιλοξενεί τη βίγλα του Παχή στην περιοχή Τηγάνι. Δεν βρίσκεται σε μεγάλο ύψωμα και η γύρω περιοχή της βίγλας είναι επίπεδη, με ασιτίδες και βουνίσια χόρτα. Από τη θέση της βίγλας, παρατηρούνται οι βίγλες της Ελίντας και του Τραχηλίου. Ακολουθώντας τον αμαξωτό δρόμο από το Μετόχι προς τα νότια, μετά από περίπου ένα χιλιόμετρο, συναντάται αγροτικός δρόμος που οδηγεί στην παραλία του Τηγανιού. Πριν την παραλία, στα δεξιά υψώνεται η αποκατεστημένη βίγλα.

[εικ 27. Βτίγλα Παχή, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΤΡΑΧΗΛΙ(ΛΙΘΙ)

Η βίγλα του Τραχηλίου δεσπόζει επί της χερσονήσου του Τραχηλίου και είναι μία από τις αναστυλωμένες βίγλες του νησιού. Η προσέγγιση είναι σχετικά εύκολη: ο περιπατητής πλησιάζει την χερσόνησο από τον κεντρικό περιφερειακό δρόμο και έπειτα κατευθύνεται προς την παραλία του Τραχηλίου. Ωστόσο, πιο εντυπωσιακό θα ήταν να προσεγγίσει κανείς τη βίγλα δια θαλάσσης από το λιμάνι του Λιθίου. Η βίγλα του Τραχηλίου βρίσκεται στην ομώνυμη θέση της κοινότητας Λιθίου, σε κοινοτική έκταση. Στην περιοχή του δώματος διακρίνονται τα ίχνη πέντε καταχύστρων με parapetto, που εναλλάσσονται με πέντε σωζόμενες πολεμίστρες.

Η λιθοδομή της βίγλας είναι φτιαγμένη από μεγάλους αδρούς λίθους, συνοδευόμενους από μικρότερους συμπληρωματικούς λίθους και πλίνθους. Χρησιμοποιείται πλούσιο ασβεστοκονίαμα με πλινθότριμμα, και όλοι οι λίθοι είναι τοπικοί ασβεστόλιθοι με φαιά απόχρωση. Το δωμάτιο της βίγλας καλύπτεται από ημικυλινδρικό θόλο, φτιαγμένο από πλακοειδείς ακατέργαστους λίθους, που καταλήγει στον κυκλικό τοίχο. Η βίγλα είναι προσβάσιμη μέσω μονοπατιού που ξεκινά από την παραλία του Τραχηλίου. Είναι ορατή από μεγάλο τμήμα του δρόμου Σιδηρούντας-Λιθίου και επιβλέπει τους δύο όρμους του Τραχηλίου και τον όρμο του Λιθίου. Έχει οπτική επαφή με τις βίγλες του Παχή, της Ελίντας και του Καμινάκι.

[εικ 28. Βίγλα Τραχήλι (Λιθί), <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΚΑΜΙΝΑΚΙ(ΛΙΘΙ)

Το Λιθί είναι ένα χωριό που βρίσκεται στη δυτική και νότια πλευρά της Χίου. Το όνομά του προέρχεται από το ομώνυμο λιμάνι που βρίσκεται μόλις ένα χιλιόμετρο πιο κάτω. Από το χωριό μπορεί κανείς να δει και τις δύο τοπικές βίγλες, καθώς και τις καλοδιατηρημένες βίγλες του δυτικού τμήματος του νησιού. Από το λιμάνι του Λιθίου και ακολουθώντας τον αγροτικό δρόμο προς νότο, στρίβοντας στους αριστερούς δρόμους στις διασταυρώσεις, προσεγγίζεται ο κόλπος Καμινάκι. Στην κορυφή της νότιας ακτής βρίσκεται ο μισογκρεμισμένος πύργος. Για να φτάσεις στη βίγλα, πρέπει να περάσεις μέσα από το μικρό δάσος που βρίσκεται στα πόδια του πύργου. Πρόκειται για σημείο πυκνής βλάστησης, που απαιτεί προσοχή λόγω της απότομης κλίσης του εδάφους και της πυκνότητας των νεαρών πεύκων. Μετά από τη δύσκολη ανάβαση, εμφανίζεται ο επιβλητικός πύργος, ο οποίος, παρά τις φθορές του χρόνου, παραμένει ορατός για να θυμίζει τη σημασία της ιστορίας του τόπου.

Η συνολική διαδρομή είναι περίπου δύομισι χιλιόμετρα και διαρκεί περίπου σαράνταπέντε λεπτά, λόγω της δυσκολίας του τελευταίου τμήματος. Κατά τη διάσχιση του μονοπατιού προς τον πύργο, παρατηρούνται μικρές αγροτικές ιδιοκτησίες με ελιές, αμυγδαλιές, τσιουδιές και άλλα καρποφόρα δέντρα, καθώς και διάφορα είδη θάμνων όπως αγριόσχινοι, ασπιφίδες, σπάρτα, ρεϊκία και θυμάρια. Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο της περιοχής είναι το σπήλαιο της Συκιάς, σε μικρή απόσταση (100 μ.) από τον πύργο. Διαθέτει εντυπωσιακούς σταλακτίτες και σταλαγμίτες, αλλά η κατάβαση στο εσωτερικό είναι επικίνδυνη λόγω της απότομης κλίσης, της ολισθηρότητας του δαπέδου και της έλλειψης φωτισμού. Το σπήλαιο παραμένει σε μεγάλο μέρος του ανεξερεύνητο, και δεν συνιστάται η εξερεύνησή του χωρίς τα κατάλληλα μέσα και προφυλάξεις. Πιθανότατα να χρησιμοποιήθηκε ως αποθηκευτικός χώρος για ξυλεία, τρόφιμα και άλλα χρήσιμα αντικείμενα από τους βιγλάτορες.

[εικ 29. Βίγλα Καμινάκι, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΣΤΟΥΣ ΔΙΔΥΜΟΥΣ

Μία ακόμη βίγλα που βρίσκεται στο δυτικό τμήμα του νησιού είναι αυτή στους Διδύμους. Διατηρείται σε αρκετά καλή κατάσταση, καθώς έχει καταρρεύσει μόνο το 1/3 της κατασκευής, ενώ η διαδρομή και η θέα αποτελούν ισχυρά κίνητρα για να την επισκεφτείς. Στη δυτική πλευρά της Χίου, μόλις δύο χιλιόμετρα βόρεια από τον λιμένα των Μεστών, μπορεί κανείς να ανακαλύψει ένα μοναδικό φυσιολατρικό τοπίο. Ένα μονοπάτι αριστερά από τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο σε οδηγεί σε δύο σχετικά μικρές, πανομοιότυπες παραλίες, «κολλημένες» η μία δίπλα στην άλλη. Η ευρύτερη περιοχή ονομάζεται Διδύμες, και την φύλαξή της, κατασκευάσθηκε η ομώνυμη βίγλα.

Το μονοπάτι που οδηγεί στη βίγλα είναι στενό αλλά προσβάσιμο. Μετά από είκοσι λεπτά περπάτημα, συναντάται ένα αρκετά απότομο λοφάκι. Η βίγλα βρίσκεται στην κορυφή αυτού του λόφου. Με προσοχή και μικρά βήματα ανηφορίζοντας στην κορυφή, αποκαλύπτεται μία η βίγλα. Από την πίσω πλευρά της βίγλας, υπάρχει ένας απότομος γκρεμός που καταλήγει στη θάλασσα, γεγονός που απαιτεί προσοχή. Οι γειτονικές βίγλες είναι ευδιάκριτες τουλάχιστον προς τον βορρά, με οπτική επαφή με τις βίγλες Λιβιάδι, Καμινάκι, Ελίντας και Παχή.

[εικ 30. Βίγλα στους Διδύμους, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΚΑΤΩ ΦΑΝΩΝ (ΘΕΣΗ ΝΕΠΑΓΟΣ)

Μετά το Πυργί, σε απόσταση 300 μέτρων, ένας χωμάτινος αγροτικός δρόμος στα αριστερά οδηγεί στον όμορφο κόλπο των Κάτω Φανών. Ο δρόμος είναι σε πολύ καλή κατάσταση, ευρύς και καλοστρωμένος με συμπαγές χώμα, χωρίς νεροφαγώματα, λακκούβες ή μεγάλες πέτρες. Τα χωράφια με ελιές, αμυγδαλιές και σχοίνους χαρακτηρίζουν την αγροτική δραστηριότητα των κατοίκων της περιοχής. Φυσικά, η χλωρίδα συμπληρώνεται από πολλά άλλα άγρια φυτά, όπως βάτα, κουμαριές, θυμάρι, αγριόσχοινα, αγριοσυκιές και πολλά άλλα.

Μετά από επτά χιλιόμετρα, που αντιστοιχούν σε μιάμιση ώρα πορείας, φτάνει κανείς κοντά στην παραλία των Κάτω Φανών. Εκατόν πενήντα μέτρα πριν από την παραλία, ένας ανηφορικός δρόμος στα δεξιά οδηγεί στη βίγλα των Κάτω Φανών. Αυτός ο δρόμος είναι πιο δύσκολος, καθώς είναι ανηφορικός και η κατάσταση του είναι κακή, με νεροφαγώματα, μεγάλες πέτρες και στενότητα. Με είκοσι λεπτά περπάτημα φτάνεις στην κορυφή. Εκεί πρέπει να επιλέξεις τον δεξί δρόμο και σε πέντε λεπτά θα αντικρίσεις τον μισογκρεμισμένο πύργο. Ο πύργος βρίσκεται σε ένα πλάτωμα στο ψηλότερο άκρο του ακρωτηρίου, πάνω από το χωριό Φανά. Έχει οπτική επαφή με τις βίγλες της Αγ. Δύναμης και των Βρουλιδίων (Νένητα)

[εικ 31. Βίγλα Κάτω Φανών, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΚΩΜΗΣ

Βορειοανατολικά της παραλίας της Κώμης, στην κορυφή ενός χαμηλού λόφου, βρίσκεται η μισογκρεμισμένη βίγλα της Κώμης, πλησίον του σημαντικού οικισμού της Καλαμωτής. Η βίγλα παρείχε έλεγχο της περιοχής από το νησάκι Βενέτικο, που βρίσκεται νότια του κόλπου της Κώμης, μέχρι τα ακρωτήρια Ουρά και το ακρωτήριο ανάμεσα στον Άγιο Γιάννη και τα Γρίδια των Νενήτων. Σύμφωνα με την έρευνα των Μ. Βουρνού και Γ. Κίζη, στα Γρίδια των Νενήτων διασώζονται ερείπια βίγλας, σημαντικής για την επικοινωνία με τη βίγλα της Κώμης και άλλες βόρειες βίγλες, όπως αυτή στον Προφήτη Ηλία των Νενήτων. Προς νότια, φαίνεται η βίγλα «Μπρουσιά» της Κώμης και η βίγλα του Εμπορίου, από την οποία έχει απομείνει μόνο η βάση. Η πρόσβαση στον λόφο είναι εύκολη μέσω χωματόδρομου που ξεκινά από την Καλαμωτή και είναι σε σχετικά καλή κατάσταση, επιτρέποντας την πρόσβαση με αυτοκίνητο σχεδόν μέχρι τη βίγλα.

[εικ 32. Βίγλα Κώμης, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΜΠΡΟΥΚΙΑ (ΚΩΜΗΣ)

Ανάμεσα στην Κώμη και τον Εμποριό υπάρχει ένας λόφος, στην κορυφή του οποίου βρίσκεται το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία. Η πλευρά του λόφου που κοιτά προς τη θάλασσα είναι απότομη, με κρυφούς κολπίσκους. Αυτό το σημείο είναι σημαντικό για την παρακολούθηση της περιοχής, από το νησάκι Βενέτικο στα νότια μέχρι τον Άγιο Ιωάννη στα βόρεια. Στο ύψωμα αυτό υπάρχουν δύο βίγλες, μία από την πλευρά της Κώμης που ελέγχει τον κόλπο της Κώμης και μία από την πλευρά του Εμποριού, που επιβλέπει το λιμάνι του Εμποριού και τη νοτιότερη πλευρά μέχρι το ακρωτήριο Ουρά. Οι δύο βίγλες είναι ορατές μεταξύ τους και αλληλοσυμπληρώνονται, αν και πιθανότατα λειτουργούσαν εναλλάξ. Η απόσταση μεταξύ τους είναι περίπου 700 μέτρα, η μικρότερη απόσταση μεταξύ δύο βιγλών στο νησί.

Η πρόσβαση στις βίγλες γίνεται μέσω χωματόδρομου που ξεκινά από τη νότια άκρη της Κώμης στη θέση Μπρουκιά. Η ανηφόρα είναι απότομη και τα βράχια κάθετα, απαιτώντας προσοχή για να μην γλιστρήσει κανείς. Ωστόσο, η θέα αποζημιώνει τον επισκέπτη, προσφέροντας πανοραμική εικόνα της γαλάζιας θάλασσας και των νότιων νησιών, όπως η Ικαρία, η Σάμος και οι Φούρνοι, όταν το επιτρέπει η ορατότητα. Το σύμπλεγμα αυτών των νησιών υπήρξε πειρατικό ορμητήριο για μεγάλο διάστημα, με αποτέλεσμα αυτή η βίγλα συχνά να ήταν η πρώτη που αντιλαμβανόταν την άφιξή τους και έδινε το σήμα με φωτιά.

[εικ 33. Βίγλα Μπρουκιά (Κώμης), <https://www.kastra.eu/>]

ΜΕΓΑΛΗ ΒΙΓΛΑ (ΚΑΡΔΑΜΥΛΩΝ)

Στο βορειοανατολικό άκρο της Χίου, σε στρατηγική θέση, βρίσκεται η Μεγάλη Βίγλα της Χίου. Από αυτό το σημείο, οι βιγλάτορες παρακολουθούσαν το στενό ανάμεσα στη Χίο και τις Οινούσες, καθώς και τις κινήσεις από τη βορειοδυτική Μικρά Ασία. Η βίγλα είναι χτισμένη πάνω στο ακρωτήριο Βαμβαιάς. Κάτω από αυτό, βρίσκεται ο βράχος Στροβίλι, όπου υπήρχε κάποτε άλλη μία βίγλα. Σήμερα, έχει απομείνει μόνο η βάση της, αποδεικνύοντας ότι ήταν η μεγαλύτερη σε μέγεθος και σε πολύ σημαντική θέση για τον έλεγχο του νησιού. Η πρόσβαση είναι σχετικά δύσκολη, καθώς ένας αγροτικός δρόμος με πολλές διακλαδώσεις, που ξεκινά από τα Καρδάμυλα, οδηγεί στην κορυφή της Μεγάλης Βίγλας. Η απόσταση από το χωριό είναι έξι χιλιόμετρα.

[εικ 34. Μεγάλη Βίγλα, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΔΕΛΦΙΝΙ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΠΑΛΙΟΠΥΡΓΟΣ

Κάποτε το λιμάνι του Δελφινιού διαδραμάτιζε καθοριστικό ρόλο στη ζωή της Χίου και για ένα διάστημα υπήρξε το κεντρικό λιμάνι του νησιού. Οι παλαιοί χάρτες το απεικονίζουν ως κόλπο αισθητά μεγαλύτερο από τις πραγματικές του διαστάσεις. Σήμερα, η περιοχή είναι εγκαταλελειμμένη, με λίγα ερείπια σπιτιών και αποθηκών να μαρτυρούν την εμπορική, κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα που υπήρχε εκεί. Η σημασία του λιμανιού ήταν τέτοια που η φύλαξή του ήταν απαραίτητη, με τη βίγλα του Δελφινιού να τονίζει αυτή την αναγκαιότητα. Η βίγλα είναι χτισμένη σε δύσβατο ακρωτήριο και η πρόσβαση από τον κόλπο του Δελφινιού απαιτεί τουλάχιστον μία με μιάμιση ώρα πεζοπορίας και σιαρφάλωμα λόγω του βραχώδους εδάφους.

Υπάρχει, επίσης, ένα δυσδιάκριτο μονοπάτι που χρησιμοποιούσαν οι βιγλάτορες της εποχής, αλλά με τα χρόνια έχει σχεδόν εξαφανιστεί καθώς δεν χρησιμοποιείται πλέον. Σε σύγκριση με άλλες βίγλες του νησιού, η βίγλα του Δελφινιού διατηρείται σε καλή κατάσταση. Από τη βόρεια πλευρά επικοινωνούσε με τη Μεγάλη Βίγλα των Καρδαμύλων, ενώ από τη νότια, πιθανότατα, με τη βίγλα του Αίπους, καθώς δεν έχει βρεθεί άλλη ενδιάμεση βίγλα

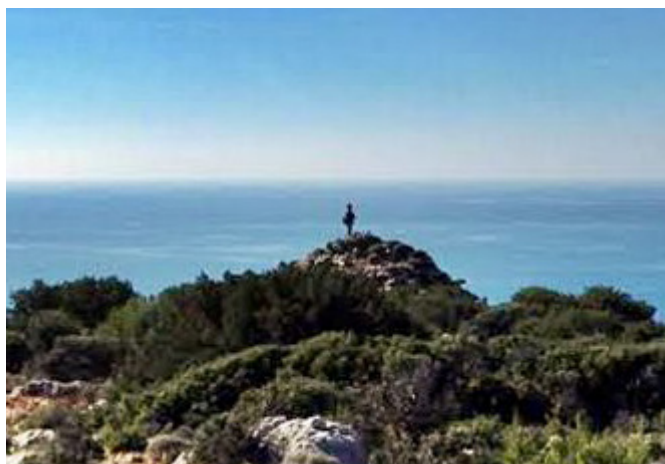

[εικ 35. Βίγλα Δελφίνι στη θέση Παλιόπυργος, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΣΤΗΝ ΚΑΡΥΝΤΑ (ΠΥΡΓΙ)

Πέντε χιλιόμετρα από δύσβατο χωματόδρομο μετά τη διασταύρωση με τον δρόμο Πυργίου-Φανών, βρίσκεται η πανέμορφη περιοχή της Καρύντας, στη νότια Χίο. Η παραλία, με τα χαρακτηριστικά ροζ βότσαλα, είναι βοτσαλωτή. Στα βορειοδυτικά της, πάνω σε ένα ύψωμα, στέκει το απομεινάρι της βίγλας που επέβλεπε την περιοχή. Η ανάβαση προς αυτήν είναι σχετικά εύκολη και διαρκεί περίπου είκοσι λεπτά, προσφέροντας μαγευτική θέα. Προς τα νότια, φαίνονται οι τελευταίοι λόφοι της Χίου και οι υπόλοιπες κατεστραμμένες βίγλες, με το νησάκι Βενέτικο στο βάθος. Κοιτάζοντας προσεκτικά από τη μισοκατεστραμμένη βίγλα προς τα βόρεια είναι διακριτό το υψηλότερο σημείο της βίγλας των Φανών. Οι πολλοί ορμίσκοι καθιστούσαν τη βίγλα αναγκαία.

[εικ 36. Βίγλα στην Καρύντα (Πυργί), <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΣΤΑ ΠΡΑΣΤΙΑ

Η βίγλα στα Πρασιά είναι χτισμένη στο ακρωτήριο των Πρασιτών. Στα βόρεια εκτείνεται η μεγαλύτερη βοτσαλωτή παραλία της Χίου, ο Μάναγρος, ενώ στα νότια βρίσκεται η επίσης μεγάλη παραλία των Πρασιτών. Κατά την περίοδο της πειρατείας, ο έλεγχος αυτών των δύο παραλιών είχε μεγάλη σημασία, καθώς αποτελούσαν βασικά σημεία απόβασης των πειρατών. Η βίγλα αυτή επικοινωνούσε κυρίως με τις βόρειες βίγλες του Δαμαλά και της Αγίας Μαρκέλλας, αλλά και με άλλες βίγλες στον δυτικό κόλπο της Χίου, όπως αυτές στον Παχή, την Ελίττα και το Τραχήλι.

Η πρόσβαση στη βίγλα γίνεται είτε από χωματόδρομο που ξεκινά από την παραλία του Μανάγρου είτε από έναν άλλον χωματόδρομο δεξιά του χωριού Σιδηρούντα. Και οι δύο διαδρομές έχουν σχεδόν την ίδια απόσταση (περίπου 2,5 χιλιόμετρα), αλλά ο δρόμος είναι σε κακή κατάσταση. Ο δρόμος καταλήγει στις παρυφές του λόφου της βίγλας, και η προσέγγιση απαιτεί ανάβαση περίπου 20 λεπτών μέσα από θάμνους και νεαρά πεύκα. Η βίγλα βρίσκεται σε κακή κατάσταση, καθώς είναι ίσως η μοναδική βίγλα της οποίας η βάση δεν είναι ορατή, με τα ερείπια να αποτελούν έναν σωρό από πέτρες. Η μόνη πλευρά που έχει διατηρηθεί κάπως είναι η ανατολική.

[εικ 37. Βίγλα στα Πρασιά, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΝΕΝΗΤΩΝ (ΘΕΣΗ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑΣ)

Ένας δρόμος από το μεγάλο χωριό Νένητα, κατευθυνόμενος προς τα ανατολικά, οδηγεί στο άκρο του νησιού. Η απόσταση από το χωριό είναι περίπου τέσσερα χιλιόμετρα και ο χωματόδρομος είναι αγροτικός, βατός και χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες. Καθώς περνάς από διάφορα ξωκλήσια, φτάνεις στο γερμανικό καταφύγιο, το οποίο κατά τη γερμανική κατοχή λειτούργησε ως παρατηρητήριο της νότιας Χίου. Περίπου διακόσια μέτρα πιο κάτω ξεινά το μονοπάτι που οδηγεί στο χείλος του γκρεμού, όπου βρίσκεται η βίγλα των Νενήτων στον Προφήτη Ηλία. Από τη βόρεια πλευρά της βίγλας, μπορεί κανείς να δει τον κόλπο των Νενήτων, τον Καταρράκτη, τον Άγιο Αιμιλιανό και την Αγία Φωτεινή, ενώ από τη νότια πλευρά διακρίνονται οι ακτές των Γριδίων με το γραφικό τους λιμανάκι.

Πάνω από τα Γρίδια πιθανόν υπήρχε ακόμη μία βίγλα που συνέδεε την επικοινωνία με τη βίγλα της Κώμης. Η βίγλα του Προφήτη Ηλία βρίσκεται σε ερειπωμένη κατάσταση, φτάνοντας περίπου ενάμισι μέτρο σε ύψος, χτισμένη με την άσπρη πέτρα της περιοχής. Αυτό που εντυπωσιάζει είναι η μικρότερη βάση της σε σύγκριση με άλλες βίγλες και το γεγονός ότι είναι κατασκευασμένη κυριολεκτικά στην άκρη του γκρεμού. Γύρω από τη βίγλα κυριαρχούν τα μαστιχόδεντρα και οι θάμνοι, που αποτελούν τη χαρακτηριστική χλωρίδα της περιοχής.

[εικ 38. Βίγλα Νενήτων (θέση Προφήτης Ηλίας), <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΠΕΤΑΣΟΥ

Η βίγλα του Πετάσου βρίσκεται στο νοτιοδυτικό άκρο της Χίου, στο ακρωτήριο Αποθήκια. Υπάρχει οπτική επαφή με τη βίγλα στα Τραχήλια Μεστών, στα ανατολικά, και με τη βίγλα της Μερικούντας, στα βόρεια. Η πρόσβαση στη βίγλα είναι ιδιαίτερα δύσκολη. Ξεινώνοντας από το μεσαιωνικό χωριό Μεστά, ακολουθείται ο αμαξωτός δρόμος που βρίσκεται έξω από το χωριό. Μετά από περίπου δέκα λεπτά διαδρομής μέσα από ελαιώνες και σχοίνους, υπάρχει ένας χωματόδρομος που οδηγεί σε μια διακλάδωση. Η δεξιά διακλάδωση οδηγεί στην παραλία της Μερικούντας, ενώ η άλλη στη βίγλα του Πετάσου. Μετά από 20 λεπτά δύσκολης διαδρομής, το μονοπάτι καταλήγει σε ένα ποιμνιοστάσιο, από όπου ξεκινά η πεζοπορία προς τα νότια. Για να φτάσει κανείς στη βίγλα, χρειάζεται περπάτημα 30-40 λεπτών, περνώντας πάνω από τρεις λόφους με πυκνή θαμνώδη βλάστηση.

Όταν φτάσει κανείς στη βίγλα, εκτός από το εντυπωσιακό ιστορικό μνημείο, μπορεί να δει και ένα κατάλυμα, που σύμφωνα με μαρτυρίες κατοίκων, ήταν γερμανικό παρατηρητήριο. Η βίγλα του Πετάσου, λόγω της θέσης της, είχε σημαντικό ρόλο στην αμυντική θωράκιση της Μεσαιωνικής Χίου, καθώς συνέδεε τις βίγλες της δυτικής Χίου με αυτές της νότιας. Η κατάστασή της είναι καλή, με το μισό περίπου τμήμα του κορμού της να έχει διασωθεί, αν και η βόρεια πλευρά έχει υποστεί περισσότερες φθορές. Στις υπόλοιπες πλευρές, το ύψος της φτάνει τα 4 μέτρα και είναι από τις λίγες βίγλες που δεν παρουσιάζει ρωγμές. Γύρω από τη βίγλα υπάρχουν διάσπαρτοι λίθοι, ενώ το έδαφος είναι ασβεστολιθικό με πυκνή βλάστηση

[εικ 39. Βίγλα Πετάσου, <https://www.kastra.eu/>]

ΒΙΓΛΑ ΒΡΟΥΛΙΔΙΩΝ

Η βίγλα των Βρουλιδιών βρίσκεται στο νοτιότερο σημείο της Χίου, στο ακρωτήριο Ουρά. Είναι χτισμένη στο δυτικό ύψωμα της παραλίας των Βρουλιδιών και έχει θέα προς το νησάκι Βενέτικο. Από εκεί, η βίγλα ήλεγχε τη διέλευση των πλοίων προς την ανατολική πλευρά της Χίου, καθώς και τη ναυσιπλοΐα στην περιοχή που περιλαμβάνει τα νησιά Σάμο, Χίο και Ικαρία. Δυτικά, συνδεόταν με τη βίγλα του Αγίου Νικήτα και βόρεια με τον κεντρικό Πύργο των Δοτιών, ο οποίος βρισκόταν στο κέντρο της πεδιάδας της περιοχής. Η βίγλα των Βρουλιδιών ανήκει στην κοινότητα Πυργίου. Η πρόσβαση στη βίγλα είναι σχετικά δύσκολη. Πριν το τέλος του δρόμου Πυργίου-Βρουλιδιών, υπάρχει ένας χωματόδρομος στα δεξιά, τον οποίο ακολουθεί κανείς περνώντας μέσα από μαστιχόδεντρα, μέχρι να φτάσει στο τέλος του.

Στη συνέχεια, μια ανηφορική διαδρομή 20 λεπτών μέσα από σχοίνους και βάλτους οδηγεί στο απότομο ύψωμα όπου βρίσκεται η βίγλα. Το έδαφος στο οποίο είναι χτισμένη η βίγλα είναι βραχώδες. Διασώζεται η βάση της και ένα τμήμα του κορμού της. Η λιθοδομή της αποτελείται από μεγάλους τοπικούς ασβεστόλιθους, δεμένους με μικρότερους λίθους και πλούσιο ασβεστοκονίαμα. Ο κορμός της έχει γεμίσει με συντρίμμια, γαίες και ακανόνιστη λιθοδομή χωρίς κονίαμα. Η τοιχοποιία της έχει υποστεί σημαντικές φθορές, ειδικά στη νότια πλευρά της. Το δωμάτιο και η οροφή της δεν έχουν διασωθεί, ενώ πολλοί λίθοι που προέρχονται από τη βίγλα βρίσκονται διάσπαρτοι γύρω από τη βάση της.

[εικ 40. Βίγλα Βρουλιδιών, <https://www.kastra.eu/>]

4.1.4 Προστασία & ανάδειξη των βιγλών της Χίου

Οι βίγλες που είναι διατηρητέα μνημεία στο νησί, είναι συνολικά είκοσι έξι (26). Η μεγαλύτερη και κεντρικότερη βίγλα της Χίου, η βίγλα του Κουλά εντός του Κάστρου της Χίου, κηρύσσεται ήδη ως διατηρητέο ιστορικό μνημείο με προεδρικό διάταγμα του 1929, μαζί με το ίδιο το κάστρο και άλλα μνημεία στο κέλυφός του (ΠΔ-20-12-1929). Η βίγλα της Βολισσού ακολούθως, στη θέση Κεφάλια, της περιοχής Λευιάθιας Βολισσού, χαρακτηρίζεται ως ιστορικό μνημείο λίγο αργότερα, το 1988 βάσει απόφασης του Υπουργείου Πολιτισμού¹. Οι 24 εξ αυτών, χαρακτηρίστηκαν με απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού² ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία με ζώνη προστασίας 500 μ γύρω από αυτά, με κέντρο κύκλου τον πυρήνα των κτισμάτων. Συνολικά δέκα (10) μνημεία βρίσκονται αυτή τη στιγμή σε ερειπωμένη κατάσταση και δεν έχουν ακόμη κηρυχθεί ως διατηρητέα (διάγ.18).

Σε γενικές γραμμές, οι βίγλες, λόγω της εγκατάλειψης και της εξασθενημένης φέρουσας ικανότητας των υλικών τους, έχουν κατακρημνισθεί και βρίσκονται σήμερα σε μέτρια, έως και ερειπειώδη κατάσταση. Προ εικοσαετίας (2001) ωστόσο, και υπό την αιγίδα της Περιφέρειας και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Χίου, αναστηλώθηκαν τρεις από τις τέσσερις καλύτερα σωζόμενες βίγλες του νησιού (Βίγλα Παχή Σιδηρούντας, Βίγλα Τραχηλίου Λιθιού και Βίγλα Λιβαδιού Μεστών). Οι βίγλες που αναστηλώθηκαν, είναι σήμερα επισκέψιμες, συμπεριλαμβανομένης και της βίγλας της Αγίας Ελένης στον Καρφά, που αποκαταστάθηκε με αυθαίρετα υλικά και ογκοπλαστικά χαρακτηριστικά και δεν παραπέμπουν στην αρχική του μορφή.

Οι επεμβάσεις επικεντρώνονται στην στατική και λειτουργική επάρκεια των βιγλών, αποκαθιστώντας τον πυρήνα της δομής τους και τον αποκλεισμό της δυνατότητας εισροής νερών σε αυτόν. Οι εργασίες περιλαμβάνουν ενίσχυση της τοιχοποιίας με λιθοσυρραφές και ενέματα, συμπληρώσεις στη λιθοδομή γύρω από το θύρωμα και το στηθαίο του δώματος, συμπλήρωση και στερέωση του θόλου, εσωτερικά και εξωτερικά αρμολογήματα, υδροπροστασία του δώματος, τελειώματα του εσωτερικού (δάπεδο, κουφώματα, αρμολογήματα, κλιμακα ανόδου στο δώμα), διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου με φωτισμό, εγκαταστάσεις θερινής νυχτερινής οπτικοακουστικής παρουσίασης, διάστρωση με σιύρα της οδού μόνιμης προσπέλασης.

Στη βίγλα του Παχή στη Σιδηρούντα (εικ. 41), σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε αμφιθεατρικός υπαίθριος χώρος, με βοηθητικούς χώρους, χώρους υγιεινής και χώρους πληροφόρησης της ιστορίας των βιγλών αλλά και της περιοχής. Τα ίχνη της βάσης έδρασης ηλεκτρικού-υδραυλικού ανελκυστήρα μαρτυρούν την επαναλειτουργία της ως επισκέψιμος χώρος πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Η προστασία των επισκεπτών στο δώμα ενισχύεται με την τοποθέτηση διακριτικού μεταλλικού κιγκλιδώματος. Αυτό το κιγκλίδωμα απαγορεύει την πρόσβαση σε επικίνδυνες περιοχές, όπως τα κενά μεταξύ των επάλξεων που δεν έχουν στηθαίο κ.ά.

1 ΥΠ.ΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/23288/591/11-7-1988(ΦΕΚ597/Β/24-8-1988)

2 ΥΠ.ΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ28/50877/1481/14.11.1995(ΦΕΚ990/Β/30.11.1995)

[εικ 41. Η βίγλα του Παχή στην Σιδηρούντα, προσωπικό αρχείο]

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΒΙΓΛΑ ΣΕ ΚΑΛΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

- A.Βίγλα του Παχή , Σιδηρούντας
- B.Βίγλα στην Ελίντα, Αναβάτου
- Γ.Βίγλα στο Τραχήλι, Λιθί
- Δ.Βίγλα στο Λιβάδι Μεστών
- E.Βίγλα Αγίας Ελένης , Θυμανών
- ΣΤ.Πύργος Κουλά , πόλη Χίου

**ΒΙΓΛΑ ΣΕ ΜΙΣΟΓΚΡΕΜΙΣΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
(ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΜΝΗΜΕΙΑ)**

- α.Βίγλα των Βρουλιδιών
- β.Βίγλα στην θέση Μπροουιά Κώμης
- γ.Βίγλα της Κώμης
- δ.Βίγλα Γαδαράς , Αγίας Φωτεινής
- ε.Βίγλα του Δαμαλά, Βολισσός
- στ.Βίγλα Καμινάκι , Λιθί
- ζ.Βίγλα Διδύμους, Μεστών
- η.Βίγλα Πετάσου , κόλπος Αποθήγας
- θ.Βίγλα Μεστών (Μερικούντας)
- ι.Βίγλα στον Πριονά
- κ.Βίγλα των Τραχηλιών (ή Αυλωνιάς)
- λ.Βίγλα της Αγίας Δύναμης
- μ.Βίγλα των Κάτω Φανών, θέση Νέπαγος
- ν.Βίγλα στη θέση Κεφάλια, Λευιάθια Βολισσού

**ΒΙΓΛΑ ΣΕ ΕΡΕΙΠΙΩΔΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
(ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΜΝΗΜΕΙΑ)**

- 1.Βίγλα Εμποριού
- 2.Μεγάλη Βίγλα ακρωτήρι Βαμβακάς Καρδαμύλων
- 3.Βίγλα Πραστιών , Σιδηρούντας
- 4.Βίγλα της Καρύντας, θέση Βέρκου
- 5.Βίγλα Χρυσωλιού
- 6. Βίγλα Θυμανών, θέση Πούντα

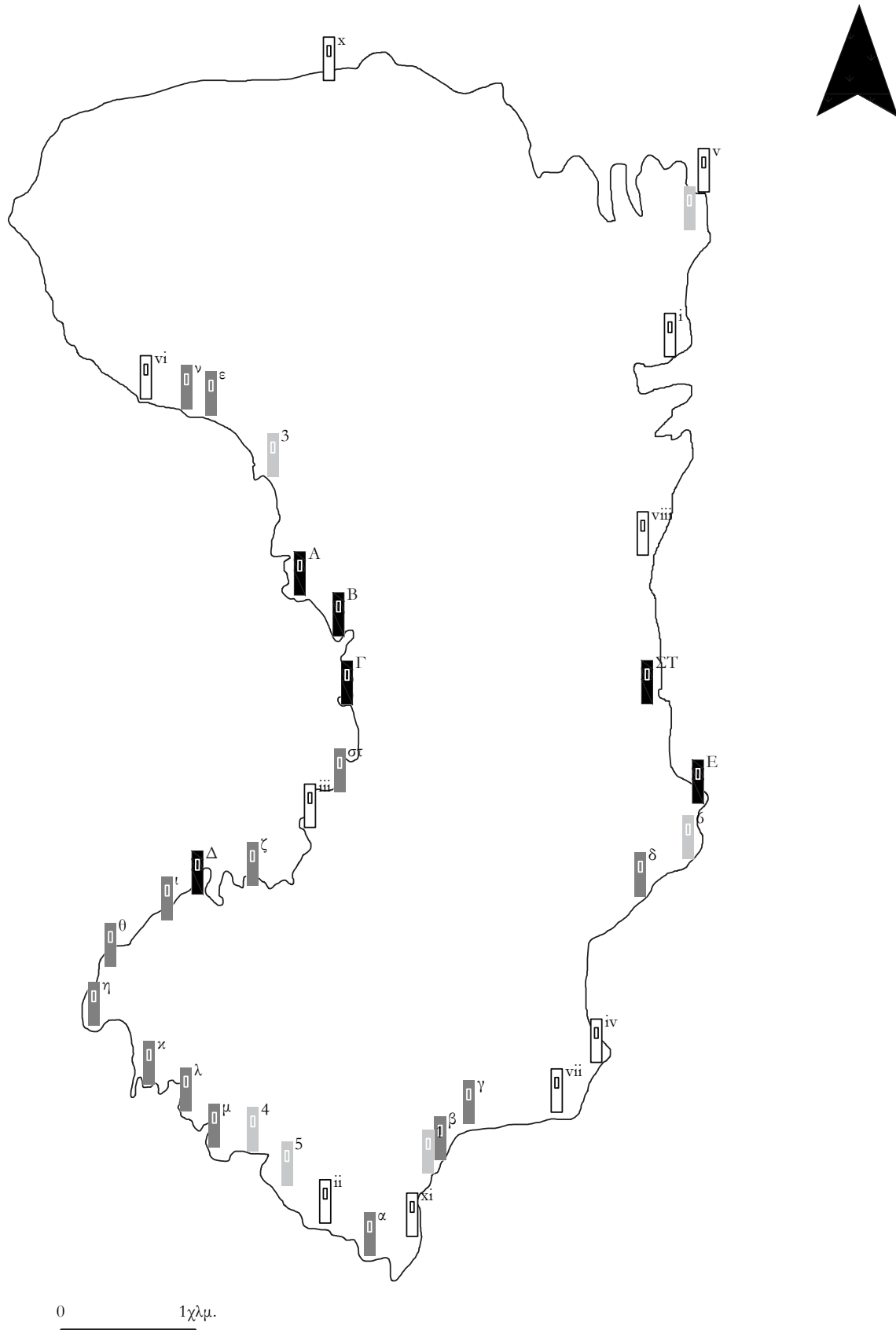
**ΒΙΓΛΑ ΣΕ ΕΡΕΙΠΙΩΔΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
(ΜΗ ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΜΝΗΜΕΙΑ)**

- i.Βίγλα Λαγκάδας όρμος Δελφινιού
- ii.Βίγλα Αη Νικήτα
- iii.Βίγλα Πολίτη ή Χαλασμένη Βίγλα
- iv.Βίγλα Νενήτων
- v.Βίγλα Στροβυλιού Καρδάμυλα
- vi.Βίγλα Αγίας Μαριέλλας
- vii.Βίγλα στα Γριδία
- viii.Βίγλα στο Βροντάδο(Δασκαλόπετρα)
- x.Βίγλα στα Καμπιά
- xi.Βίγλα στα Κεφάλια Πυργί (Μέγας Κάμπος)

διάγ 18. διάγραμμα υφιστάμενης κατάστασης βιγλών

Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς σε απομονωμένες περιοχές

4.2 Κριτική Θεώρηση- Προβλήματα και Προοπτικές Ανάδειξης

Μέσα από την παρατήρηση και μελέτη των βιγλών, διαφαίνονται σε πρώτο στάδιο τα προβλήματα και οι προοπτικές ανάπτυξης των βιγλών. Αρχικά, εντυπωσιάζεται κανείς από το γεγονός πως οι αποκατεστημένες βίγλες του δυτικού τμήματος της Χίου, επικοινωνούν οπτικά μεταξύ τους, μεταφέροντας τον επισκέπτη του χώρου στα χρόνια λειτουργίας των βιγλών. Η βίγλα στην Ελίνα, μεταξύ των αποκατεστημένων βιγλών, παρόλο που είχε μελετηθεί στο πλαίσιο της μελέτης αναστύλωσης του 1998 δεν υλοποιήθηκε. Αν και παραμένει μέχρι σήμερα σε σχετικά καλή κατάσταση διατήρησης, δεν έχουν προγραμματιστεί ενέργειες για τη διάσωση και αποκατάστασή της. Επιπρόσθετα, μολονότι οι βίγλες που έχουν αποκατασταθεί θεωρούνται σήμερα προσβάσιμες είτε οδικώς είτε περιπατητικά, η ελλιπής συντήρηση των οδών και των μονοπατιών δυσχεραίνει την προσπέλαση. Οι βίγλες έχουν ταξινομηθεί βάσει του βαθμού προσβασιμότητάς τους (διάγ. 19). Εύκολες, χαρακτηρίζονται αυτές που καταφθάνει κανείς οδικώς, ως μέτριας πρόσβασης αυτές που καταφθάνει κανείς περιπατητικά σε ήπιας κλίσης ανάγλυφο και ως δύσκολης, αυτές που χρειάζονται να διασχίσει κανείς απότομες πλαγιές και μεγάλες αποστάσεις. Ο δρόμος που οδηγεί για παράδειγμα προς την αποκατεστημένη βίγλα των Μεστών (εικ. 45), βρίσκεται σε ιδιαίτερα κακή κατάσταση.

Στη βίγλα του Παχή στη Σιδηρούντα, αν και η πρόταση που υλοποιήθηκε διασφάλιζε μέσω κλιμακοστασίου και ανελκυστήρα την πρόσβαση στο εσωτερικό της, σήμερα δεν είναι προσβάσιμη λόγω της βεβήλωσης των πρόσθετων αυτών κατασκευών. Θα ήταν ευτυχές, οι κατασκευές αυτές να επανατοποθετηθούν και αυτή τη φορά, ο χώρος να μην παραβιαστεί (εικ. 42,43). Το έργο διαμόρφωσης του περιβάλλοντος χώρου της βιγλας στη Σιδηρούντα, διέπεται από αρχιτεκτονική, αισθητική και υλικοτεχνική ποιότητα, καθώς εναρμονίζεται πλήρως με το τοπίο, δίχως όμως να γίνεται αδιάφορο. Οι σχεδιαστικές του αρχές, ο λιτός και συνάμα δυναμικός χαρακτήρας του κεντρίζουν τον επισκέπτη. Η διαχρονική και πολυσύχναστη συμβολή του άλλωστε, στα πολιτιστικά δρώμενα του νησιού, καθιστά το συγκεκριμένο έργο προστασίας και ανάδειξης αναμφισβήτητα επιτυχημένο (εικ. 44).

Διαχρονικά, οι βίγλες της Χίου έχουν μελετηθεί από ιστορικούς, περιπατητές, αρχιτέκτονες, μηχανικούς και ανθρώπους με ενδιαφέρον προς την πολιτιστική και τεχνολογική κληρονομιά γενικότερα. Ο Χιώτης

[εικ 42. Η βίγλα του Παχή στη Σιδηρούντα, Αποστόλης Βενέτης]

[εικ 43. Βεβήλωση των εγκαταστάσεων στη βίγλα του Παχή, Θεοδόσιος Μελέκος]

Εμμανουήλ Βουρνούς μάλιστα, αρχιτέκτονας που ασχολήθηκε εκτενώς με τη μελέτη των Βιγλών της Χίου σε συνεργασία με το Γιάννη Κίζη, κατά την περίοδο που ασχολήθηκε με τα κοινά στη θέση του δημάρχου (2015-2019) έθεσε το ζήτημα την προστασίας των βιγλών σε προτεραιότητα.

Ο Δήμος Χίου προχώρησε σε μελέτη τεκμηρίωσης για την υλοποίηση του έργου με τίτλο: «Σύστημα Augmented και Virtual Reality για τις Βιγλές της Χίου». Η μελέτη, αφορά τη συνολική ανάδειξη των βιγλών αλλά και του Χιώτικου και ναυτικού πολιτισμού με τη βοήθεια των σημερινών τεχνολογικών μέσων, (χρήση AR, VR). Θα ήταν ελπιδοφόρο, στην εποχή του επαναπροσδιορισμού του πραγματικού και ψηφιακού κόσμου, τέτοιες πρωτοβουλίες να τίθενται σε εφαρμογή και να διαχέεται ο Χιώτικος πολιτισμός. Η ψηφιοποίηση, αν και συνδράμει καθοριστικά στα πλαίσια της ολοκληρωμένης διαχείρισης, προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, συγκροτεί ένα εργαλείο και ένα πρώτο βήμα στη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου σχεδίου προστασίας και ανάδειξης των βιγλών σε συνολικό επίπεδο.

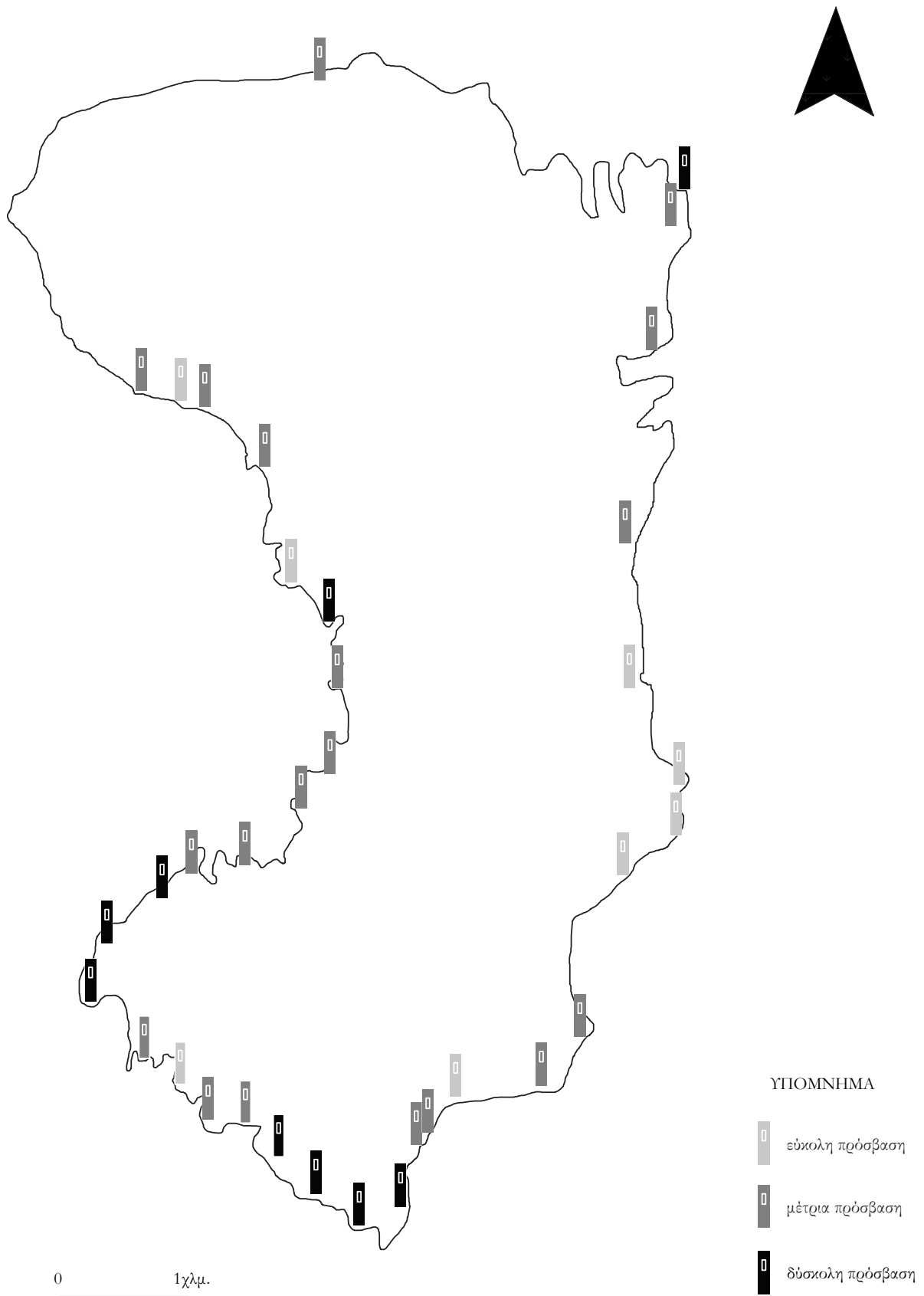
[εικ 44. Φωτογραφική άποψη του σχεδίου ανάδειξης της βιγλας του Παχή, (Αμύδαλου Λ., Σωτηρόπουλος Δ.,2002)]

[εικ 45. Η βίγλα Λιβάδι στα Μεστά, προσωπικό αρχείο]

διάγρ. 19. διάγραμμα προσβασιμότητας βιγλών

4.3 Προτάσεις Ανάδειξης

4.3.1. Στρατηγικές για την προστασία και ανάδειξη των βιγλών

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, προτείνονται ενέργειες που θα συμβάλλουν στην καθολική προστασία και ανάδειξη του δικτύου των βιγλών. Πέραν τούτου, δεδομένης της παράκτιας χωροθέτησης των βιγλών, η πρόταση στοχεύει στην επαναοικειοποίηση των ντόπιων και των επισκεπτών της Χίου, με τον ομφάλιο λώρο της, τη θάλασσα. Σε πρώτο στάδιο, περιγράφεται εν συντομία το σχέδιο δράσης (διάγ. 21).

Με εφαλτήριο τη δημιουργία ενός πληροφοριακού συστήματος παρακολούθησης και διαχείρισης των παράκτιων βιγλών, θα ορισθεί μία κοινή βάση δεδομένων ιστορικής, χωροθετικής, αρχιτεκτονικής, γεωμετρικής και φωτογραφικής τεκμηρίωσης, που θα συμβάλλει σε μία περισσότερο ολοκληρωμένη προσέγγιση. Μέρος της πληροφορίας, δύναται να διαχέεται δημόσια και να αποτελέσει τη βάση δημιουργίας ιστοσελίδας και εφαρμογής έξυπνων συσκευών για τις βίγλες της Χίου, με προοπτικές επέκτασης και εξέλιξης.

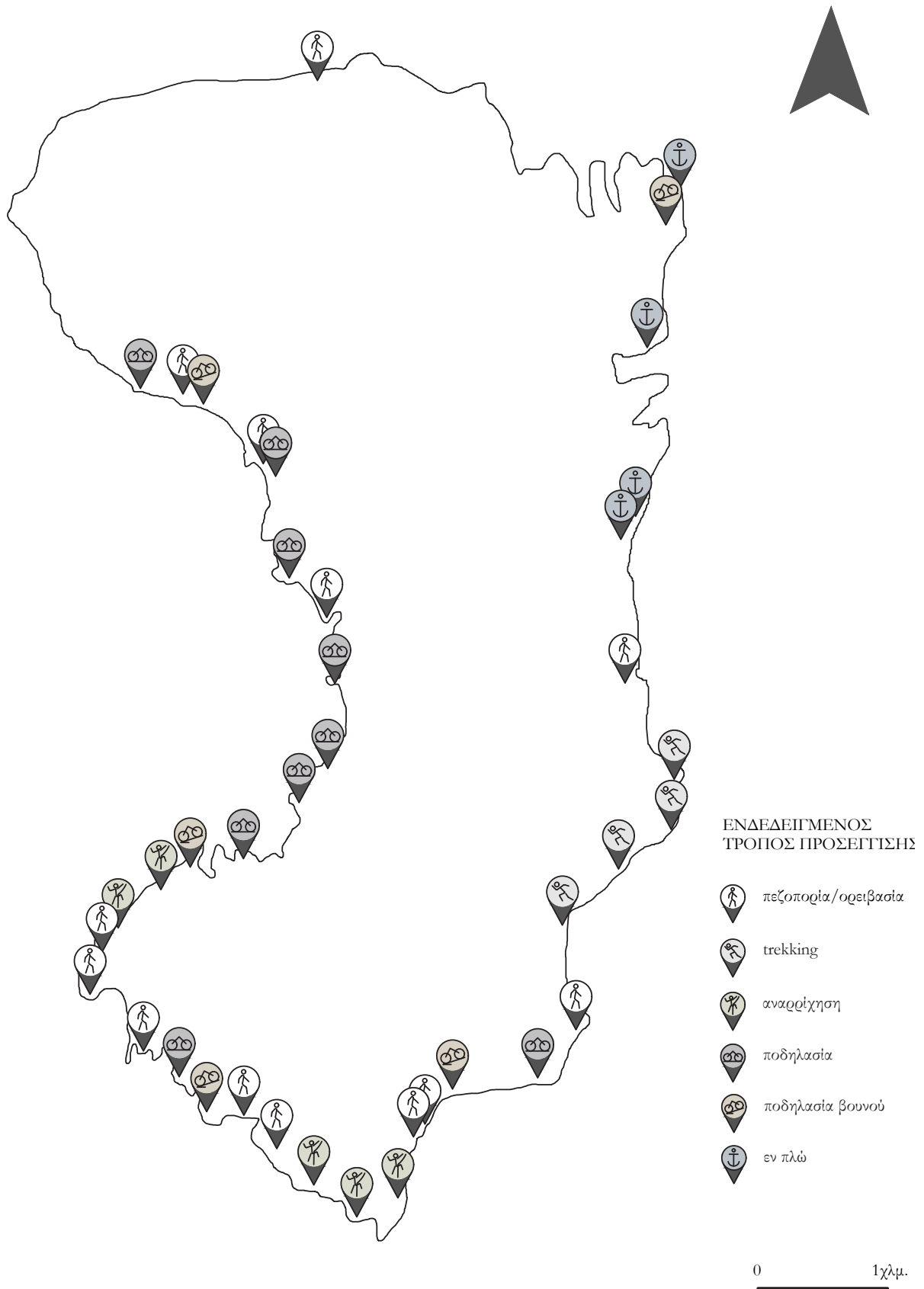
Στο ίδιο σύστημα πληροφόρησης, θα καταγράφονται οι εκάστοτε εργασίες, προβλήματα και προοπτικές, οι δαπάνες, οι χρηματοδοτήσεις, οι φορείς, οι κηρύξεις προστασίας, στατιστικά αποτελέσματα σχετικά με την επισκεψιμότητα και άλλων οικονομοτεχνικών δεδομένων. Θα συνδράμει τέλος, καθοριστικά, στον ορθό προγραμματισμό επισκευών, στερέωσης και αποκατάστασης βιγλών. Η αποκατάσταση και επανάχρηση μιάς οχυρωματικής κατασκευής δεν αποτελεί μία απλή διαδικασία. Απαιτείται διεπιστημονική τεκμηρίωση υψηλής εξειδίκευσης καθώς και υψηλό χρηματικό κόστος. Η βιωσιμότητα και η αυτοσυντήρηση των οχυρωματικών δομών που επαναλειτουργούν για το δημόσιο συμφέρον, είναι κομβικής σημασίας.

Κατ' επείγοντως, θα πρέπει να ληφθούν μέτρα προστασίας και ασφάλειας στις βίγλες που κινδυνεύουν από κατάρρευση και υποχώρηση του εδάφους τους ανά πάσα στιγμή (πιθανώς εξαιτίας σεισμικών φορτίσεων και βροχοπτώσεων). Η οριοθέτηση ζώνης ασφαλείας και περιορισμού κυκλοφορίας θα ήταν μία καλή πρακτική. Έπειτα, η ανάγκη καθαρισμού και συντήρησης των βιγλών και της ζώνης προστασίας τους είναι επιτακτική. Καθώς οι βίγλες δεν συντηρούνται και αφήνονται εκτεθειμένες στις καιρικές συνθήκες, οι αρμοί της τοιχοποιίας φανερώνονται, θέτοντας τα μνημεία σε κίνδυνο.

Ο καθαρισμός και η άμεση συντήρηση του περιβάλλοντός τους, συμβάλλει στην προστασία των βιγλών από τον κίνδυνο πυρκαγιάς, κίνδυνος που ελλοχεύει στη σημερινή εποχή ολοένα και περισσότερο. Θα ήταν γόνιμο, να χαρακτηρισθούν επίσημα ως μνημεία και οι περίπου δέκα βίγλες που έχουν εντοπισθεί και φέρουν υλικά κατάλοιπα, γεγονός που συμβάλλει στη διάσωση και προστασία τους. Επιπρόσθετα, θα ενισχυθεί ο χαρακτήρας του παράκτιου δικτύου επικοινωνίας, με περισσότερα σημεία εμβέλειας-σήματα κατατεθέν.

Πέρα του καθαρισμού των ίδιων των μνημείων και του άμεσου περιβάλλοντός τους, πρέπει να καθαρισθούν, να γνωστοποιηθούν με κατάλληλη σήμανση και μετέπειτα να συντηρηθούν οι διαδρομές και τα μονοπάτια που οδηγούν σε αυτές (διάγ. 20). Η διάνοιξη νέων μονοπατιών και η δημιουργία πολιτιστικών-φυσιολατρικών διαδρομών με κοινό γνώρισμα την παρουσία βιγλών, στηρίζει σε αξιοσημείωτα επίπεδα την προστασία και την ανάδειξη του πολιτιστικού και περιβαλλοντικού αποθέματος του νησιού. Οι βίγλες των διαδρομών, λόγω της εποπτικής θέσης, λειτουργούν συγχρόνως ως παρατηρητήρια της φύσης. Κάλλιστα, μπορούν να αξιοποιηθούν ως θέσεις σύγχρονων παρατηρητηρίων με αρχιτεκτονικό και εκπαιδευτικό ενδιαφέρον.

Παράλληλα, η προώθηση των πολιτιστικών και περιπατητικών διαδρομών μέσω της οργάνωσης

διάγρ. 20. διάγραμμα ενδεικτικού τρόπου προσέγγισης βιγλών

Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς σε απομονωμένες περιοχές

φυσιολατρικών και λαογραφικών δραστηριοτήτων και εκπαιδευτικών δράσεων και προγραμμάτων συμβάλλει στη διαφύλαξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς του τόπου. Η τοπική κοινότητα, θα μπορούσε μέσω των συλλόγων της να υποστηρίξει πολλές από τις προαναφερθείσες δράσεις, υπό την καθοδήγηση της αρμόδιας αρχαιολογικής υπηρεσίας. Οι περισσότερες βίγλες, συσχετίζονται άμεσα με ενεργούς οικισμούς και δύνανται να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη προστασία τους, όπως άλλωστε συνέβαινε και στο παρελθόν.

Τέλος, δε θα μπορούσε παρά να γίνει αναφορά στη μελέτη τειμηρίωσης του Δήμου Χίου περί της δημιουργίας συστήματος επαυξημένης (AR) και εικονικής πραγματικότητας (VR) για τις βίγλες της Χίου. Με την υλοποίηση του έργου, ο χρήστης έρχεται σε επαφή όχι μόνο με τις βίγλες, αλλά και με στοιχεία που συνθέτουν το τρόπο ζωής του Μεσαιωνικού Αιγαίοπελαγίτικου κόσμου. Πληροφορίες σχετικά με τη ναυσιπλοΐα, τα πλησιέστερα μεσαιωνικά χωριά, τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις, τις ανώνυμες ερειπωμένες κατασκευές που βρίσκονται στο τοπίο, μαρτυρούν την ιστορία, την αυθεντικότητα και την μοναδικότητα της Χίου.

δράσεις

πληροφοριακό σύστημα	ιστοσελίδα προβολής & ψηφιακή εφαρμογή ανάδειξης
αποτύπωση & τειμηρίωση	καθαρισμός & συντήρηση
άμεσα σωστικά μέτρα	αποκατάσταση & επανάχρηση
εντοπισμός & προσδιορισμός	καθαρισμός μονοπατιών
πολιτιστική διαδρομή	ψηφιακή εφαρμογή ανάδειξης
εκπαιδευτικές, φυσιολατρικές & συμπεριληπτικές δράσεις	εφαρμογή επαυξημένης & εικονικής πραγματικότητας

διάγ 21. κατάλογος δράσεων

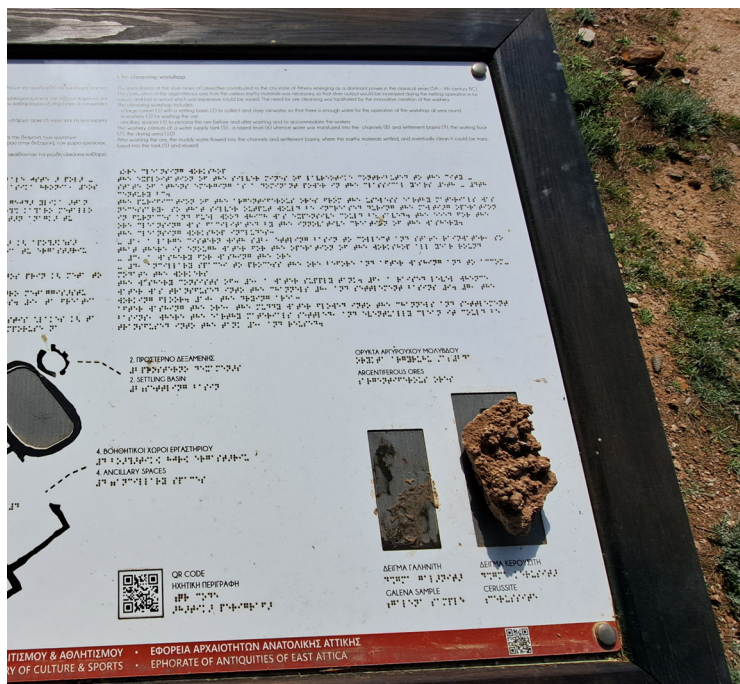

4.3.2. Ανάδειξη βιγλών μέσω πολιτιστικών περιπατητικών διαδρομών

Η διασφάλιση της προσβασιμότητας στις βίγλες, συνεπάγεται την προστασία και ανάδειξη όχι μόνο των ίδιων των βιγλών, αλλά και του ευρύτερου περιβάλλοντός τους. Σήμερα, στη πλειονότητά τους οι βίγλες προσεγγίζονται από ανθρώπους με ειδικό ενδιαφέρον για αυτές. Η έλλειψη σηματοδότησης των διαδρομών προς τις βίγλες, δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο τη δυνατότητα πλοήγησης. Αυτοί οι δυσπρόσιτοι τόποι, έχουν σημασία τόσο πολιτιστικά όσο και περιβαλλοντικά. Το μαγευτικό περιβάλλον, που προσφέρει πανοραμική θέα σε θάλασσα και στεριά, τις καθιστά ιδανική επιλογή είτε για τελικό προορισμό είτε για ενδιάμεση στάση σε ένα ειδικά σχεδιασμένο μονοπάτι πεζοπορίας.

Η προκείμενη πρόταση επιχειρεί να αναδείξει τον αδιάσπαστο χαρακτήρα των βιγλών μέσω ενός δικτύου πολιτιστικών περιπατητικών διαδρομών. Οι διαδρομές, επιλέγονται σε βραχώδη τοπία, επομένως προτείνεται η κατά τόπους λάξευση των βράχων και η διαμόρφωση των μονοπατιών (διάγ. 22) βάσει των τεχνικών προδιαγραφών της ελληνικής νομοθεσίας (ΦΕΚ 206/Β/30-1-2017). Τέλος, έχει ληφθεί υπόψη το Τοπικό Πολεοδομικό Σχέδιο των Μαστιχοχωριών, πρώην ΣΧΟΟΑΠ (Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης) για κάθε μία από τις περιοχές που προτείνονται οι επεμβάσεις. Στη δημοτική ενότητα Ομηρούπολης, που δεν έχει μέχρι στιγμής επικυρωθεί ΤΠΣ, λήφθηκαν υπόψη οι χρήσεις γης βάσει του ελληνικού κτηματολογίου.

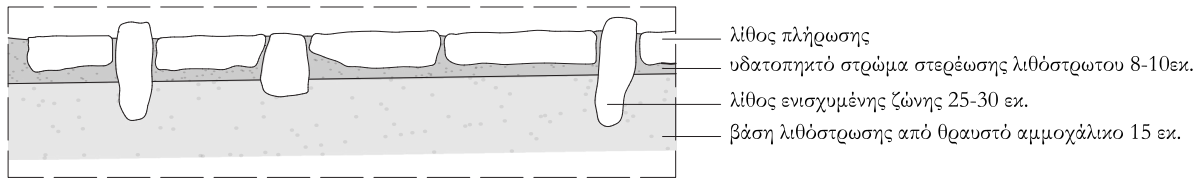
Τοποθετούνται πινακίδες σήμανσης και ενημέρωσης (εικ. 46,47), κοινής αισθητικής και σχεδιαστικής λογικής, που λαμβάνει υπόψη την αρχές της συμπερίληψης και της ασφάλειας ώστε να εκφραστεί χωρικά ο κοινός άξονας που διέπει τις προτεινόμενες πολιτιστικές διαδρομές. Προτείνεται τέλος, η τοποθέτηση όχι μόνο ειδικών στόχων στα πλαίσια ανάδειξης μέσω ψηφιακής εφαρμογής επαυξημένης πραγματικότητας αλλά και κατασκευών μικτής πραγματικότητας, κοινής σχεδιαστικής λογικής με το σύνολο του προτεινόμενου εξοπλισμού. Οι κατασκευές, συντελούνται από διαφανές υλικό (plexiglass) με μεταλλική πλαίσωση και λίθινη βάση που θεμελιώνεται στο έδαφος. Στο διάφανο τμήμα της

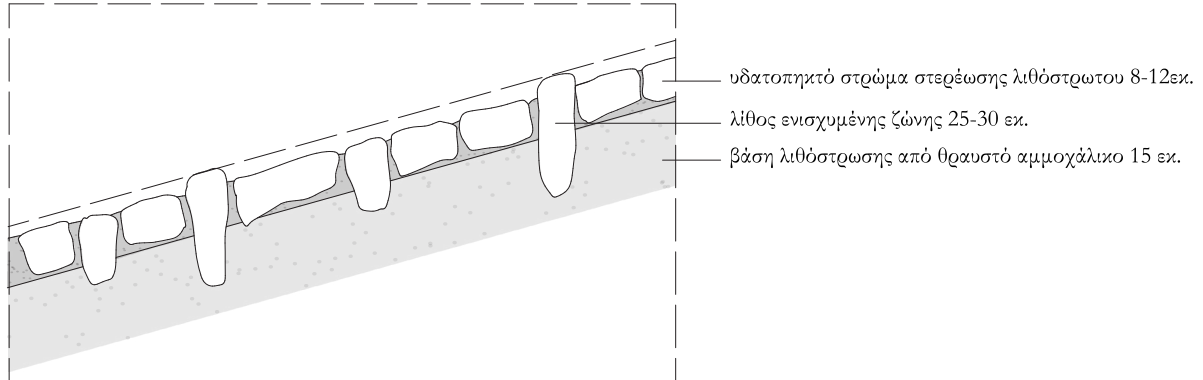
[εικ 46. Πινακίδα μικτής πραγματικότητας στο Panjim της Ινδίας], <https://www.tripadvisor.com.au/>

[εικ 47. Πινακίδες εποπτικών μέσων στα αρχαία μεταλλεία της Σούριζα στο Λαύριο, Χριστίνα Μαμαλουιάκη]

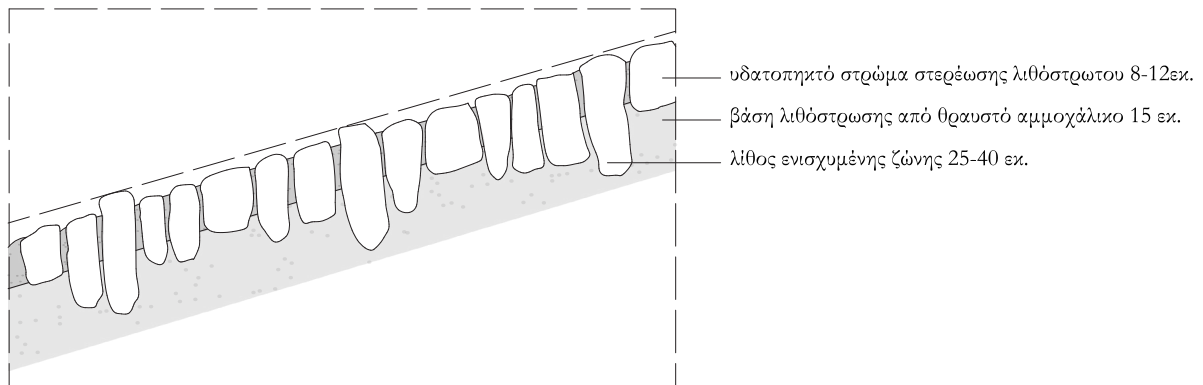
Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς σε απομονωμένες περιοχές

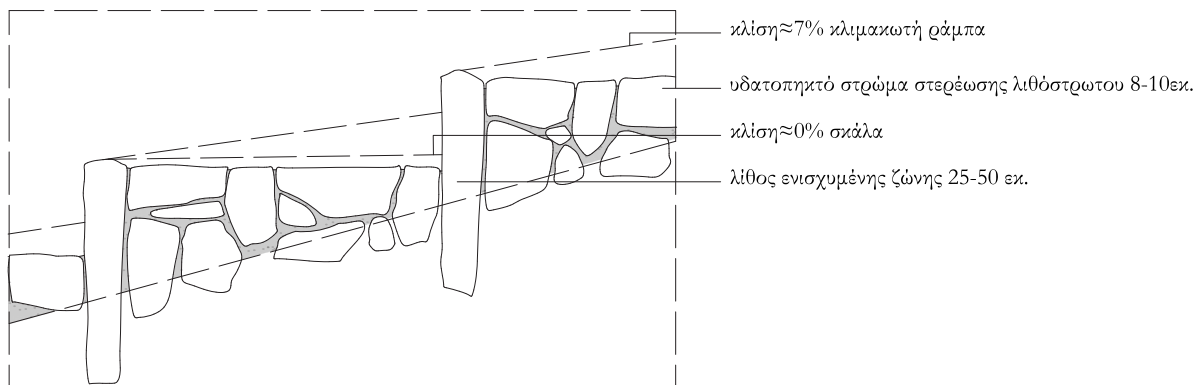
κλίση 0-10%

κλίση 10-25%

κλίση 25-35%

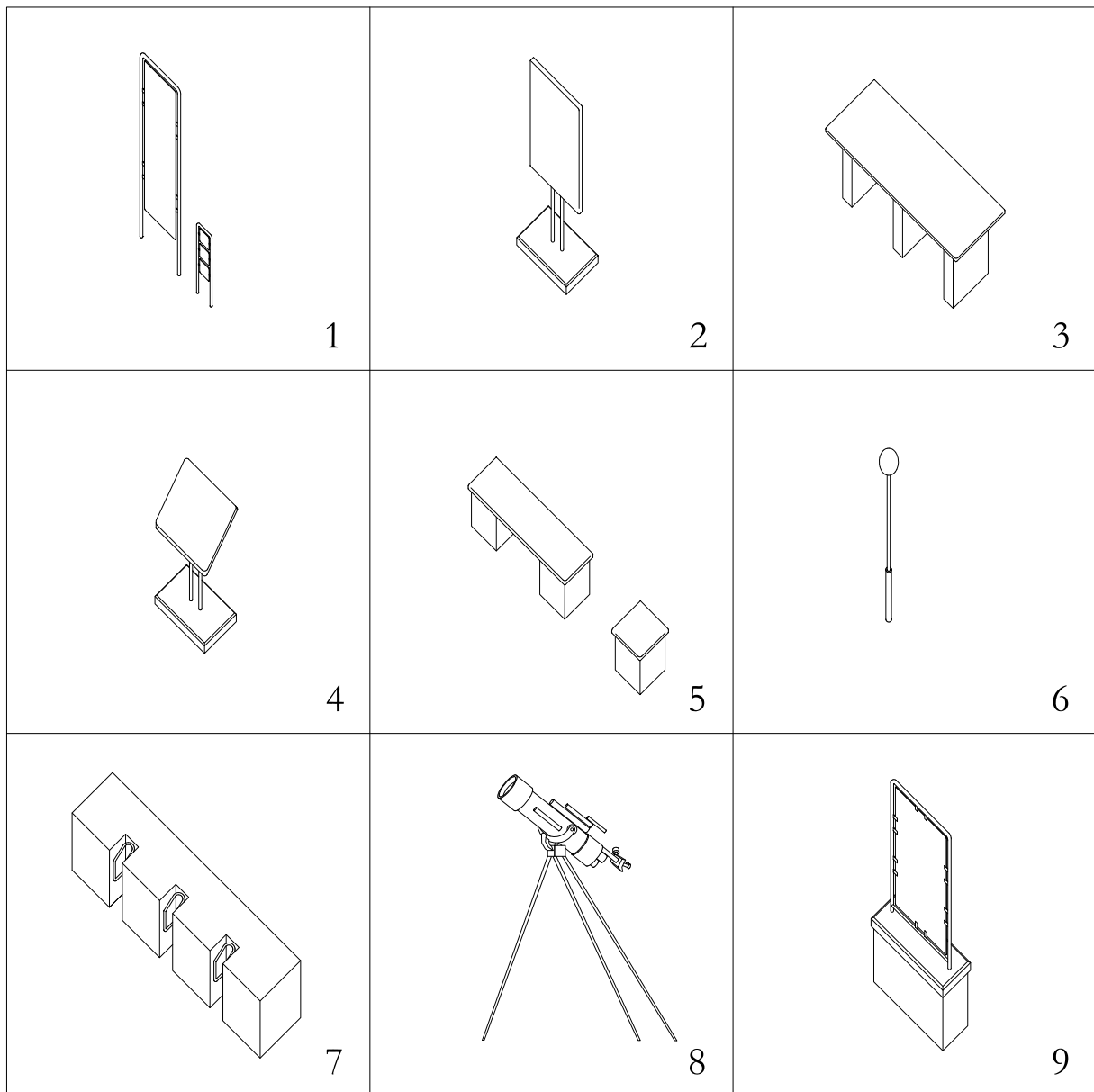

κλίσεις από 35% και άνω χωρίς υπόστρωμα

0

1μ.

διάγ 22. σχέδιο διαμόρφωσης μονοπατιών

0 1μ.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1. τύπος ενημερωτικής πινακίδας 1
2. τύπος ενημερωτικής πινακίδας 2
3. τραπέζι από πωρόλιθο
4. αναλόγιο πληροφοριών
5. κάθισμα από πωρόλιθο
6. τύπος φωτισμού
7. στάση ποδηλάτων από πωρόλιθο
8. τηλεσκόπιο
9. πινακίδα μικτής πραγματικότητας

διάγ 23. κατάλογος εξοπλισμού

κατασκευής, θα περιλαμβάνονται λιτές γραμμές της αρχικής μορφής βίγλας που σε συνδυασμό με το εικονιζόμενο περιβάλλον των βιγλών, ο παρατηρητής-θεατής θα αντικρίζει μία πληρέστερη εικόνα (διάγ. 23).

κέντρο δικτύου- Πύργος Κουλά Χίου

Στη βίγλα του Κουλά, που πιθανότατα αποτελούσε και στο παρελθόν το κέντρο του δικτύου των παράκτιων πύργων, προτείνεται να τοποθετηθεί πινακίδα πληροφόρησης της ιστορίας των βιγλών και ενημέρωσης των προτεινόμενων διαδρομών (καθώς και τον ενδεδειγμένο τρόπο προσέγγισης τους). Προτείνεται παράλληλα η αποκατάσταση και επανάχρηση της βίγλας σε χώρο πληροφόρησης και ενημέρωσης για τη λειτουργία των βιγλών. Ακόμη, τα πρόχειρα κτίσματα πέριξ του μνημείου κάθε άλλο παρά αναδεικνύουν τη σπουδαιότητα του σημείου. Τα μνημεία του Κάστρου της Χίου, οφείλουν να επανενταχθούν στον αστικό ιστό της πόλης.

Οι διαδρομές, τοποθετούνται στην ευρύτερη περιοχή της βίγλας του Εμποριού, της Αγίας Δύναμης και της Ελίντας, περιοχές με αξιόσημαντο πολιτιστικό και περιβαλλοντικό απόθεμα. Επιλέχθηκαν επίσης με κριτήριο το επίπεδο δυσκολίας διάσχισης τους καθώς και την χρονική τους διάρκεια. Στις περιπτώσεις των περιοχών μελέτης, οι διαδρομές διασχίζονται με σχετική ευκολία, ιδίως μετά από εργασίες καθαρισμού και διάνοιξης και εντός δύο ή τριών ωρών.

διαδρομή 1-βίγλες Εμποριού και Μπρούκια

Η πρώτη διαδρομή, προσεγγίζει δύο μισογκρεμισμένες βίγλες (εικ. 49,50) που δεσπόζουν επί του χαμηλού βραχώδους λόφου του Προφήτη Ηλία, ανάμεσα στους παραθαλάσσιους οικισμούς του Εμποριού και της Κώμης (διάγ. 24). Οι οικισμοί, απέχουν οδικά το πολύ (10) λεπτά από τους μεσαιωνικούς οικισμούς Πυργί και Καλαμωτή. Αξιοσημείωτο είναι πως η απόσταση μεταξύ τους είναι μόλις 0,7 χλμ., γεγονός που υποδηλώνει την σημασία εποπτείας του πεδίου, αν και πιθανολογείται πως δεν λειτουργούσαν ταυτόχρονα. Το λιμάνι του Εμποριού, υπήρξε σπουδαίο λιμάνι των μεσαιωνικών χρόνων, ως σημείο διακίνησης της μαστίχας προς την Ανατολή. Οι βίγλες επικοινωνούν οπτικά με τη βίγλα της Κώμης και άλλοτε μάλλον επικοινωνούσαν και με τις ερειπωμένες βίγλες των Γριδίων και των Δοτίων. Οι προτεινόμενες δράσεις διέρχονται από τον κυρηγμένο αρχαιολογικό χώρο του Εμποριού και από ζώνες προστασίας Α και Β¹. Οι βίγλα του Εμποριού και της Κώμης συγκεκριμένα, ανήκουν στην αδόμητη ζώνη Α προστασίας του αρχαιολογικού χώρου Εμποριού, σύμφωνα με την υπ' αριθμόν απόφαση ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ20/44450/2339².

Η προτεινόμενη διαδρομή, συνολικού μήκους 1,5 χλμ. και μέγιστου υψόμετρου 274 μ. από τη θάλασσα, με σημείο εκκίνησης το χώρο στάθμευσης του Εμποριού οδηγεί αρχικά στην ομώνυμη βίγλα. Η διαδρομή, θα μπορούσε να προσεγγιστεί και με αφετηρία τον αρχαιολογικό χώρο του Εμποριού ή και το φυλάκιο Κώμης. Ανάμεσα στις δύο βίγλες, βρίσκεται το κλεφτολίμανο, ένα μικρό λιμανάκι που λόγω της περίκλειστης μορφής τους, αποτελούσε καταφύγιο για την άμυνα σε περιπτώσεις πειρατικών επιθέσεων και ερείπια πετρόχτιστων κατασκευών.

Ο περιπατητής κατά τη πορεία του, δεν συναντά απλά έναν ιστορικό τόπο με μαγευτική θέα, αλλά και ένα ιδιαίτερο γεωφυσικό ανάγλυφο με κοίλα σπασίματα στα πετρώματά του. Η διάβρωση των όξινων-ηφαιστειακής προέλευσης-πετρωμάτων του λόφου, παραπέμπει περισσότερο στην τυπική εικόνα της Τήνου και της Ικαρίας, τόπων αντίστοιχης ορνιτολογικής σύστασης, παρά στο τυπική εικόνα της

1 ΦΕΚ: 199/Β/1960-05-11, ΦΕΚ: 257/Β/1990-04-10, ΦΕΚ: 91/Β/1992-02-14, ΦΕΚ: 198/Β/1992-03-23, ΦΕΚ: 198/Β/1992-03-23, ΦΕΚ: 272/Β/1992-04-17, ΦΕΚ: 199/Β/1960-05-11, ΦΕΚ: 257/Β/1990-04-10, ΦΕΚ: 91/Β/1992-02-14, ΦΕΚ: 198/Β/1992-03-23.

2 ΦΕΚ: 272/Β/1992-04-17

0 200μ.

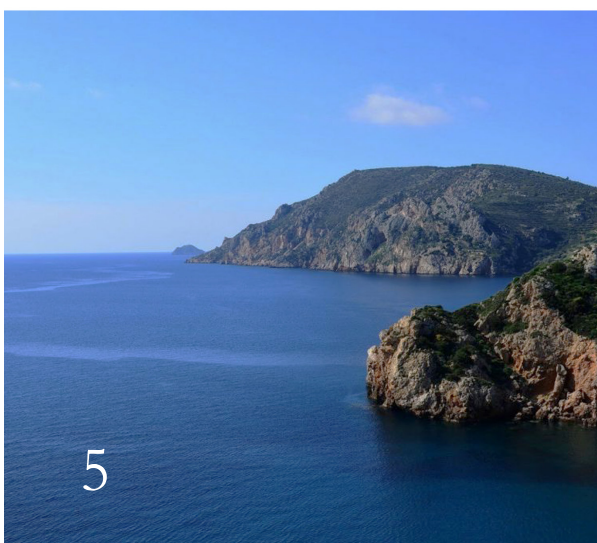
ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- 0.σημείο έναρξης/λήξης
- 1.σημείο θέασης/στάσης
- 2.βίγλα Εμποριού
- 3.κλεφτολίμανο
- 4.ερείπια
- 5.σημείο θέασης/στάσης
- 6.βράχος
- 7.βίγλα Μπρούκια

μήκος διαδρομής:	1,5 χλμ.
μέγιστο/ελάχιστο υψόμετρο:	274/2μ.
χρόνος:	1 ώρα 20 λεπτά

διάγ 24. τοπογραφικό διάγραμμα περιπατητικής διαδρομής 1

[εικ 48. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 1, προσωπική επεξεργασία]

[εικ 49. Η βίγλα του Εμποριού , <https://www.emporiosbay.gr/el/>]

[εικ 50. Η βίγλα Μπούκια της Κώμης , <https://www.emporiosbay.gr/el/>]

φύσης των Μαστιχοχωριών (εικ. 48). Οι βίγλες του Προφήτη Ηλία, βρίσκονται σήμερα σε πολύ κακή κατάσταση. Διασώζουν σήμερα περίπου το 1/3 του αρχικού ύψους και λίθοι κείτονται γύρω τους, λόγω της αποκόλλησης τμημάτων της εξωτερικής παρειάς της τοιχοποιίας. Επεμβάσεις τμηματικής ανακατασκευής της λιθοδομής και αρμολογήματος κρίνονται απαραίτητες.

διαδρομή 2-βίγλα Αγίας Δύναμης

Η διαδρομή που ακολουθεί, είναι κυκλική, συνολικού μήκους 3,8 χλμ, φθάνει σε υψόμετρο 397μ. και με αφετηρία την παραλία των Κάτω Φανών, καταλήγει στη μαγευτική παραλία Αγία Δύναμη και Σαλάγωνα (διάγ. 25). Τα Κάτω Φανά, απέχουν οδικά μόλις 15 λεπτά (6,85χλμ.) από τον μεσαιωνικό οικισμό των Ολύμπων. Η διαδρομή επιλέχθηκε καθώς συνδέει σημαντικά σημεία ενδιαφέροντος εκτός της βίγλας της Αγίας Δύναμης, όπως το επισκέψιμο κατά τους θερινούς μήνες σπήλαιο των Ολύμπων, το κηρυγμένο μνημείο-ιερό του Φαναίου Απόλλωνα³ στα Κάτω Φανά, πετρόχτιστα καλύβια. Η διαδρομή, διέρχεται οριακά από τη ζώνη προστασίας Α του μνημείου⁴. Ως αφετηρία της διαδρομής επιλέγεται ο ναός της Αγίας Δύναμης (Ιερός Ναός Αγίας Θεοδοσίας), ναός που έχει κηρυχθεί ως ιστορικός και διατηρητέο μνημείο με περιμετρική ζώνη προστασίας 15μ⁵. Έχει αξιόλογο ξυλόγλυπτο τέμπλο, τοιχογραφίες και χρονολογείται στην περίοδο της Οθωμανικής Κυριαρχίας (18ος αιώνας).

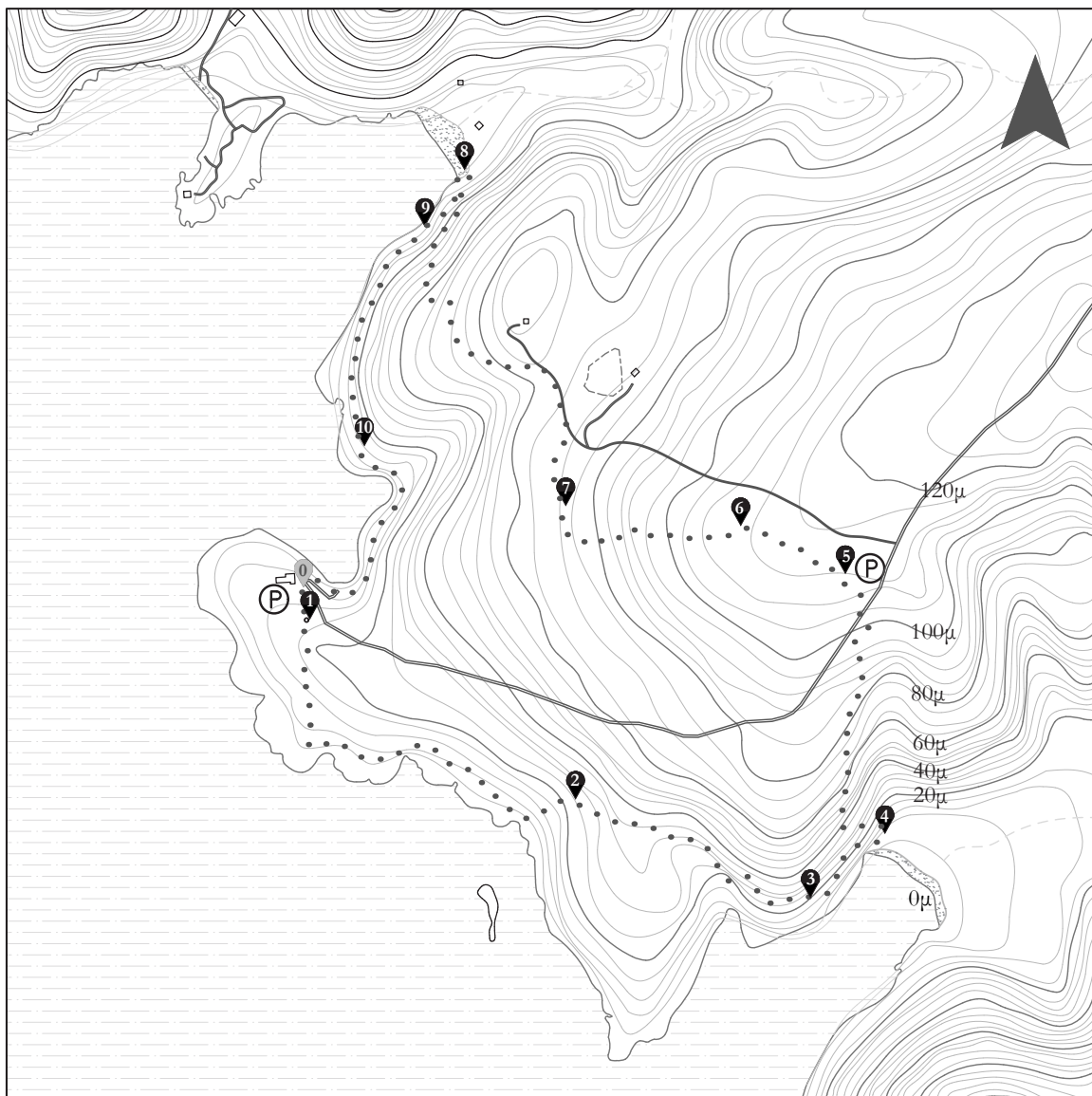
Η βίγλα, εδράζεται σε χαμηλό ύψωμα και αν και η δομή της τοιχοποιίας της στο μεγαλύτερο τμήμα της έχει διαταραχθεί διακρίνονται στοιχεία της κουλουροκωνικής βάσης της (scarpa), της σύμπλεξης των λίθων της τοιχοποιίας, καθώς και της πλήρωσης του πυρήνα της με αργούς λίθους και χώμα. Πρόκειται για μία από τις πιο φωτογραφισμένες βίγλες του νησιού, αφενός λόγω της γειτνίασης της με ασφαλτόδρομο και την παραλία της Αγίας Δύναμης, αφετέρου λόγω της «γλυπτικής» της διάστασης.

3 Στα Φανά υπάρχουν κατάλοιπα του αρχαϊκού Ιερού του Φαναίου Απόλλωνα πάνω στον οποίο κτίστηκε παλαιοχριστιανική βασιλική. Στην γύρω περιοχή βρίσκονται εντοιχισμένα σε μικρούς αναλημματικούς τοίχους αρχιτεκτονικά μέλη του αρχαϊκού ναού.

4 ΦΕΚ: 87/Β/1959-03-06, ΦΕΚ: 769/Β/1986-10-31, ΦΕΚ: 91/Β/1992-02-14, ΦΕΚ: 198/Β/1992-03-23, ΦΕΚ:272/Β/1992-04-17

5 ΦΕΚ: 134/Β/1965-02-20

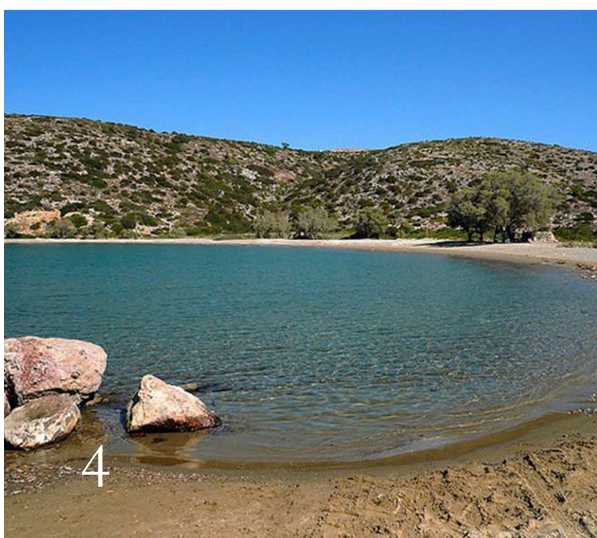
0 200μ.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- 0.σημείο έναρξης/λήξης
- 1.βίγλα Αγίας Δύναμης
- 2.σημείο θέασης/στάσης
- 3.σημείο θέασης/στάσης
- 4.παράλια Κάτω Φανά
- 5.σπήλαιο Ολύμπων
- 6.σημείο θέασης/στάσης
- 7.ερείπια
- 8.παράλια Σαλάγωνα
- 9.ερείπια
- 10.παράλια Αγίας Δύναμης

μήκος διαδρομής:	3,8 χλμ.
μέγιστο/ελάχιστο υψόμετρο:	397μ./3μ.
χρόνος:	3 ώρες 20 λεπτά

διάγ 25. τοπογραφικό διάγραμμα περιπατητικής διαδρομής 2

[εικ 51. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 2, προσωπική επεξεργασία]

[εικ 52. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 2, <https://el.wikiloc.com/>]

[εικ 53. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 2, <https://el.wikiloc.com/>]

8

[εικ 54. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 2, <https://www.emporiosbay.gr/el/>]

9

[εικ 55. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 2, <https://el.wikiloc.com/>]

10

[εικ 56. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 2, <https://www.emporiosbay.gr/el/>]

Ο επισκέπτης, μέσω της φυσικής ράμπας που έχει δημιουργηθεί εξαιτίας της εκροής του υλικού πλήρωσης της τοιχοποιίας, καταφθάνει εύκολα στον πυρήνα της βίγλας, ως ένας σύγχρονος βιγλάτορας που εποπτεύει, αντικριστά με τη βίγλα στην Αυλωνιά και των Κάτω Φανών, τον τόπο. Αξίζει επίσης να επισημανθεί, πως ενώ οι βίγλες της Αυλωνιάς και των Κάτω Φανών επικοινωνούν οπτικά μεταξύ τους, η παρουσία βίγλας στην Αγία Δύναμη, επεξηγείται λόγω της κρισιμότητας του πεδίου της, καθώς το πλήθος κόλπων του προσφέρεται για ελλιμενισμό πλεούμενων (εικ. 51-56).

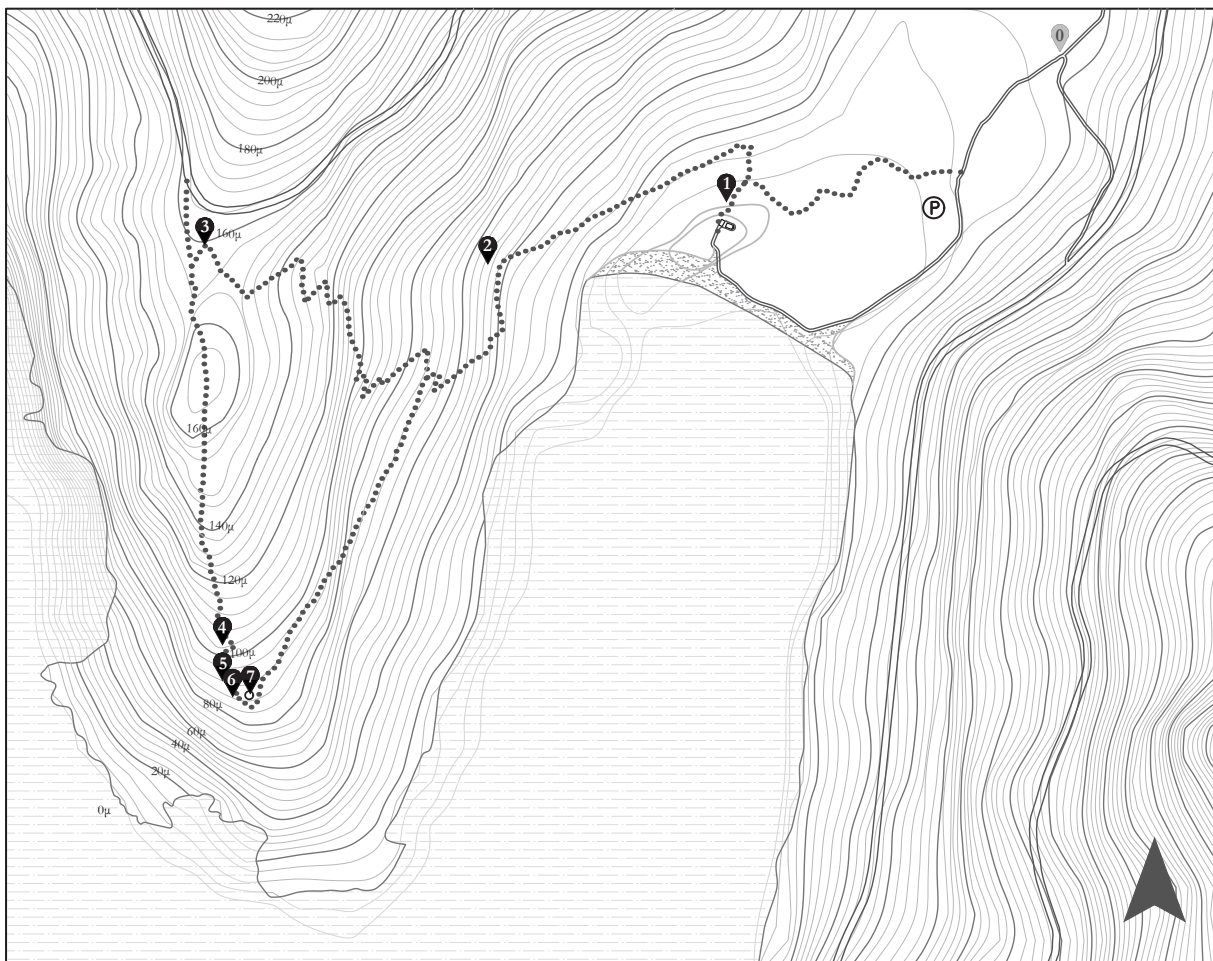
διαδρομή 3-βίγλα Ελίντας

Η επόμενη διαδρομή (διάγ. 26), προσεγγίζει τη βίγλα της Ελίντας (εικ. 58,59). Βρίσκεται σε δασική έκταση και λόφο πλησίον της ομώνυμης παραλίας, ενός μεγάλου και κλειστού κόλπου που κατά το β' παγκόσμιο πόλεμο «έκρυβε» στα ονειρικά νερά του, το θρυλικό υποβρύχιο «Παπανικολής». Η μοναδικότητα της περιοχής αποκραυσιώνεται από το γεγονός πως αποτελεί κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο καθώς στη θέση Ελίντα υπάρχουν λείψανα ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων⁶. Το φυσικό λιμάνι της Ελίντας, στο παρελθόν, χρησιμοποιήθηκε για τη φόρτωση και εκφόρτωση εμπορευμάτων καθώς και για την αναμονή πλοίων. Αυτό καθιστούσε ιδιαίτερα σημαντικό τον έλεγχο των πλοίων που εισέρχονταν στο λιμάνι. Η βίγλα της Ελίντας φαίνεται πως είχε καθαρά εποπτικό ρόλο. Πιθανότατα να μη λειτουργούσε για τη μετάδοση μηνυμάτων, όπως οι γειτονικές βίγλες του Τραχηλιού και του Παχή, αλλά περισσότερο για την επιτήρηση του λιμανιού της Ελίντας. Η παραλία απέχει μόλις 5 χλμ. από τον χωριό Ανάβατος και το Λιθί. Σημείο του δρόμου που οδηγεί σε αυτή και παλαιότερα διέσχιζε μονοπάτι της διαδρομής Αυγώνυμα -Λιθί -Σιδηρούντα επιλέγεται ως σημείο έναρξης και λήξης της προτεινόμενης διαδρομής. Η κυκλική διαδρομή έχει συνολικό μήκος 4,3 χλμ. και μέγιστο υψόμετρο 170μ. με ήπιες κλίσεις.

Μετά τη διάσχιση του λιθόκτιστου μονοπατιού, μήκους 1 χιλιομέτρου, ο επισκέπτης διασχίζει τη κορφή του λόφου με κατεύθυνση προς νότο, έως ότου συναντά τη βίγλα και άλλα ενδιαφέροντα στοιχεία, όπως ίχνη καλυβιού, σωρό από κουρασάνι, και τα θεμέλια ενός κυκλικού κτίσματος, διαστάσεων ανάλογων της βίγλας. Πιθανολογείται πως πρόκειται για την αρχική θέση της βίγλας που στη πορεία εγκαταλείφθηκε και κατασκευάστηκε η υπάρχουσα. Κατά τη διάρκεια της διαδρομής, ο επισκέπτης έρχεται σε επαφή με την άγρια φύση της περιοχής, την μαγευτική θέα, ερείπια κατασκευών, το ναΐσιο του Αγίου Γεωργίου του 1888, κυρίως όμως κατανοεί βιωματικά την έννοια του «δικτύου πύργων εποπτείας». Από τη θέση της βίγλας της Ελίντας, βλέπει κανείς την αποκατεστημένη βίγλα του Παχή, του Τραχηλιού, και στο βάθος, τα ίχνη της βίγλας Καμινάκι στο Λιθί.

Η βίγλα της Ελίντας, μία εκ των τεσσάρων καλύτερα διατηρημένων βιγλών της Χίου, δεν έχει αποκατασταθεί και κινδυνεύει από κατάρρευση. Μέρος της τοιχοποιίας της βάσης έχει καταρρεύσει λόγω ωθήσεων γαιών και τμήματα του δαπέδου του δωματίου και των επάλξεων έχουν καταρηνμισθεί λόγω της παρουσίας νερού και αλάτων. Είναι επιτακτική η ανάγκη αποκατάστασης της, γεγονός που ενισχύει η συγκεκριμένη πρόταση, μέσω της εξασφάλισης προσβασιμότητας.

0 200μ.

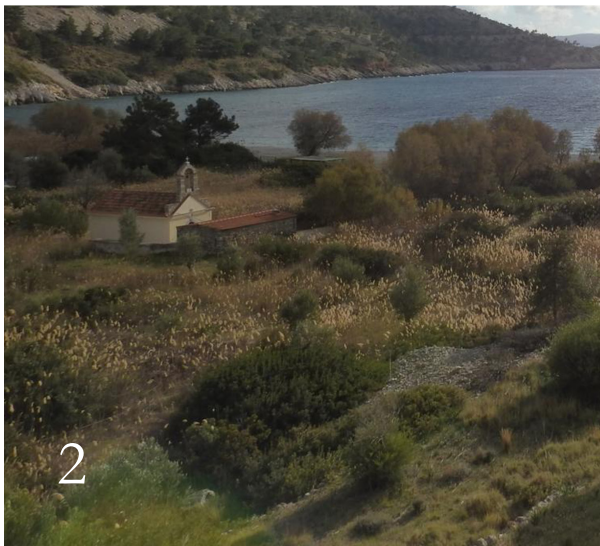
ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- 0.σημείο έναρξης/λήξης
- 1.πηγαδάκι
- 2.αρχή εμφανούς λιθόκτιστου μονοπατιού για Σιδηρούντα
- 3.τέλος εμφανούς λιθόκτιστου μονοπατιού για Σιδηρούντα
- 4.βάση/θεμέλιο κυκλικού κτίσματος
- 5.κουρασάνι
- 6.βίγλα Ελίντας

μήκος διαδρομής:	4,3 χλμ.
μέγιστο/ελάχιστο υψόμετρο:	170/3μ.
χρόνος:	1 ώρα 30 λεπτά

διάγ 26. τοπογραφικό διάγραμμα περιπατητικής διαδρομής 3

[εικ 58. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 3, προσωπική επεξεργασία]

[εικ 59. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 3, Chios Vertical Life]

[5]. Συμπεράσματα

Οι στρατηγικοί στόχοι ενός σχεδίου καλούνται να προασπίσουν την αιεφόρο ανάπτυξη του τόπου. Οι ιδιαιτερότητες των νησιών (νησιωτικότητα) διαμορφώνουν μια ιδιαίτερη αναπτυξιακή στρατηγική για τον νησιωτικό χώρο, που στηρίζεται στο τρίπτυχο: ποιοτικά, πράσινα και ίσων ευκαιριών νησιά. Σε κάθε αναπτυξιακό σχέδιο ενός νησιού είναι προ απαιτούμενη η σύζευξη με το Εθνικό Αναπτυξιακό Σχέδιο και το Στρατηγικό Σχέδιο της Περιφέρειας, δίχως να εκλείπουν αιτιολογημένες αποκλίσεις και καινοτομίες με στόχο την προσαρμογή στις ιδιαίτερες ανάγκες του.

Η ύπαρξη μιας οργανωμένης και στοχευμένης νησιωτικής πολιτικής δύναται να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα των τοπικών φορέων και αρχών, πόσο μάλλον σε χώρες όπως η Ελλάδα, όπου οι πόροι και οι αρμοδιότητες συγκεντρώνονται ως επί τω πλείστων στα αρμόδια όργανα της εκάστοτε κυβέρνησης. Ποια στρατηγική επομένως θα μπορούσαν να ακολουθήσουν τα νησιά της Μεσογείου στον 21ο αιώνα, και ιδίως αυτά του ελλαδικού χώρου που κινδυνεύουν από τον υπερτουρισμό, την κλιματική αλλαγή, την παράκτια αλλοίωση (διάβρωση ακτών, ανύψωση στάθμης θάλασσας κ.λπ.) και τη σπανιότητα πόσιμου νερού;

Το σχέδιο διαχείρισης των βιγλών που προτείνεται, αποσκοπεί στη δημιουργία ενός δικτύου που θα συνδέει όχι μόνο τις βίγλες μεταξύ τους αλλά και τους εμπλεκόμενους φορείς. Η απουσία συντήρησης και προστασίας των βιγλών μέχρι πρότινος, σε συνδυασμό με τις φθορές που προκάλεσε ο χρόνος και οι φυσικές καταστροφές οδήγησαν στην κακή κατάσταση διατήρησης της πλειοψηφίας των βιγλών σήμερα. Οι ελάχιστες αποκατεστημένες βίγλες του νησιού αδυνατούν να αναδείξουν τον αδιάσπαστο ρόλο των βιγλών στο σύνολό του. Δίχως τις επεμβάσεις συντήρησης και αποκατάστασης των εναπομεινάντων βιγλών, εγκυμονεί ο κίνδυνος κατάρρευσής τους ανά πάσα στιγμή.

Στη σύγχρονη εποχή που η τεχνολογία και οι ταχύτατοι ρυθμοί ζωής κυριαρχούν, οι πολιτιστικές περιπατητικές διαδρομές που προτείνονται, προσφέρουν μια ουσιαστική και αναζωογονητική εμπειρία που συνδέει το παρελθόν με το παρόν και τον άνθρωπο με τη φύση. Συνδυάζουν συγχρόνως την άσκηση, την εξερεύνηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και την επαφή με το φυσικό περιβάλλον. Οι πολιτιστικές διαδρομές του ΑΕΙ συντελούν ένα πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση.

Με βάση την αξιοποίηση των πολιτιστικών διαδρομών του ΑΕΙ για την περίπτωση της Χίου, επιχειρείται η ταξινόμηση και η ένταξη των βιγλών σε ένα ευρύτερο δίκτυο πολιτιστικών διαδρομών που αφενός αναδεικνύει τα ίδια τα μνημεία αφετέρου ενδυναμώνει την Χιακή πολιτιστική ταυτότητα. Ιδίως σε περιοχές όπως η Χίος, τόπο παραμεθόριο και απομονωμένο, δύναται να συμβάλλουν στην κοινωνικοοικονομική, πολιτιστική και περιβαλλοντική τους ανάπτυξη. Οι πολιτιστικές διαδρομές ολοένα και πιο συχνά αξιοποιούνται ως μέσο ψυχαγωγίας και εκπαίδευσης των επισκεπτών, καθώς καθοδηγούν τις αντιλήψεις και τις συμπεριφορές απέναντι στην πολιτιστική κληρονομιά.

Εντούτοις, η «σκληρή διαχείριση» που μία καθορισμένη γραμμική σύνδεση προμηνύει, υπογραμμίζει τον ρόλο τους ως μέσο ελέγχου στον τουριστικό σχεδιασμό και στη ρύθμιση της ροής των επισκεπτών. Συνεπακόλουθα, μία λειτουργική πολιτιστική διαδρομή, ανεξάρτητα του χώρου και χρόνου εφαρμογής της, καλείται να ανταποκρίνεται σε τρεις βασικούς παράγοντες: τη γνώση του κοινού στόχου, τον τουριστικό σχεδιασμό και τη συστηματική αξιολόγηση της διαδρομής.

Όποια και αν είναι η σχεδιαστική στρατηγική, η επιτυχία της βασίζεται στην ενεργό συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων μερών της τοπικής κοινωνίας (αυτοδιοίκηση, δημόσιοι φορείς, επιστημονική κοινότητα, επιχειρηματίες, εργαζόμενοι, περιβαλλοντικές και πολιτιστικές ΜΚΟ, και ευρύτερη κοινωνία) όπου το κάθε μέρος αναλαμβάνει ρόλο σε ένα κοινό όραμα δράσης, ανάλογα με τις αρμοδιότητες και τα ενδιαφέροντά του.

Τα επιτυχημένα παραδείγματα θεμελιώνονται σε έναν συμμετοχικό σχεδιασμό και στη συνεργατική

υλοποίησή του, όπου κάθε μέλος της κοινωνίας αναλαμβάνει το μερίδιο ευθύνης που του αναλογεί. Η ενεργή συνεργασία και η συνδημιουργία αξίας από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη αποτελεί κλειδί για κάθε πρωτοβουλία που στοχεύει στη βιωσιμότητα και την κυκλική οικονομία.

Βιβλιογραφία

- Wijesuriya, G., Thompson, J., & Young, C. (2013). *Managing Cultural World Heritage*. manual. Paris: UNESCO.
- Delegou, E., Mourgi, G., Tsilimantou, E., & Ioannidis, C. (2019). A Multidisciplinary Approach for Historic Buildings Diagnosis: The Case Study of the Kaisariani Monastery. *Heritage*(2), p. 1211-1232.
- Dessein, J. (2015). *Culture in, for and as Sustainable Development: Conclusions from the COST Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability*. University of Jyväskylä.
- Oikonomopoulou, Eleni & Delegou, Ekaterini & Sayas, John & Moropoulou, A.. (2016). *An innovative approach to the protection of cultural heritage: The case of cultural routes in Chios Island, Greece*. Journal of Archaeological Science: Reports. 14. p. 742-757.
- Fafouti, A., Vythoulka, A., Delegou, E., Farmakidis, N., Ioannou, M., Perellis, K., Moropoulou, A. (2023). Designing Cultural Routes as a Tool of Responsible Tourism and Sustainable Local Development in Isolated and Less Developed Islands: The Case of Symi Island in Greece. *MDPI, Land*, 12(1590).
- Hawkes, J. (2001) *'The Fourth Pillar of Sustainability: Culture's essential role in public planning'*, Common Ground Publishing, p. 80.
- Moropoulou, A., Lampropoulos, K., & Vithoulka, A. (2021). The Riverside Roads of Culture as a Tool for the Development of Aitolokarnania. *Heritage*(4), p. 3823 -3847.
- Moropoulou, A., Kouli, M., Avdelidis, N., & Kourteli, C. (2000). Preservation Planning As A Tool For A Sustainable Historic City. *WIT press*, p. 327-336.
- Mudge, M., & Asley, M. (2012). A digital future for cultural heritage. XXI International CIPA Symposium, 01-06 October, Athens, Greece
- Oikonomopoulou, E., Delegou, E. T., Sayas, J., Vythoulka, A., & Moropoulou, A. (2023). Preservation of Cultural Landscape as a Tool for the Sustainable. *MDPI, Land* 12(8), 1579.
- Roca, P. C. (1987). *De cara a la Mediterrania: Les torres del litoral Catala*. Barcelona, p. 12.
- Soini, K., & Birkeland, I. (2014). Exploring the scientific discourse on cultural sustainability. *Geoforum*, 51, p. 213-225.
- Souza, P. D. (2002). *Piracy in the Graeco-Roman World*. Cambridge University Press, p. 3.
- Vecco, M. & Srakar, A. (2018). *The unbearable sustainability of cultural heritage: An attempt to create an*

- index of cultural heritage sustainability in conflict and war regions. Journal of Cultural Heritage*, in press.
- Vythoulka A., Delegou E., Caradimas C; Moropoulou A. (2021). Protection and Revealing of Traditional Settlements and Cultural Assets, as a Tool for Sustainable Development: The Case of Kythera Island in Greece. *Land*(10), 1324.
- Vythoulka, A., Kaliakmanis, F., Delegou, E., Giannikouris, A., Kampanis, N., & Alexandrakis, G., Moropoulou, A., Chlorokostas. S., Magkoufis, E., Kontopoulos, C., Charalampopoulou, V., (2024). Agritourism as a strategy of remote island's development: the case study of Kasos. *ACM Journal on Computing & Cultural Heritage*.
- Αρακαδάκη, Μ. (2002). *Τα φρούρια των βράχων και η άμυνα των στρατηγικής σημασίας λιμανιών στη βενετοκρατούμενη Κρήτη στο "Τα Παράκτια οχυρά και η άμυνα των λιμανιών"*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων .
- Αυγερινού, Σ. (2023). Νεώτερες εννοιολογικές προσεγγίσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς στα πλαίσια του βιώσιμου χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, Διδακτικές σημειώσεις ΔΠΜΣ "Προστασία Μνημείων ΕΜΠ".
- Γανιάρης, Ν. (2000). *Βιγλίζοντας. Θάλασσα & Πολιτισμός. Εξερευνώντας τα μεσαιωνικά παρατηρητήρια*. Χίος: άλλα πι.
- Γιαννακίδης, Α. (2015). Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη. Αθήνα: Κάλλιπος, Ανοιχτές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, σελ. 134-140.
- Ελλάδα της Θάλασσας*. (2004). (εκδ) Ασδραχάς, Σ., Τζαμτζής, Α., & Χαρλαύτη, Τ. Αθήνα: Μέλισσα, σελ. 138-145.
- Επικοινωνίες και μεταφορές στη προβιομηχανική περίοδο. (1998). ΙΑ' Συμπόσιο Ιστορίας & Τέχνης, Κάστρο Μονεμβασιάς 1998. Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, σελ. 51-62.
- Ζαφειροπούλου Ντιάνα (Επιμ.). (2008). *Κάστρων Περίπλους*. Υπουργείο Πολιτισμού, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων, Διεύθυνση Αποτυπώσεων.
- Ζερβάκη, Α. (2018). *Πολιτισμός και Βιωσιμότητα: μια ακόμη πρόκληση για τα Ηνωμένα Έθνη* (Τόμ. Τα Ηνωμένα Έθνη και οι Νέες Προσκλήσεις στο Διεθνές Στερέωμα). (Χ. Δίπλα, Επιμ.) Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Καμπάνη, Μ. (2023). *Φως στο Αιγαίο: Μια φωτεινή διαδρομή στη Χίο*. Πάτρα: Ε.Α.Π (επιβλ) Μπαλαφούτης Α.
- Κωνσταντή, Α., & Μοροπούλου, Α. (2023). *Διαχείριση περιβάλλοντος για την προστασία μνημείων*, Διδακτικές σημειώσεις ΔΠΜΣ "Προστασία Μνημείων ΕΜΠ".
- Μαϊστρου, Ε. (2023). Προστασία και Διαχείριση της ανάπτυξης ιστορικών πόλεων, Διδακτικές σημειώσεις ΔΠΜΣ "Προστασία Μνημείων ΕΜΠ".
- Μαλλούχου - Tuffano, Φ., 2015. *Προστασία και Διαχείριση Μνημείων, Ιστορικές και Θεωρητικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Κάλλιπος, Ανοιχτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.
- Μονιούδη-Γαβαλά, Δ. (2019). Τα παλαιά μονοπάτια της κεντρικής και της βόρειας Χίου ως ενιαία

Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς σε απομονωμένες περιοχές

πεζοπορική διαδρομή: η ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Μέτσοβο: Πρακτικά 9ου συνεδρίου ΜΕΚΔΕ.

Μοροπούλου Α., Κωνσταντή Α., Διαχείριση περιβάλλοντος για την προστασία μνημείων, Διδακτικές σημειώσεις ΔΠΜΣ “Προστασία Μνημείων ΕΜΠ”.

Μοροπούλου Α., Λαμπρόπουλος Κ. Ο έλεγχος της ποιότητας των υλικών και κατασκευών στη διαχείριση ιστορικών κτηρίων. Διδακτικές σημειώσεις ΔΠΜΣ “Προστασία Μνημείων ΕΜΠ”.

Μοροπούλου Α., (2004). *Επεξεργασίες ΤΕΕ σχετικά με την ολοκληρωμένη συντήρηση και αποκατάσταση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς*, Ημερίδα ISCARSAH/ICOMOS. Αθήνα.

Μοροπούλου, Α. (2022). *Αειφόρος Ανάπτυξη Λιγότερο Αναπτυγμένων Περιοχών με τη Δημιουργία Νέων Τουριστικών Πόρων και Προϊόντων μέσω Ανάλυσης, Τεκμηρίωσης, Μοντελοποίησης, Διαχείρισης και Διατήρησης του Πολιτιστικού & Περιβαλλοντικού Αποθέματος με χρήση Εφαρμογών ΤΠΕ*. Αθήνα: Παρουσίαση ερευνητικού προγράμματος ΑΕΙ.

Μοροπούλου, Α., Δελέγκου, Κ.,(2023). *Ευρωπαϊκή στρατηγική περιβάλλοντος και ανάπτυξης: Η πόλη του αύριο και η πολιτιστική κληρονομιά*. Διδακτικές σημειώσεις ΔΠΜΣ “Προστασία Μνημείων ΕΜΠ”.

Μοροπούλου Α., Καρόγλου Μ., *Αειφόρος κατασκευή. Ο ρόλος των υλικών, Ε.Μ.Π. - Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών “Προστασία Μνημείων”*

Μπαλντά, Δ. (2017). Παρατηρητήρια στην παράκτια ΝΔ Μεσσηνία. Αθήνα: μεταπτυχιακή εργασία ΔΠΜΣ “Προστασία Μνημείων” (επιβλ) Εφεισίου Ε., Μπελαβίλας Ν.

Μπελαβίλας, Ν. (1997). *Λιμάνια και Οικισμοί στο Αρχιπέλαγος της Πελοποννήσου*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Μπούρας, Χ. (1984). *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, Χίος*. Αθήνα: Μέλισσα.

Σπιλάνης, Ι., Κίζος, Α., Μητροπούλου, Γ. Α. (χ.χ.). *Νησιωτικότητα: Αναπτυξιακές κατευθύνσεις & χρηματοδοτήσεις της προγραμματικής περιόδου 2021-2027*. Προγραμματική Σύμβαση μεταξύ Ε.Ε.Τ.Α.Α. και ΕΛΚΕ Πανεπιστημίου Αιγαίου., σελ.46.

Στεργιάτου, Ι. (2000). Τα παράκτια οχυρά και η άμυνα των λιμανιών. *Τα παράκτια οχυρά στο πλαίσιο του προβληματισμού της διάσωσης και ανάδειξης των οχυρώσεων στην Ελλάδα: η διεθνής εμπειρία* (σ. 263277). Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, 4η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.

Τρουποσκούφη, Α., Τσιτούρη, Α. (Επιμ.). (2001). *Ενετοί και Ιωαννίτες Ιππότες- Δίκτυα Οχρωματικής Αρχιτεκτονικής - πειραματική ενέργεια ARCHI-MED*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, Διεύθυνση Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών Μνημείων.

Φύκαρης, Π. (2024). Μονοπάτια Χίου | Αναξιποίητος θησαυρός 300 χιλιομέτρων. *Πολίτης*.

Χαϊδούλης, Ι. (2023). Υποδομές και Συστήματα Πληροφορικής και Περιβαλλοντική Βιωσιμότητα. *Interreg*, σελ.8.

Ψαλτάκης, Δ. (2008). *Βήλες της Χίου: Εξερευνώντας τα μεσαιωνικά παρατηρητήρια*. Αθήνα: πτυχιακή

εργασία ΠΑΔΑ (επιβλ) Ελένη Ι. Κανετάκη.

Ιστογραφία

<http://aei-project.ntua.gr/chios/> [πρόσβαση]: 24.8.24

<https://gis.ktimanet.gr/> [πρόσβαση]: 21.6.24

https://mindiggsis-my.sharepoint.com/:f:/g/personal/s_karousakis_chios_gov_gr/EvmBz0PkuwpIvbJ0CkL7nUgBiuMyTWu-68gTYE1dQYlmwg?e=RevqAw [πρόσβαση]: 24.8.24

<https://el.wikiloc.com/> [πρόσβαση]: 4.8.23

<https://www.archaiologia.gr/> [πρόσβαση]: 1.5.24

<https://www.arxaiologikoktimatologio.gov.gr/> [πρόσβαση]: 2.6.24

<https://www.chios.gr/el/> [πρόσβαση]: 17.3.24

<https://civitas.eu/> [πρόσβαση]: 26.10.24

<http://www.euromedheritage.net/> [πρόσβαση]: 15.8.24

<https://www.europeana.eu/el> [πρόσβαση]: 16.8.23

<https://www.emporiosbay.gr/el/> [πρόσβαση]: 8.9.23

<https://www.iccrom.org/> [πρόσβαση]: 19.5.24

<https://www.icomos.org/en> [πρόσβαση]: 6.3.24

<https://www.ktimatologio.gr/> [πρόσβαση]: 9.4.24

<http://odysseus.culture.gr/> [πρόσβαση]: 14.2.24

<http://www.sardegntorri.eu/> [πρόσβαση]: 24.8.24

<https://smilo-program.org/> [πρόσβαση]: 26.10.24

<https://whc.unesco.org/> [πρόσβαση]: 24.8.24

<https://sifnos.gr/> [πρόσβαση]: 19.9.24

<http://5a.arch.ntua.gr/> [πρόσβαση]: 5.11.23

<https://unfccc.int/> [πρόσβαση]: 5.10.24

Κατάλογος ΦΕΚ

ΦΕΚ 61/Α/13-4-1992, Ν.2039

ΦΕΚ 153/Α/28-06-2002

ΦΕΚ Α' 70/22.04.2008

ΦΕΚ597/Β/24-8-1988

ΦΕΚ990/Β/30.11.1995

ΦΕΚ: 199/Β/1960-05-11

ΦΕΚ: 257/Β/1990-04-10

ΦΕΚ: 91/Β/1992-02-14

ΦΕΚ: 198/Β/1992-03-23

ΦΕΚ: 198/Β/1992-03-23

ΦΕΚ: 272/Β/1992-04-17

ΦΕΚ: 199/Β/1960-05-11

ΦΕΚ: 257/Β/1990-04-10

ΦΕΚ: 91/Β/1992-02-14

ΦΕΚ: 198/Β/1992-03-23

ΦΕΚ: 272/Β/1992-04-17

ΦΕΚ: 87/Β/1959-03-06

ΦΕΚ: 769/Β/1986-10-31

ΦΕΚ: 91/Β/1992-02-14

ΦΕΚ: 198/Β/1992-03-23

ΦΕΚ:272/Β/1992-04-17

ΦΕΚ: 134/Β/1965-02-20

ΦΕΚ: 705/Β/1990-11-08

ΦΕΚ 206/Β/30-1-2017

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα εξωφύλλου: [Η βίγλα του Παχή, προσωπικό αρχείο]

[εικ 1. Ψαράδες σε νησί, <https://blueskytv.gr/>]

[εικ 2. Υπερτουρισμός στα νησιά, <https://www.tovima.gr/>]

[εικ 3. Αρχαίος πύργος στη Σίφνο, <https://sifnos.gr/>]

[εικ 4. Πύργος Αγίου Μηνά στη Ρόδο, <https://www.kastra.eu/>]

[εικ 5. Πύργος Αγίου Πέτρου στην Άνδρο, <https://www.kastra.eu/>]

[εικ 6. Πύργος στη του Longonsardo, Σαρδηνία, <https://www.logitravel.eu/>]

[εικ 7. Η διαδρομή των 100 Πύργων, https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page]

[εικ 8. Πύργος της Chia στη Σαρδηνία, <https://el.wikiloc.com/>]

[εικ 9. Η αναβίωση των πύργων της Σίφνου, <https://www.ert.gr/>]

[εικ 10. Η πόλη της Χίου, προσωπικό αρχείο]

[εικ 11. Φωτογραφική άποψη του οικισμού των Αρμολίων στα Μαστιχοχώρια, προσωπικό αρχείο]

[εικ 12. Ο Ανάβατος της Χίου, προσωπικό αρχείο]

[εικ 13. Η Νέα Μονή της Χίου, προσωπικό αρχείο]

[εικ 15. Φωτογραφικές απόψεις της βίγλας στην Ελίντα, <https://discoverchios.gr/el/>]

[εικ 16. Φωτογραφική άποψη του πύργου του Κουλά από το επιθαλάσσιο τείχος, προσωπικό αρχείο]

[εικ 17. Ο πύργος του Κουλά στο κάστρο της Χίου, προσωπικό αρχείο]

[εικ 18. Ο πύργος του Κουλά, <https://www.kastra.eu/>]

[εικ19. Βίγλα Αγίας Ελένης, <https://www.kastra.eu/>]

[εικ 20. Βίγλα στο Λιβάδι, <https://www.kastra.eu/>]

[εικ 21. Βίγλα στο Πριονα, <https://www.kastra.eu/>]

[εικ 22. Βίγλα Τραχηλίου (Μεστών) , <https://www.kastra.eu/>]

[εικ 23. Βίγλα στο Αίπος (θέση Μύτη Βουνού) ,<https://chioshiking.gr/>]

[εικ 24. Βίγλα Γαδαρά, <https://www.kastra.eu/>]

[εικ 25. Βίγλα Εμποριού, <https://www.kastra.eu/>]

[εικ 26. Βίγλα Αγίας Δύναμης, <https://www.kastra.eu/>]

[εικ 27. Βίγλα Παχή (Τηγάνι) , <https://www.kastra.eu/>]

[εικ 28. Βίγλα Τραχήλι (Λιθί) , <https://www.kastra.eu/>]

[εικ 29. Βίγλα Καμινάκι, <https://www.kastra.eu/>]

[εικ 30. Βίγλα στους Διδύμους, <https://www.kastra.eu/>]

- [εικ 31. Βίγλα Κάτω Φανών, <https://www.kastra.eu/>]
- [εικ 32. Βίγλα Κώμης, <https://www.kastra.eu/>]
- [εικ 33. Βίγλα Μπρούκια (Κώμης) , <https://www.kastra.eu/>]
- [εικ 34. Μεγάλη Βίγλα, <https://www.kastra.eu/>]
- [εικ 35. Βίγλα Δελφίνι στη θέση Παλιόπυργος, <https://www.kastra.eu/>]
- [εικ 36. Βίγλα στην Καρύντα (Πυργί) , <https://www.kastra.eu/>]
- [εικ 37. Βίγλα στα Πραστιά, <https://www.kastra.eu/>]
- [εικ 38. Βίγλα Νενήτων (θέση Προφήτης Ηλίας) , <https://www.kastra.eu/>]
- [εικ 39. Βίγλα Πετάσου, <https://www.kastra.eu/>]
- [εικ 40. Βίγλα Βρουλιδίων, <https://www.kastra.eu/>]
- [εικ 41. Η βίγλα του Παχή στην Σιδηρούντα, προσωπικό αρχείο]
- [εικ 42. Η βίγλα του Παχή στην Σιδηρούντα, χρήστη google maps Αποστόλη Βενέτη]
- [εικ 43. Βεβήλωση των εγκαταστάσεων στη βίγλα του Παχή, αρχείο αρχ. μηχ. Θεοδόσιου Μελέκου]
- [εικ 44. Φωτογραφική άποψη του σχεδίου ανάδειξης της βίγλας του Παχή. Αμύγδαλου Λ., Σωτηρόπουλος Δ. ,(2002). *Βήγλες της Χίου*, πτυχιακή εργασία ΠΑΔΑ (επιβλ) Βαρελίδου Π., σελ. 121.
- [εικ 45. Η βίγλα Λιβάδι στα Μεστά, προσωπικό αρχείο]
- [εικ 46. Πινακίδα μικτής πραγματικότητας στο Panjım της Ινδίας], <https://www.tripadvisor.com.au/>]
- [εικ 47. Πινακίδες εποπτικών μέσων στα αρχαία μεταλλεία της Σούριζα στο Λαύριο, αρχείο αρχ. μηχ. Χριστίνας Μαμαλουκάκη]
- [εικ 48. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 1, προσωπική επεξεργασία]
- [εικ 49. Η βίγλα του Εμπορίου , <https://www.emporiosbay.gr/el/>]
- [εικ 50. Η βίγλα Μπρούκια της Κώμης , <https://www.emporiosbay.gr/el/>]
- [εικ 51. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 2, προσωπική επεξεργασία]
- [εικ 52. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 2, <https://el.wikiloc.com/>]
- [εικ 53. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 2, <https://el.wikiloc.com/>]
- [εικ 54. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 2, <https://www.emporiosbay.gr/el/>]
- [εικ 55. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 2, <https://el.wikiloc.com/>]
- [εικ 56. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 2, <https://www.emporiosbay.gr/el/>]
- [εικ 58. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 3, προσωπική επεξεργασία]
- [εικ 59. Σημεία ενδιαφέροντος περιπατητικής διαδρομής 3, Chios Vertical Life]

Κατάλογος Διαγραμμάτων

- [διαγ. 1: διάγραμμα ροής αειφόρου ανάπτυξης, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 2: διάγραμμα πολιτισμικής διαχείρισης, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 3: διάγραμμα ροής σχεδίου διαχείρισης, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 4: διάγραμμα ροής κυκλικής οικονομίας, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 5: διάγραμμα πολιτιστικών διαδρομών, προσωπική επεξεργασία]

- [διαγ. 6: διάγραμμα εμπλεκόμενων φορέων, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 7: λογότυπο προγράμματος ΑΕΙ, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 8: διάγραμμα πυργοειδών οικοδομημάτων, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 9: διάγραμμα θαλάσσιων δεδομένων στα χρόνια της πειρατείας, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 10: διάγραμματική απεικόνιση θαλάσσιων & ενάεριων συνδέσεων, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 11: διάγραμμα οχρωματικής αρχιτεκτονικής Χίου, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 12: διάγραμμα μορφολογίας τυπικής μεσαιωνικής αρχιτεκτονικής των Μαστιχοχωριών, προσωπική επεξεργασία βάσει δεδομένων από: <http://5a.arch.ntua.gr/>]
- [διαγ. 13: αξονομετρικό σχέδιο δομικής ανάλυσης τυπικής μεσαιωνικής οικίας των Μαστιχοχωριών, προσωπική επεξεργασία βάσει δεδομένων από: <http://5a.arch.ntua.gr/>]
- [διαγ. 14: διαγραμματική απεικόνιση τυπολογίας τυπικής μεσαιωνικής οικίας των Αρμολίων στα Μαστιχοχώρια, προσωπική επεξεργασία βάσει δεδομένων από: <http://5a.arch.ntua.gr/>]
- [διαγ. 15: διάγραμμα ροής μελέτης των μονοπατιών Μεστά-Ολύμποι & Νέα Μονή-Άγιοι Πατέρες, βάσει δεδομένων από (Oikonomopoulou, et al., 2017), προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 16: διάγραμμα επεξεργασίας των περιπατητικών διαδρομών σε ΓΣΠ, Oikonomopoulou, et al.,2017]
- [διαγ. 17: διαγραμματική απεικόνιση υφιστάμενης κατάστασης βίγλας Ελίντας, προσωπική επεξεργασία βάσει δεδομένων από: Καμπάνη,2023, σελ. 21]
- [διαγ. 18: διάγραμμα υφιστάμενης κατάστασης βιγλών, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 19: διάγραμμα προσβασιμότητας βιγλών, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 20: διάγραμμα ενδεδειγμένου τρόπου προσέγγισης βιγλών, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 21: κατάλογος δράσεων, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 22: σχέδιο διαμόρφωσης μονοπατιών, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 23: σχέδιο διαμόρφωσης μονοπατιών, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 24: τοπογραφικό διάγραμμα περιπατητικής διαδρομής 1, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 25: τοπογραφικό διάγραμμα περιπατητικής διαδρομής 2, προσωπική επεξεργασία]
- [διαγ. 26: τοπογραφικό διάγραμμα περιπατητικής διαδρομής 3, προσωπική επεξεργασία]

παράρτημα

(Πηγή : Σ. Καββάδα , Κώδικες της Χίου , τεύχος Α, 1950)

Κώδικας (1783 - 1795)

Διορισμός Βιγλάτορα

Φύλ. 40 . Είς το όνομα του Κυρίου αμήν . Την Σήμερον εδώ παρών οι ευρισκόμενοι γέροντες του χωρίου Καλαμωτής ονόματι Σίδερος Μιχαλάκη και Κώστα Χρυσολουράς και οι επίλοιποι προεστοί ομολογου όλοι ομοφώνως πως επροσιόλεσα τον Νικόλα του Κωνσταντή Γριπιώτη να βιγλίζη¹ την βίγλα εις την Κώμη χρόνο ένα , όποτε θέλει να βλέπη το χωρίων μας να βιγλίζη καλά καλά και υπόσχονται να βλέπει απε την θάλασσα και απε την στερεάν όποτε έρτη κανένα πλοίον να πάνη μαντάτο² εις τη Χώρα και υπόσχουντε να του δόκου³ δια τον κόπον του τον χρόνο ασηλ. 60 λέγω εξήντα . Τα άνωθε ασηλάνια να τα λαμβάνη απε του ευρισκομένους γέροντες και φθάνοντας ο χρόνος⁴ λαμβάνοντας τα άνωθε ασηλάνια να γίνεται άλλο στρουμέντο⁵ και να μη έχη ν' απεμεινη⁶ άλλος τινάς να μην πληρώση εις την τάσα⁷ της βίγλας , πάρεξ⁸ οι ευρισκόμενοι γέροντες και ιερείς καλά όλοι να πλερώνου όλοι Εσζη στεργούντε ως γράφει άνωθε . Εγράφη το παρόν και ανεγνώστη εν έτει 1783 εν μηνί Ιανουαρίου 21 ημέρα Κυριακή .

Απογράφου κάτωθε με το ίδιον των χέρι .

+ Γέροντες Κώστας Χρυσολουράς του παπά .

+ Σίδερος Μιχαλάκης

+ Γ εώργης Τριαντάφυλλος

+ Μιχάλης Βαρλάς μάρτυρας

+ Μιχάλης Βαρλάς

+ Νικόλαος Μαϊστρος

+ Στέφανος Μαστρομιχαλάκης

+ Γιανός Μελισσηνός

Κώδιξ Καλαμωτής 1774-1791

- 1 Να βιγλίζη = να φυλάσση από την βίγλα (το παρατηρητήριο)
- 2 Το μαντάτο = η πληροφορία , η είδησις
- 3 Να δόκουν = να δώσουν
- 4 Φθάνοντας ο χρόνος = τελειώνονταξ ο χρόνος , όταν λήξη ο χρόνος
- 5 Στρουμέντο = απόφασις του κοινού
- 6 Ν' απεμεινη = να απομεινη , να μείνη έξω
- 7 Τάσα = ο κατάλογος των φορολογουμένων
- 8 Πάρεξ = πλην , εκτός

Φύλ. 69α. Εις το όνομα του Κυρίου αμήν οι ευρισκόμενοι γέροντες του χωριού ονόματι Στεφανής Μαστρομιχαλάκι και Νικόλας Χαζάς και Χαζή Γεώργης Σαραντινός και οι υπόλοιποι προεστοί και πάροικοι όλοι ομοφώνως ομολογούν πως έστοντας και να είχαν την βίγλα του χωριού πακτωμένη προς τον Γιάννη Τρούλον και προς τον Νικολήν Λύκον, χρόνον ένα , τη σήμερον αποθέλητοι οι άνωθεν γέροντες και προεστοί και πάροικοι ομολογούν πως απομένει η βίγλα του χωριού της Καλαμωτής απάνω στον άνωθεν Γιάννη και του ασηλ. 40 , λέγω ασηλάνια 40 , να βιγλίζουν στεργιάς και θαλάσσης ως καθώς είναι συνήθεια και μετά τούτου υπόσχονται ν' απομείνουν οι βίγλες των δύο χωριών απάνω εις τον Νικόλαν Γριπιώτην , των Πατρικών και τον Αρμολίων και μετά τούτα υπόσχονται να μην έχει να ανοχλήσει ένας υπέρ του άλλου μήτε ο άνωθεν Γιάννης και άνωθεν Νικόλας ο λύκος να ανοχλήσει τον άνωθεν Νικόλαν του Γ ριπιώτην δια τα δύο χωριά όπου αφήνουν απάνω τον Ν ικολήν μήτε ο Νικόλας να ενοχλήσει τον άνωθεν Γιάννην και τον άνωθεν Νικόλαν απέ του χωριού την βίγλαν και όποιο πρόσωπο ανοχλήσει απέ τους δύο να έχει να πληρώνει εις το χωριον ασηλ. 20 λέγω ασηλάνια είκοσι. Έτζι στέργονται ως γράφει άνωθεν . Εγράφτην το παρών και ανεγνώσθην επί συντάξεως έτος 1786 , Μαρτίου 15 .

Ακόμη ομολογούν πως πακτώνου τον άνωθεν χρόνον ένα και φτάνοντας ο χρόνος να τον δίνουν ασηλάνια σαράντα . Μάρτυρες οι κάτωθεν:

Στεφανής Μαιστρος - Νικόλας Χαζάς γέροντες

Παπά Ξένος Σαραντινός , Παπά Μιχάλης Μαέστρος

Χατζή Μιχάλης Μαιστρος , Παπά Χατζής Δαμαλάς

Χαζής Μιχάλης Μαιστρος του Γιάννη Χαζή Γεώργης Σαραντινός .

Στην Χίο τέτοιοι διορισμοί σε βιγλάτορες ήταν συχνό φαινόμενο άλλοτε τυπικά με χαρτί και άλλοτε με προφορική διαταγή .Οι πιο πάνω διορισμοί βιγλάτορα αφορούν την βίγλα της Κώμης στην περιοχή της Καλαμωτής . Χαρακτηριστικό είναι επίσης το νοτάριονό έγγραφο της Καλλιμασιάς του 1839.

"Πακτώνομεν την βίγλαν του γαλού μήνες οκτώ , κατά το παλαιόν προς του παντολέων του ποτέ γεωργίου τευλάνη και εις του σταμάτιου Κων/νου Μελαχρινού οι οποίοι να βιγλίζουν νύκτα και ημέρα κατά το παλαιόν και να λάβουν από τους ευρεθέν γέροντες του αφθού χωριού δια την δούλεψιν του γρ. 480 και ανημέν φύλαξει ο θεός και τρέξει ντζημιά εις 117 σαφθήν την δούλεψιν να απέχη το χωριον και ερχόμενος ο αγάς εις το χωριον απάνω στο εβρίν να παραστέκονται κατά το παλαιόν " Από Χειρόγραφο του Πυργίου από το βιβλίο του Κωνσταντίνου Ν.

Κανελλάκη "ΧΙΑΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤ Α " (σελ. 454) παίρνουμε το παρακάτω κείμενο στο οποίο σημαντική είναι η παραμπομπή που εξηγεί την εντολή να μη βιγλίζουν .

Ο Κανελλάκης μέσα σε λίγες γραμμές αναφέρει το τι ήταν οι βίγλες, πώς λειτουργούσαν και πως γινόταν η φύλαξη από τους κατοίκους των χωριών. (1678 νοευρήω 11)

Την σήμερον εισναχθησαν ιερής και παρήκη του χωρήου πυργηοι και βάλαν χαρατζήδες⁹ να μαζονουν το βασιλικον χαρατζην ετζη τους σιγουράρη το χωρηον παπαδες και παρηκη να μη βιγλήζουν¹⁰ ος ενας χρονον ουδε εγγαρήαν να καμνουν να ην και δραγατες¹¹ και το στρουμεντον τους γραφετε δια καθα δαιρον κατὰ την παλεαν σινιθηαν που εδουλεύαν η σε γραμματηκες¹² εις τον εμίνην¹³ καο ογηο τους σκανταλήσι τους ανθρώπους που βάλουν ή ενορήες ες καθα καιρον να έχουν να τον δινουσιν της κρησις δια έναν ατηγων¹⁴ ετζη εγραύθην το παρών στρουμένων εμπροστεν του χωρηου και υπογραφουσην ιερής και παρήκη .

9 χαρατζήδες . Χαράτσι ήτο ο κεφαλικός καλούμενος φόρος άρα χαρατζης ο επι της εισπράξεως του του χαρατσιού εντεταλμένος υπάλληλος

10 να μη βιγλήζουν = να μη είναι υποχρεωμένοι να εκτελώσι την φύλαξιν των παραλιών . Έκαστος των κατοίκων ήτο υποχρεωμένος να φυλάπη την βίγλαν του . Τοιαύται δεν υπήρχον πανταχού των παραλιών της Χίου , ας και πύργους και φανόπυργα ειάλουν . Εκαστος δε κατὰ την ωρισμένην ημέραν υπεχρεούτο να μεταβαίνει μετ' άλλων , όσος ήτο κεκανονισμένος ο αριθμός παρ' έκαστου χωριού , και εφύλαπε μιαν ημέραν και μιαν νύχτα . Ούτοι επισκόπουν όσον θαλάσσιον μέρος η θέσις της βίγλας του χωριού αυτών έβλεπε και αν μεν κατὰ την ημέραν επαρουσιάζετο εχθρικών τι πολεμικών η πειρατικών πλοίων, δια σημείων ανήγγελον εις τας άλλας βίγλας, αίτινες ήσαν εις καταλλήλους θέσεις , και έβλεπεν η μία την άλλην , και ούτω ταχέως έφθανεν η είδησις εις τας αρχάς της πολεως και ελάμβανον οι κάτοικοι τα κατάλληλα . μέτρα προς απόκρουσιν , εάν Δε εν καιρών νυκτός , τότε διαφανών επίσης έπραττον τα αυτά . Τινές των βιγλών τούτων Σώζονται μέχρι της σήμερον , αλλ' έν άρχηστία .

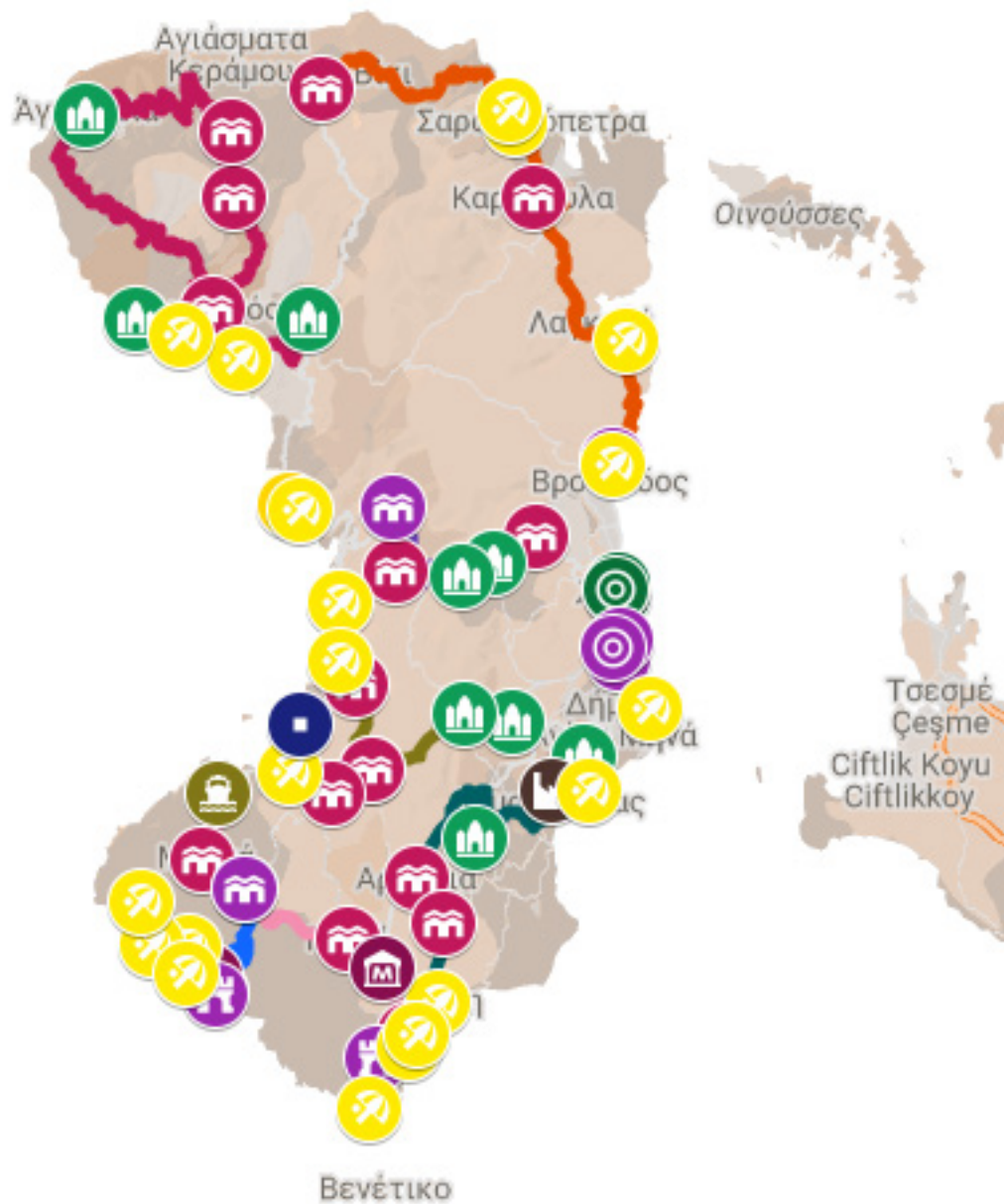
11 Να ην και δραγατες = να εκτελούν και τα των δραγατών χρέη . Τοιαύτα χρέη ήσαν η φυλάξη απάντων ανεξαιρέτως των κτημάτων αλλά οι χαρατζήδες ήσαν οι ανώτατοι , οι επιβλέποντες τους υπό την δικαιοσίαν αυτών δραγάτας

12 η σε γραμματηκές = η εις χρέη γραμματέων

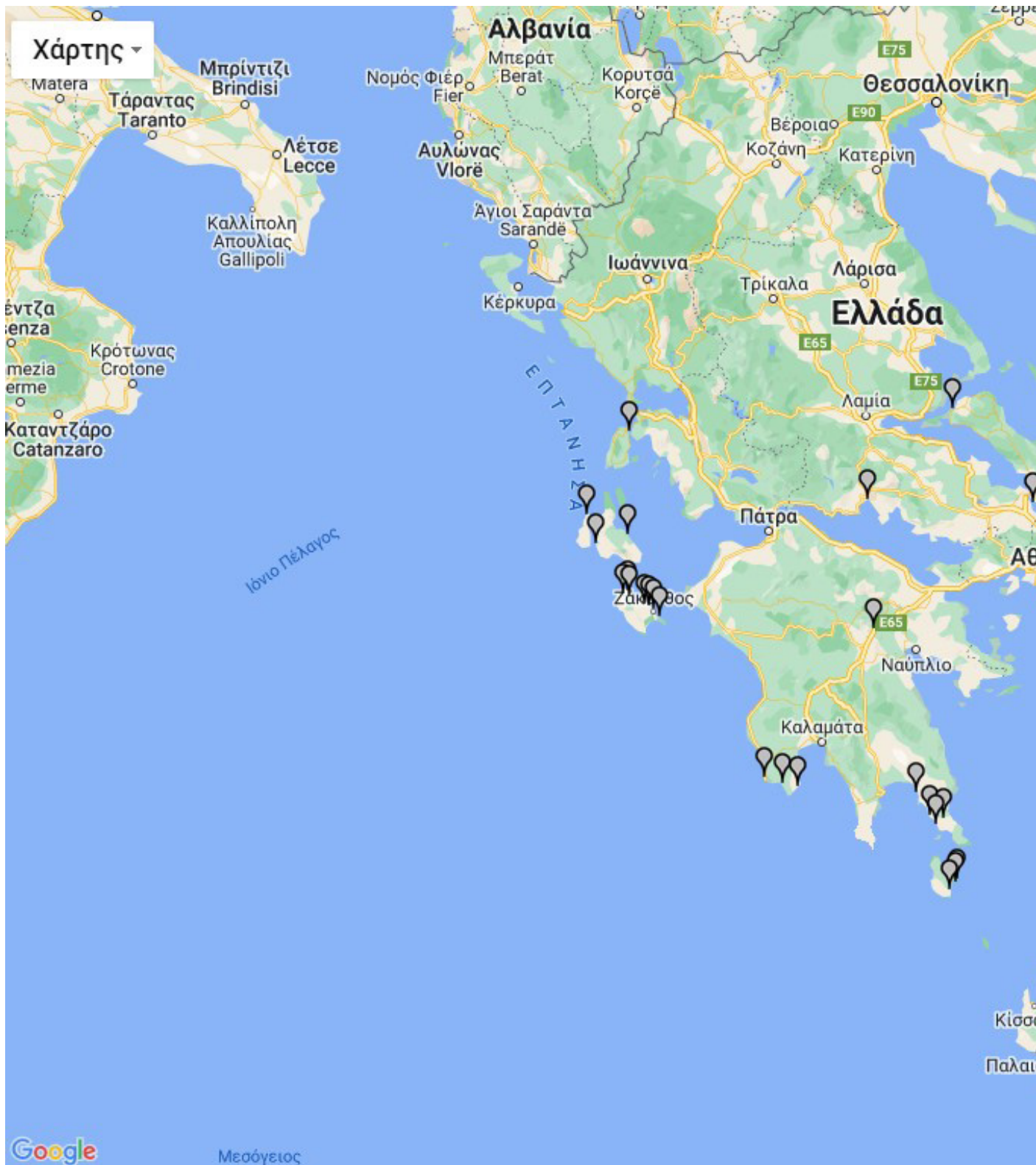
13 εις το εμίνην = υπάλληλον εμίνη ελέγοτο και Σακίζ εμίν τούτέστιν ο επι του εμφίου της μαστίχης διευθυντής , ο ανώτατος υπάλληλος , ο λαμβάνων το προς την αρχήν δικαίωμα της μαστίχης

14 να έχουν τον δινουσιν της κρησις δια έναν ατηγων = τοις παρέχουσι το δικαίωμα να παραδίδαισιν εις την αρχήν εκείνον, όστις ήθελεν αντιτίλ εις την ανατεθείσαν αυτοίς εντολής . Ατυχον δε λογίζει τον εναντιωθησόμενον εις την παρούσαν πράξιν

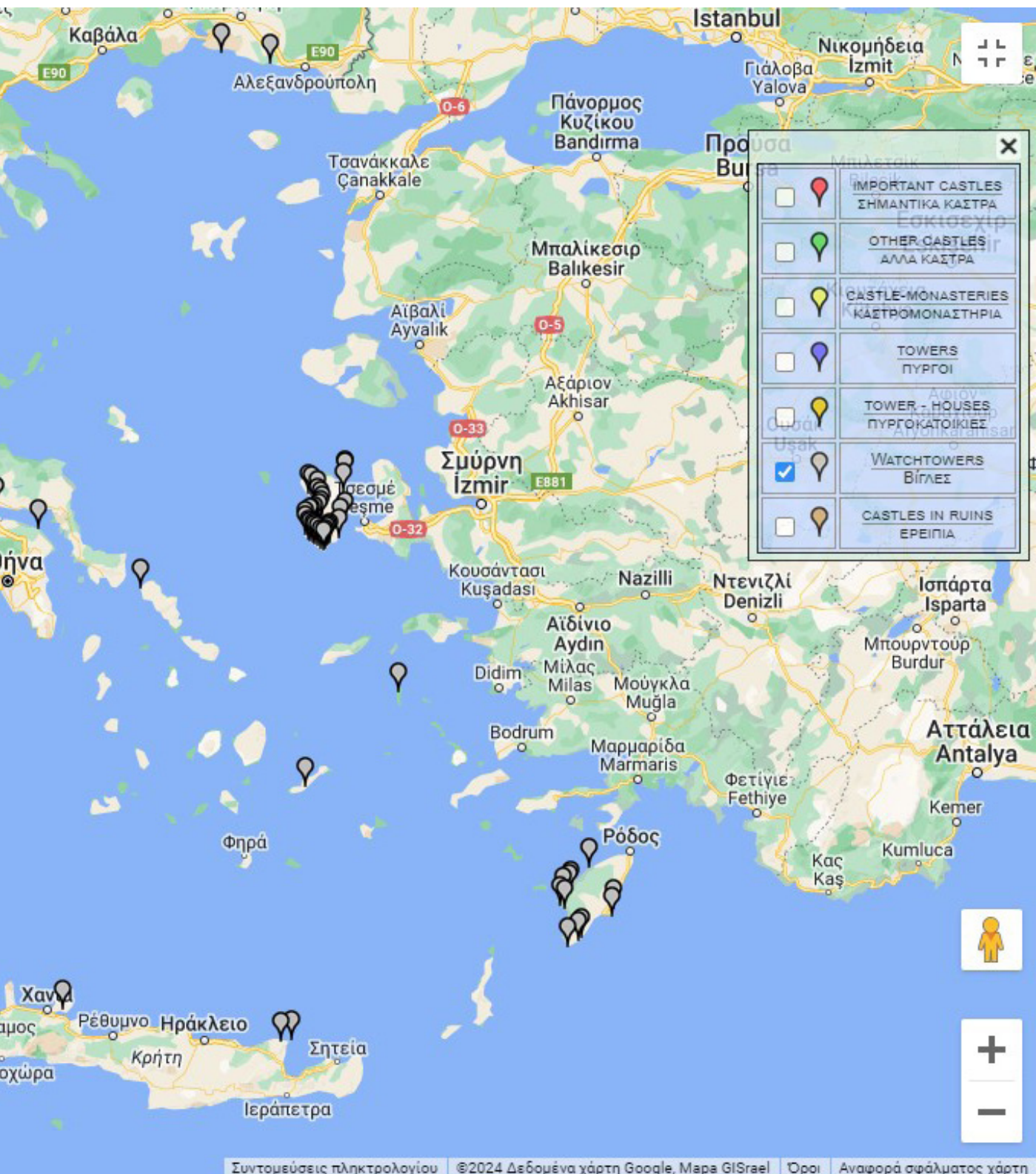
Οι πολιτιστικές διαδρομές του ΑΕΙ για την περίπτωση της Χίου. Ανάκτηση από: https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=18n4IFfUgFMCp1EWt77oG_AazU3i91vw&femb=1&ll=38.34524322122506%2C26.129467082617175&z=10

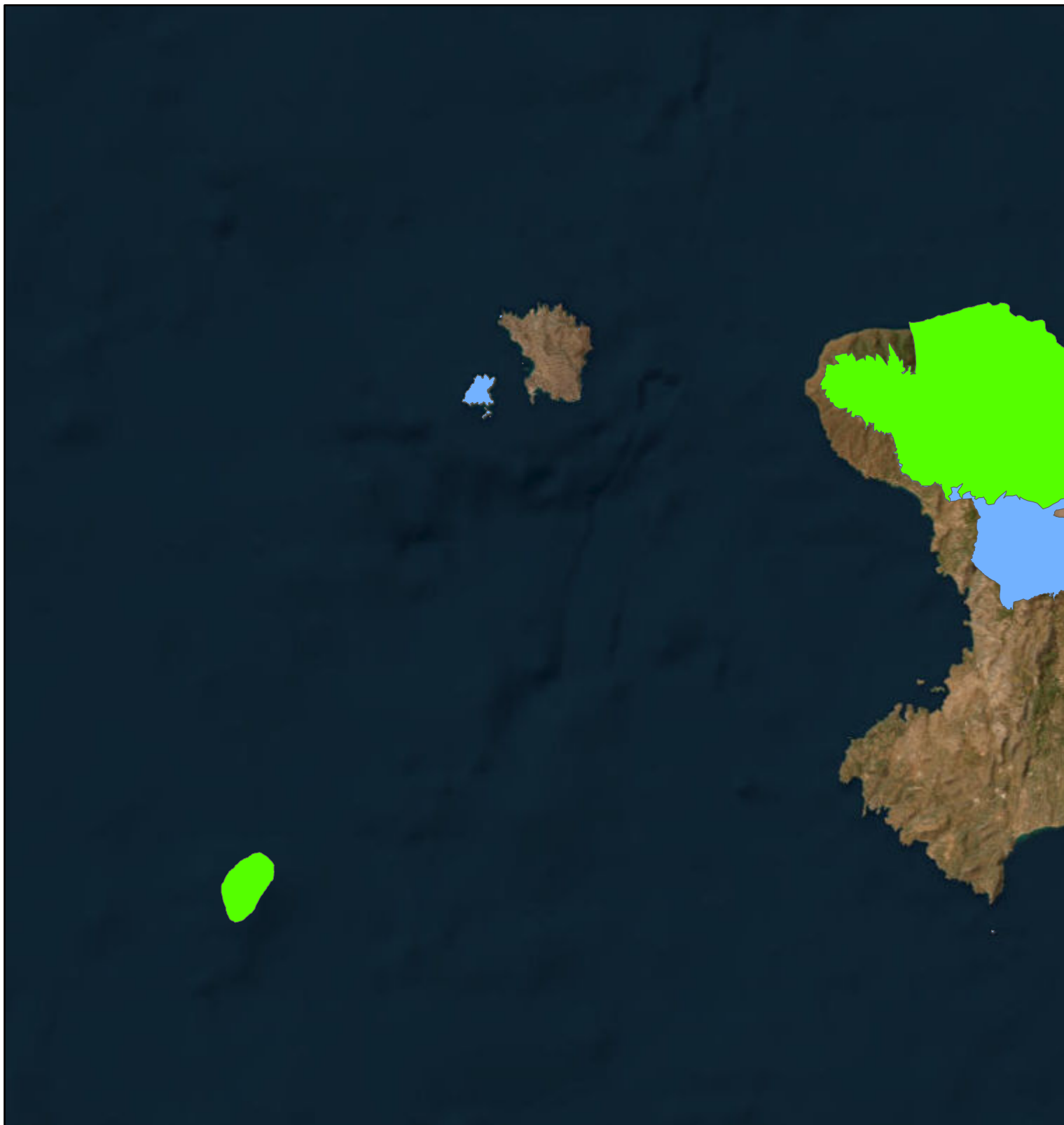
Οι βίγλες στον ελλαδικό χώρο, Ανάκτηση από: <https://www.kastra.eu/>

Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς σε απομονωμένες περιοχές

October 26, 2024

Δίκτυο Natura 2000

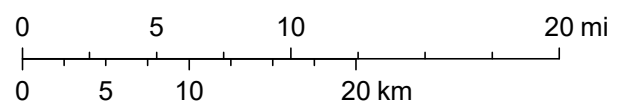
 Ζώνη Ειδικής Προστασίας της ορνιθοπανίδας

 Τόπος Κοινοτικής Σημασίας

Natura 2000

1:577,791

Earthstar Geographics

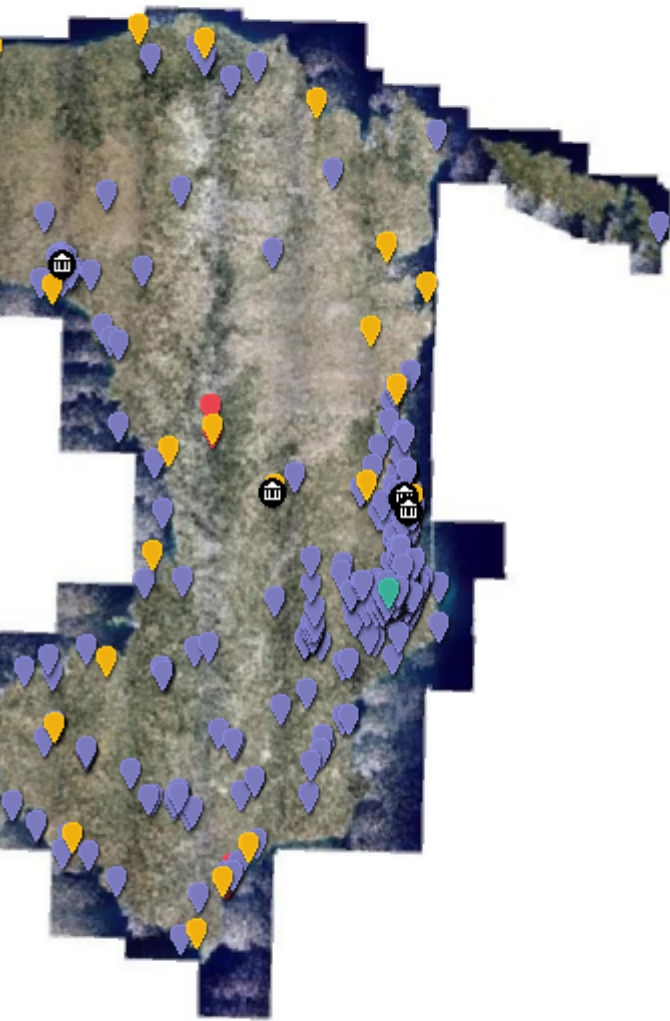

Οκτωβρίου 6, 2024

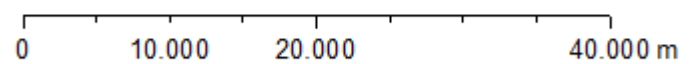
- Μουσεία
- Ιστορικοί Τόποι
- Αρχαιολογικοί Χώροι
- Μνημεία
- Ζώνες Προστασίας

Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο

1:515.570

Εθνικό Αρχείο Μνημείων

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
"Ολοκληρωμένα έργα για την ανάδειξη των αρχαίων μνημείων"

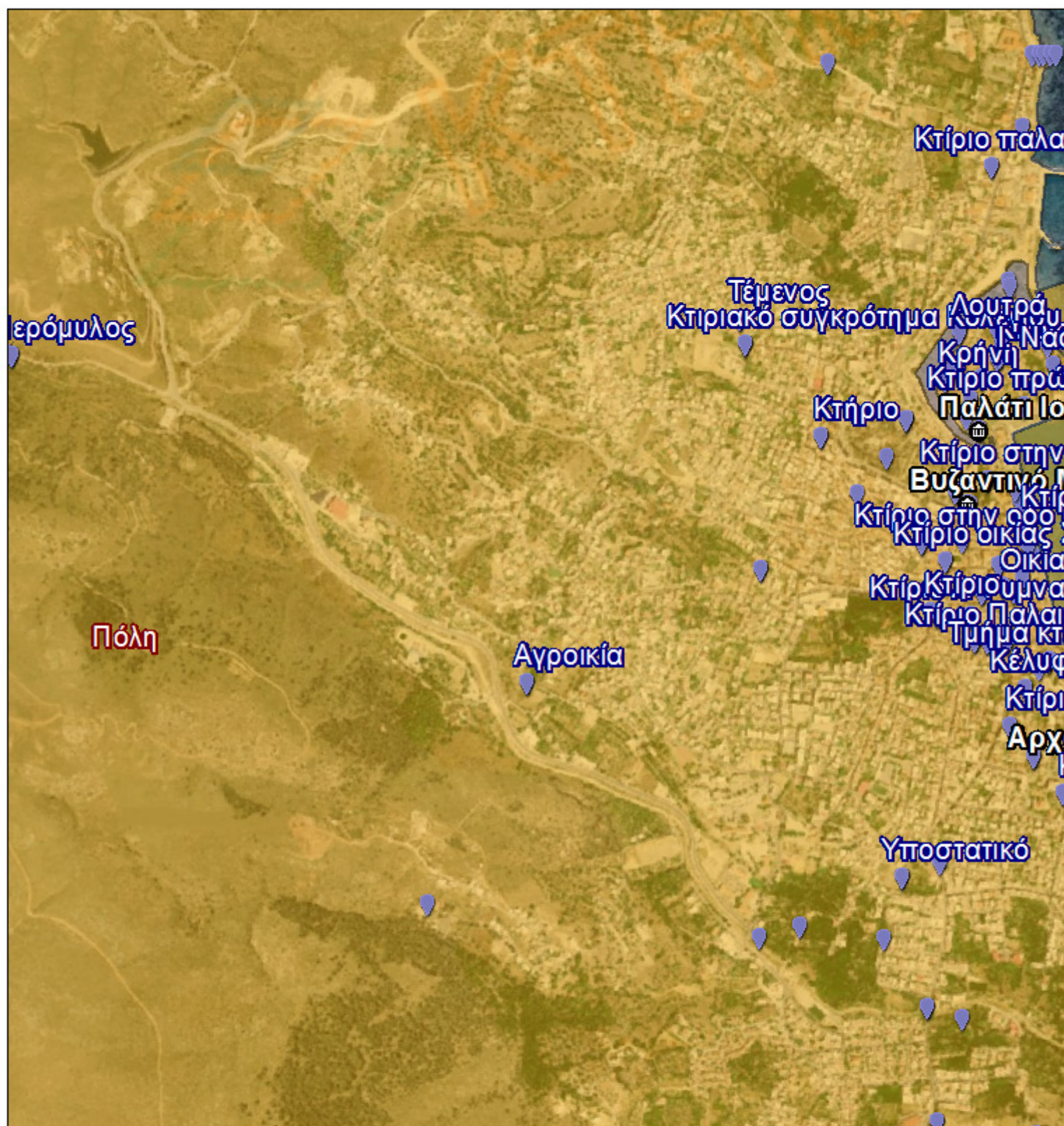

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
"Πολιτισμός για όλους"

ΕΠΑνεΚ 2014-2020
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
"Πολιτισμός για όλους"

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οκτωβρίου 6, 2024

- Μουσεία
- Μνημεία
- Μνημεία - Σημεία
- Μνημεία - Πολύγωνα
- Αρχαιολογικοί Χώροι - Πολύγωνα

1:16.112

0 325 650 1.300 m

Εθνικό Αρχείο Μνημείων

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ερευνηκό Ταμείο
Περιφερειακή
Ανάπτυξη

Υπουργείο Πολιτισμού
και Αθλητισμού
"Ολη είναι ενότητα
Κοινωνικό Πρόγραμμα
"Ελλάδα Σύνδεση"

ΕΣΠΑ
2007-2013
Ευρωπαϊκή Ένωση
Πρόγραμμα Ανάπτυξης

Ευρωπαϊκή Ένωση
Πρόγραμμα Ανάπτυξης

ΕΠΑνεΚ 2014-2020
Στρατηγικό Πρόγραμμα
2014-2020
"ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ
ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΡΑΦΙΝΟΤΕΤΙΑ"

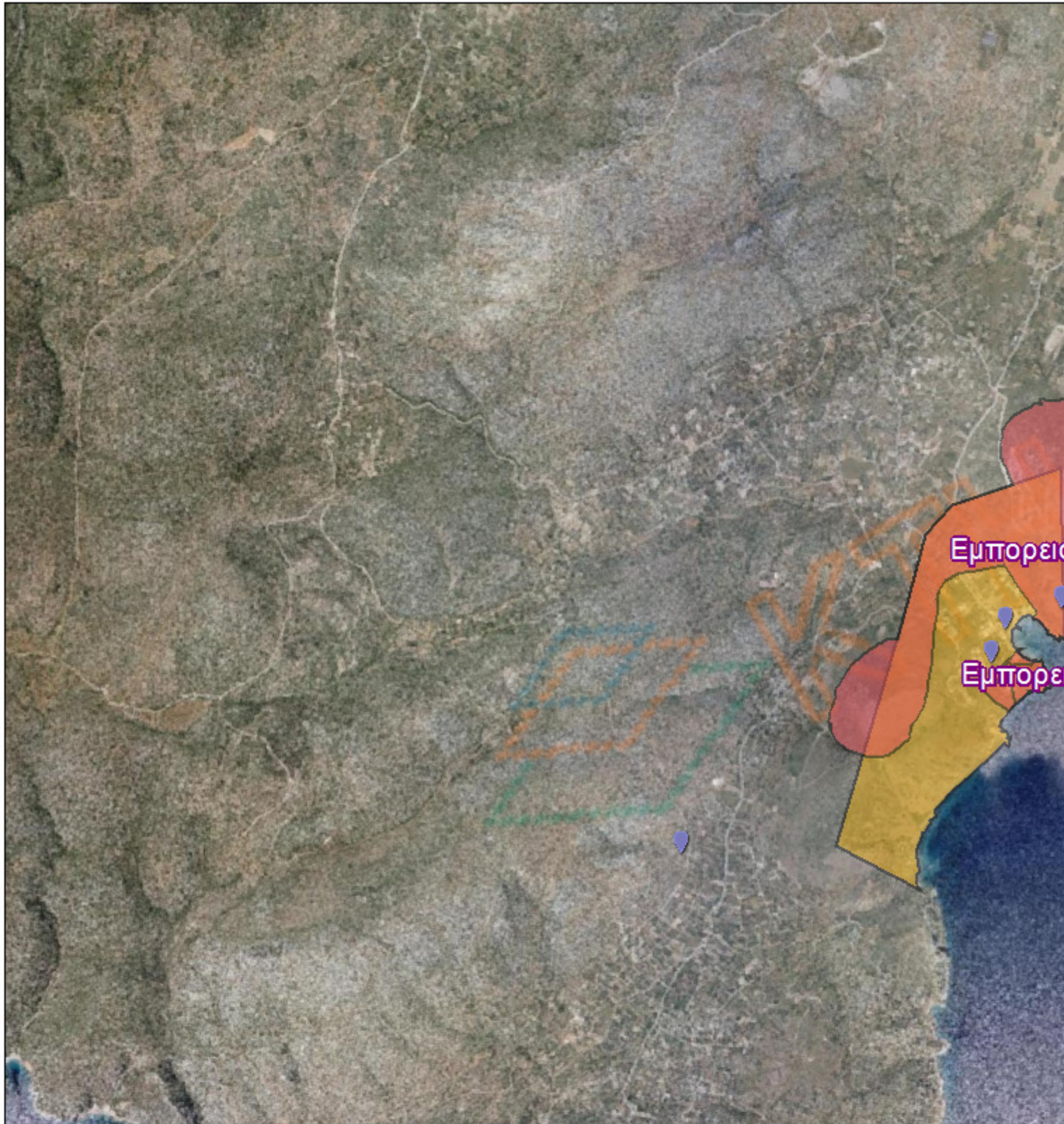

ΕΣΠΑ
2014-2020
Ευρωπαϊκή Ένωση
Πρόγραμμα Ανάπτυξης

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οκτωβρίου 6, 2024

- Μνημεία
- Μνημεία - Πολύγωνα
- Ζώνες Προστασίας - Πολύγωνα
- Αρχαιολογικοί Χώροι - Πολύγωνα

Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο

1:32.223

0 650 1.300 2.600 m

Εθνικό Αρχείο Μνημείων

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

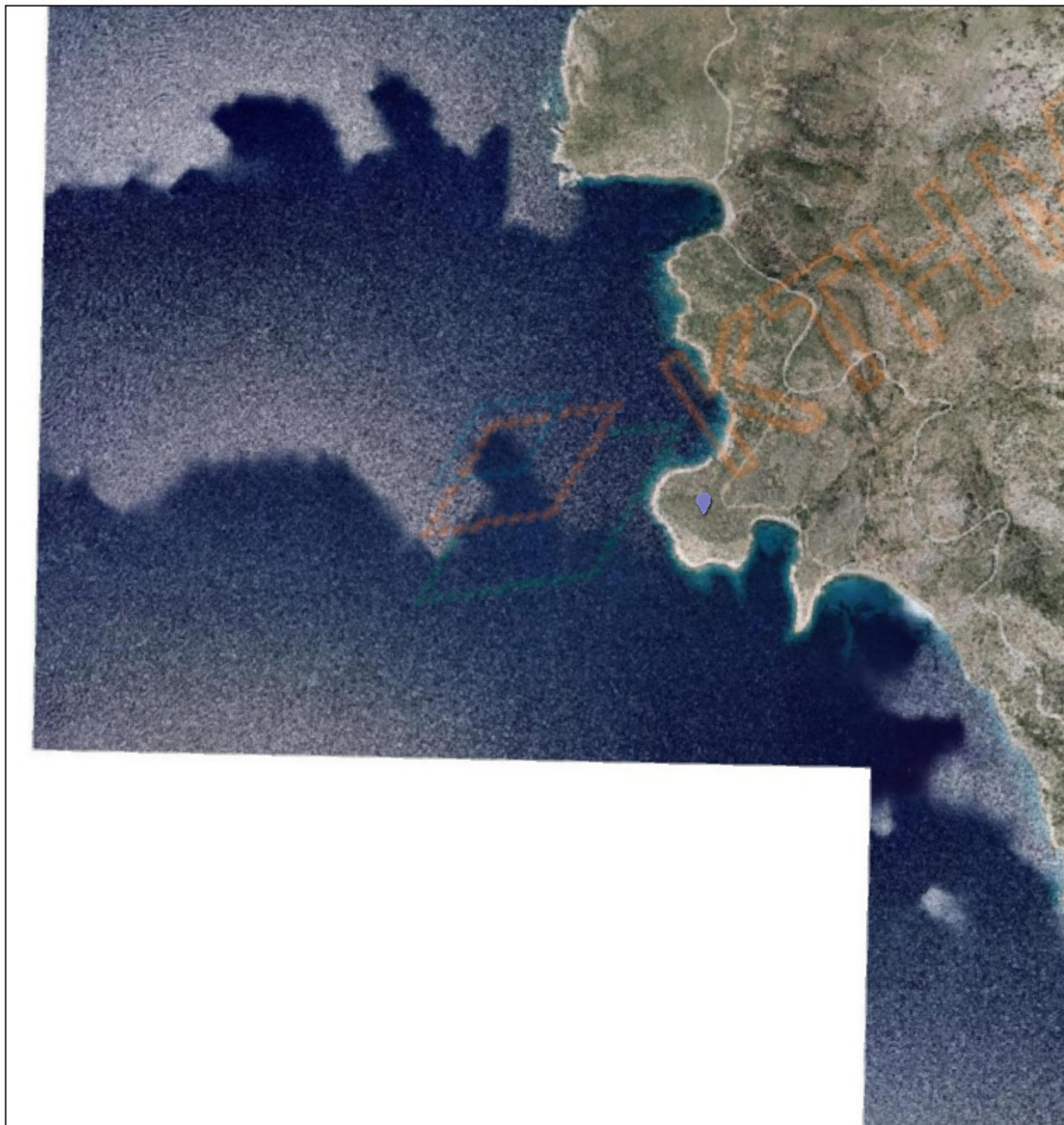

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
2007-2013

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
2014-2020
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

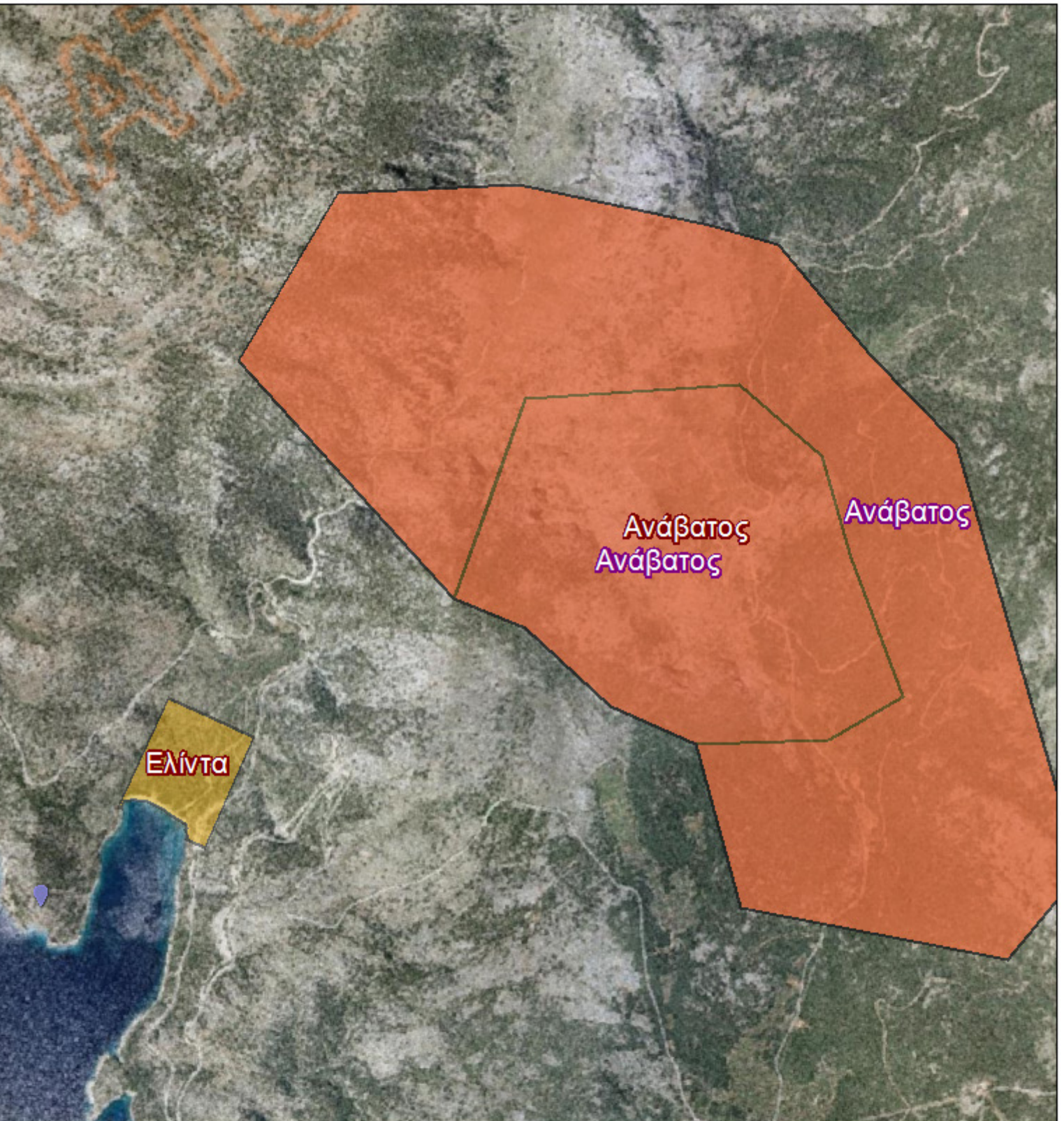

Οκτωβρίου 6, 2024

- Μνημεία
- Μνημεία - Πολύγωνα
- Ζώνες Προστασίας - Πολύγωνα
- Αρχαιολογικοί Χώροι - Πολύγωνα

Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο

1:32.223

0 650 1.300 2.600 m

Εθνικό Αρχείο Μνημείων

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ερευνητικό Ταμείο
Περιφερειακής
Ανάπτυξης

Υπουργείο Πολιτισμού
και Αθλητισμού
"Ολοκληρωμένα προγράμματα
Επιχειρησιακού Προγράμματος
"Μνημεία Συναλλάξης"

ΕΣΠΑ
2007-2013
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
"Ανάπτυξη Ανθρώπινου
Καπιταλίου"

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
"Ανάπτυξη Ανθρώπινου
Καπιταλίου"

ΕΠΑΝΕΚ 2014-2020
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
"ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ
ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ"

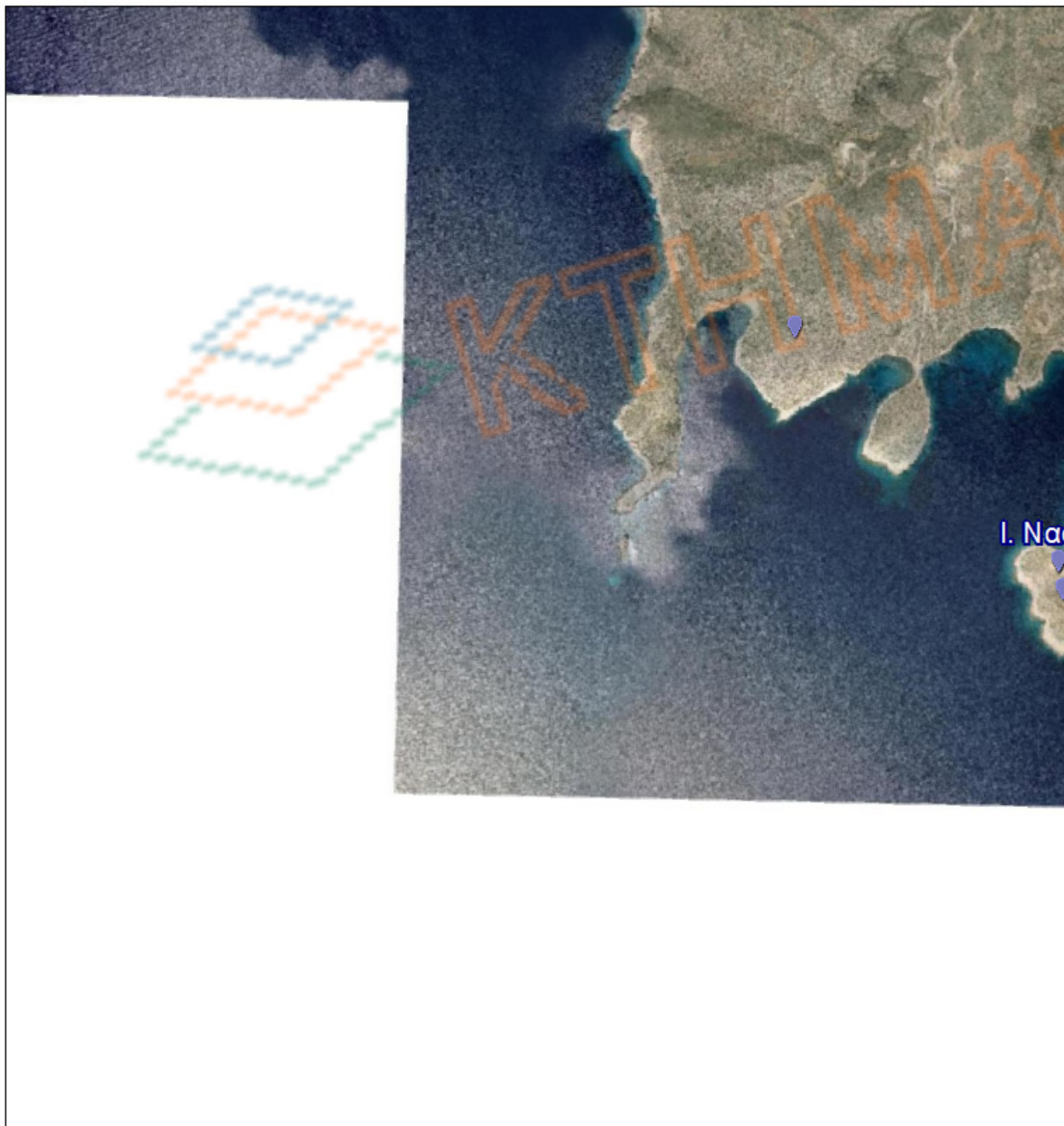

ΕΣΠΑ
2014-2020
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
"Ανάπτυξη Ανθρώπινου
Καπιταλίου"

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οκτωβρίου 6, 2024

Μνημεία

Μνημεία - Σημεία

Μνημεία - Πολύγωνα

Ζώνες Προστασίας - Πολύγωνα

Αρχαιολογικοί Χώροι - Πολύγωνα

1:32.223

0 650 1.300 2.600 m